

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного
туризму

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: СУПЕРЕЧЛИВИЙ ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ НА
ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0518-ме
спеціальності 051 «Економіка»
освітньої програми «Міжнародна економіка»
спеціалізації «Міжнародний бізнес»
Бондаревська О.А.

(ініціали та прізвище)

Керівник: доц., к.е.н. Дугієнко Н.О.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Рецензент: доц., к.е.н. Венгерська Н.С.
(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Запоріжжя
2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний

Кафедра міжнародної економіки, природних ресурсів та економіки міжнародного туризму

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма «Міжнародна економіка»

Спеціалізація «Міжнародний бізнес»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав.кафедри _____

«___» _____ р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА СТУДЕНТОВІ

Бондаревській Олександрі Антонівні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи (проекту) Суперечливий вплив глобалізації та регіоналізації на економіку України

керівник роботи (проекту) доц., к.е.н. Дугієнко Н.О.

затверджена наказом по інституту від «04» липня 2019 р. № 1110-с

2. Строк подання студентом роботи (проекту) 03.01.2020

3. Вихідні дані до роботи (проекту) інформаційна база законодавчих та нормативних урядових актів, матеріали державної служби статистики України, публікації у фахових журналах, електронні економічні публікації, Інтернет ресурси

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити)

1) Теоретичні засади глобалізації та регіоналізації економіки.

2) Особливості розвитку національної економіки в процесі глобалізації та регіоналізації.

3) Національні пріоритети міжнародної економічної діяльності України у глобальному та регіональному просторах.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 28 рисунків, 15 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	ППП, посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	к.е.н., доцент Дугієнко Н.О.	20.09.2019	20.09.2019
I розділ	к.е.н., доцент Дугієнко Н.О.	16.10.2019	16.10.2019
II розділ	к.е.н., доцент Дугієнко Н.О.	20.11.2019	20.11.2019
III розділ	к.е.н., доцент Дугієнко Н.О.	11.12.2019	11.12.2019
Висновки	к.е.н., доцент Дугієнко Н.О.	17.12.2019	17.12.2019

7. Дата видачі завдання 28.06.2019

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Термін виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Вибір теми	20.06.2019	20.06.2019
2	Складання робочого плану	29.06.2019	29.06.2019
3	Підбір літератури та вивчення літературних джерел	06.09.2019	06.09.2019
4	Складання плану	11.09.2019	11.09.2019
5	Виконання вступу	20.09.2019	20.09.2019
6	Виконання розділу 1	16.10.2019	16.10.2019
7	Виконання розділу 2	19.11.2019	19.11.2019
8	Виконання розділу 3	11.12.2019	11.12.2019
9	Формулювання загальних висновків	17.12.2019	17.12.2019
10	Подання роботи на кафедру на передзахист	27.11.2019	27.11.2019
11	Попередній захист роботи на кафедрі	11.12.2019	11.12.2019
12	Оформлення роботи та проходження нормоконтролю	24.12.2019	24.12.2019
13	Одержання відгуку та рецензії	27.12.2019	27.12.2019
14	Подання остаточного варіанту роботи на кафедру	03.01.2020	03.01.2020

Студент _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи (проекту) _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

(підпис)

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 164 с., 28 рис., 15 табл., 105 джерел, 1 додаток.

Об'єкт дослідження є взаємозв'язок процесів глобалізації та регіоналізації економіки.

Предмет дослідження – проблеми впливу глобалізації та регіоналізації на розвиток економіки України.

Мета роботи – вивчення впливу процесів глобалізації та регіоналізації на національну економіку та обґрунтування національних пріоритетів міжнародної економічної діяльності.

Метод дослідження – логічний аналіз, структурно-логічний, статистичний, графічний методи, системний підхід, метод причинно-наслідкових зв'язків, метод експертних оцінок.

У роботі висвітлено сутність етапи та передумови розвитку глобалізації. Розкрито понятійно-категоріальний апарат та основні риси регіоналізації. Виявлено взаємозв'язок процесів глобалізації та регіоналізації економіки. Здійснено оцінку впливу сучасних глобалізаційних процесів на економіку України. Проаналізовано вплив європейської регіоналізації на національну економіку. Виявлено проблеми та суперечності державного впливу на економіку в умовах глобалізації. Обґрунтовано стратегічні напрями реформування економіки України під впливом глобалізації та транснаціоналізації. Розкрито шляхи модернізації національної економіки в контексті європейської регіоналізації. Обґрунтовано перспективи диверсифікації напрямів регіональної інтеграції.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ, НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ, ПРОБЛЕМИ, ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ЄВРОПЕЙСЬКА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ, ДЕРЖАВА, РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

SUMMARY

Qualification work: 164 pp., 28 figures, 15 tables, 105 sources, 1 supplement.

The object of study is the relationship between the processes of globalization and regionalization of the economy.

The subject of the study is the problems of the impact of globalization and regionalization on the development of the Ukrainian economy.

The purpose of the study is to study the impact of globalization and regionalization processes on the national economy and substantiation of national priorities of international economic activity.

The research method is logical analysis, structural-logical, statistical, graphical methods, systematic approach, method of causation, method of expert evaluation.

The essence of the stages and prerequisites for the development of globalization are covered in the paper. The conceptual categorical apparatus and main features of regionalization are revealed. The interconnection of processes of globalization and regionalization of the economy is revealed. The impact of modern globalization processes on the Ukrainian economy has been evaluated. The impact of European regionalization on the national economy is analyzed. The problems and contradictions of the state influence on the economy in the conditions of globalization are revealed. Strategic directions for reforming Ukraine's economy under the influence of globalization and transnationalization are substantiated. The ways of modernization of the national economy in the context of European regionalization are revealed. Prospects for diversification of directions of regional integration are substantiated.

GLOBALIZATION, REGIONALIZATION, NATIONAL ECONOMY, CONTEMPORARYNESS, PROBLEMS, TRANSNATIONALIZATION, EUROPEAN REGIONALIZATION, GOVERNMENT, REFORMING THE ECONOMY

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ.....	2
РЕФЕРАТ.....	4
SUMMARY.....	5
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	11
1.1 Сутність, етапи та передумови розвитку глобалізації.....	11
1.2 Регіоналізація: понятійно-категоріальний апарат та основні риси.....	27
1.3 Взаємозв'язок процесів глобалізації та регіоналізації економіки.....	32
Висновки до розділу 1.....	42
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ.....	45
2.1 Оцінка сучасних глобалізаційних процесів в Україні	45
2.2 Аналіз впливу європейської регіоналізації на національну економіку..	67
2.3 Проблеми та суперечності державного впливу на економіку в умовах глобалізації.....	87
Висновки до розділу 2.....	101
РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ ПРОСТОРАХ.....	105
3.1 Стратегічні напрями реформування економіки України в умовах глобалізації та транснаціоналізації.....	105
3.2 Шляхи модернізації національної економіки в контексті європейської регіоналізації.....	117
3.3 Перспектива диверсифікації напрямів регіональної інтеграції.....	126
Висновки до розділу 3.....	141
ВИСНОВКИ.....	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	149
ДЕКЛАРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ.....	160
ДОДАТКИ.....	161

ВСТУП

Актуальність теми. Серед тенденцій сучасного світового розвитку можна виділити процеси глобалізації, з одного боку, і зростання регіональної або субрегіональної інтеграції – з іншого. Обидва ці феномени виникли у другій половині ХХ ст., але на початку ХХІ ст. наповнилися новим змістом, що дозволило виділити в процесах глобалізації принципово новий, сучасний етап, а стрімке зростання інтеграційних угруповань позначити як другу хвилю регіоналізму або як «новий регіоналізм». Ці відмінності та особливості диктують необхідність розгляду процесів глобалізації та регіоналізації з нових позицій, що дозволяють адекватно оцінити зміни, що відбуваються в глобальній економіці в інтересах розробки ефективної стратегії розвитку України. Процеси глобалізації та регіоналізації в силу притаманних їм сприятливих можливостей і ризиків знаходяться в центрі суспільної уваги і наукових дискусій і викликають найрізноманітнішу реакцію у всіх сферах світового співтовариства.

Питанням глобальних викликів, визначенню ролі та місця України в глобалізаційному світі останнім часом присвячується зростаюча кількість наукових публікацій. Дослідженню проблеми розвитку регіональних та глобальних процесів та їх впливу на економіку України присвячено праці О. А. Довгаль, Н. А. Казакової [1], Т.О. Осташко [2], В.М. Гейця [3], В. Г. Федоренко, Т. Є. Воронкової [4], О. Н. Євтушенко, В. І. Андріяш [5], І. Р. Михасюк [6], Н. В. Мирної [7], Г.С. Прокоф'євої [8], С. Радзівської [9], І. А. Шейко [10] та інших учених. У наукових працях глибоко і всебічно розкривається сутність процесів глобалізації та регіоналізації, аналізується їхній сучасний стан, розкриваються механізми і напрями їхнього розвитку на економіку України.

Втім, ґрунтовних досліджень щодо можливостей та загроз глобалізаційних процесів для України недостатньо. Також у вітчизняній літературі не розкритими є особливості розгортання глобалізаційних процесів у сучасних умовах та їх вплив на перспективи розвитку регіональних об'єднань, зокрема висвітлення потребують

перспективи України в розвитку регіональних процесів та їх зв'язок із набуттям Україною повноправного членства у ЄС. Тому, недостатня розробка цих питань, визначили вибір теми та проблематики, предмета та об'єкта, логіку та структуру роботи.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є вивчення впливу процесів глобалізації та регіоналізації на національну економіку та обґрунтування національних пріоритетів міжнародної економічної діяльності.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні завдання:

- висвітлити сутність етапи та передумови розвитку глобалізації;
- розкрити понятійно-категоріальний апарат та основні риси регіоналізації;
- виявити взаємозв'язок процесів глобалізації та регіоналізації економіки;
- здійснити оцінку впливу сучасних глобалізаційних процесів на економіку України;
- проаналізувати вплив європейської регіоналізації на національну економіку;
- виявити проблеми та суперечності державного впливу на економіку в умовах глобалізації;
- обґрунтувати стратегічні напрями реформування економіки України під впливом глобалізації та транснаціоналізації;
- розкрити шляхи модернізації національної економіки в контексті європейської регіоналізації;
- сформулювати перспективи диверсифікації напрямів регіональної інтеграції.

Об'єктом дослідження є взаємозв'язок процесів глобалізації та регіоналізації економіки. Предметом дослідження є проблеми впливу глобалізації та регіоналізації на розвиток економіки України.

Методи дослідження. У процесі роботи застосовувались такі методи економічних досліджень: логічний аналіз – при дослідженні сутності, етапів та

передумов розвитку глобалізації; структурно-логічний, статистичний, графічний – при дослідженні тенденцій глобалізації та регіоналізації в Україні; системний підхід – при розробці стратегічних напрямів реформування економіки України під впливом глобалізації та транснаціоналізації; метод причинно-наслідкових зв'язків – при виявленні проблем та суперечностей державного впливу на економіку в умовах глобалізації; експертних оцінок – при формуванні інтуїтивного прогнозу наслідків впливу євроінтеграції на економіку України.

Інформаційною базою дослідження були законодавчі і нормативні акти Верховної Ради та Уряду України, статистичні дані, праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем глобалізації та регіоналізації економіки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні національних пріоритетів міжнародної економічної діяльності України у глобальному та регіональному просторах. Найважливіші наукові результати полягають у такому:

удосконалено:

- наукові засади щодо розширення регіональної співпраці України, що в значній мірі стало відповіддю на процеси глобалізації. Україна розглядає інтеграційні союзи як спосіб уникнути негативних процесів, пов'язаних з глобалізацією і як найбільш ефективний шлях підвищення конкурентоспроможності. Окрім європейської інтеграції, перспективними для розвитку є інтеграційні проекти з країнами Східної Азії й Азійсько-Тихоокеанського регіону, зокрема ідентифіковано доктрину міжнародних економічних відносин із Китаєм.

набуло подальшого розвитку:

- обґрунтування нової ролі держави в умовах суперечливого впливу глобалізації, регіоналізації та транснаціоналізації на економіку України, що передбачає формування виваженого та компетентного підходу до реформування національної економіки, зокрема земельної реформи та відкриття ринку землі, що несе як позитивні, так і негативні соціально-економічні наслідки для населення України;

- методичні підходи до формування прогнозів подальшого розвитку співробітництва України і країн ЄС до 2025 року на основі інтуїтивних методів прогнозування та експертних оцінок, що надало можливість визначити три сценарії. Найбільшу вірогідність має сценарій «найбільш імовірний» за умови реалізації євроорієнтованої зовнішньоекономічної стратегії.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що основні положення роботи можуть бути використані у практичній діяльності Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України при проведенні аналізу щодо шляхів модернізації національної економіки в контексті європейської регіоналізації.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення кваліфікаційної роботи викладено у статті «Роль держави у формуванні ринку землі в умовах глобалізації економіки України» (Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ») та у тезах доповідей «Взаємозв'язок глобалізації та регіоналізації» на II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління» (4–5 жовтня 2019 року, м. Одеса). Публікації відображають основні результати роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

1.1 Сутність, етапи та передумови розвитку глобалізації

Глобалізація в її сучасному варіанті приводить до «переформатування» структури сучасного світу, а в результаті цього – до коригування національних систем державного управління, зміни стратегій економічного, політичного та духовного розвитку, що породжує суцільну взаємозалежність світу, яка і складає основу його функціонування. Зростаюча взаємозалежність уніфікує й стандартизує умови та фактори розвитку окремих країн світу, є своєрідним індикатором визначення рівня сталості розвитку національних держав, а отже, і їх потенціалу в протистоянні викликам глобалізаційних процесів, які й стають сьогодні основним критерієм об'єднання держав у відповідні глобальні чи регіональні структури. Протистояти таким глобалізаційним викликам здатна лише та держава, яка має активну систему управління, реалізує власну геополітичну стратегію розвитку, максимально оберігає свій суверенітет, орієнтується в глобальному просторі, а головне – володіє ефективними механізмами впливу та навіть і управління ним.

На сучасному етапі світового розвитку існують сотні різноманітних тлумачень глобалізації, які є абсолютно суперечливими та взаємовиключними, що пов'язується з відсутністю єдиного розуміння сутності глобалізації та її викликів національними спільнотами, їх сподівань щодо неї, а також і прогнозування наслідків, до яких вона призведе.

Глобалізація (від англ. *global* – світовий, всесвітній) – ключове поняття, яке детермінує еволюцію світової цивілізації на зламі тисячоліть, формує нову еру взаємодії націй, економічних систем та окремих індивідів, спричиняючи фундаментальні перетворення в усіх сферах суспільного життя. Глобалізацією називають тісний взаємозв'язок у світі: рух інформації, капіталу, товарів та людей

через державні кордони у дедалі швидшому темпі та обсязі, взаємопроникнення культур, способів життя, залежність усіх країн світу від глобальних проблем. Тому суть процесу глобалізації світової економіки полягає у стрімкому зростанні обсягів і різноманітності світових зв'язків, поширенні процесів, практик і структур від національного простору до глобальних масштабів, у результаті чого посилюється економічна взаємозалежність країн світу, а також формується відносно цілісна економічна система, що практично охоплює територію всієї планети і диктує власні правила гри національним господарствам [1, с. 23].

Існують також трактування глобалізації, прихильники яких намагаються вийти на визначений рівень політико-економічних узагальнень і прогнозів щодо майбутньої спрямованості глобалізаційних процесів. Так трактування «глобалізації» і зводиться до п'яти наступних ключових загальноприйнятих визначень [12]:

Глобалізація як інтернаціоналізація. Тут поняття «глобалізація» використовується для опису відносин між країнами, для яких характерне зростання міжнародного обміну і взаємозалежності. Завдяки зростанню міжнародної торгівлі і іноземних інвестицій здійснюється перехід від «закритої» системи економіки, де головними елементами є національні економіки, до глобалізованої економіки, в якій окремі національні економіки включені у систему міжнародних процесів і угод.

Глобалізація як лібералізація. У цьому визначенні «глобалізація» розглядається як процес зняття державних обмежень та створення «відкритої» світової економіки без кордонів.

Глобалізація як універсалізація. У цьому сенсі поняття «глобальний» використовується як «загальносвітовий», а «глобалізація» – як процес поширення різних об'єктів і досвіду серед усіх людей планети (телебачення, комп'ютери та ін.

Глобалізація як вестернізація або модернізація. Тут перш за все мається на увазі «американізація» усіх сфер життя людини. «Глобалізація», у цьому випадку, трактується як динамічне поняття, оскільки суспільні структури модернізму

(капіталізм, раціоналізм, індустріалізм, бюрократизм і т.п.) поширюються по усьому світу, знищуючи існуючі культури і процес локального самовизначення.

Глобалізація як детериторізація. Це поняття називають також супратериторіальністю. У цьому сенсі «глобалізація» спричиняє «реконфігурацію» географії таким чином, що суспільний простір більше уже не відображається у поняттях територіальних просторів, територіальних відстаней і територіальних границь.

Що стосується сутності глобалізації, то у науковій літературі не існує єдиного її розуміння. Широке використання терміну «глобалізація» почалося у 80-х рр. ХХ ст. [13]. Протягом тридцятиліття з першої появи категорії «глобалізація» єдиного визначення так і не з'явилося. Сьогодні вчені намагаються систематизувати різні підходи перш ніж надавати власну трактовку. Так, М. Трофименко виділяє чотири школи глобалістики та відповідно чотири підходи до визначення сутності глобалізації:

– класична школа (Р. Робертсон, І. Валлерстайн, Д. Хелд, С. Хантінгтон) сприймає глобалізацію як двоєдиний процес перетворення загального в окреме і окреме в загальне [14, с. 25–31];

– школа гіперглобалістів (К. Омае) представляє її як процес створення нового загальносвітового порядку, при якому контроль процесів у національних економіках переходить до наднаціональних утворень і МНК;

– школа трансформістів (Е. Гідденс, У. Бек, Д. Розенау, О. Білорус та інші) представляє глобалізацію як багатоаспектний, суперечливий, довгостроковий процес, на який впливають численні чинники; явище, результат якого неможливо передбачити; або феномен, що лежить в основі сучасних радикальних трансформацій в усіх сферах життя людства;

– школа скептиків (Дж. Томпсон та інші) на противагу іншим не вбачає у глобалізації нового процесу, вважає, що вона лише призводить до посилення взаємодії між віддаленими суб'єктами, і керують глобалізацією суверенні держави [15, с. 51].

Дуже схожі погляди має російський вчений Г. М. Вельямінов. Він виділяє: ортодоксальних глобалістів (гіперглобалістів), трансформістів, скептиків та антиглобалістів. Цінність такого підходу полягає у чіткому виділенні ставлення окремих груп суспільства до глобалізації: абсолютно позитивне, суперечливо-невизначене, заперечення взагалі процесу глобалізації та різка її критика.

Використовуючи методика А. Старостіної [15], систематизуємо визначення глобалізації за сутністю явища. Відповідно можна виділити три підходи:

- глобалізація – явище або феномен;
- глобалізація новий етап інтеграції, інтернаціоналізації, модернізації;
- глобалізація – процес.

Враховуючи наявність окремих шкіл глобалістики можна побачити еволюцію уявлень щодо її сутності (рис. 1.1).

На початку 80-х років термін «глобалізація» сприймався як окреме явище економічного характеру. Подальші дослідження показали наявність взаємозв'язку між глобалізацією, інтернаціоналізацією, інтеграцією, модернізацією, і її сутність вчені почали вбачати у їх новому етапі. Останнім часом все більше дослідників глобалізації трактують її як процес, який має певні часові рамки і результати якого на сьогодні ще не є зрозумілими. Що стосується змісту цієї категорії, то він до сьогодні залишається суперечливим.

На нашу думку, А. Старостіна запропонувала найбільш повне визначення глобалізації [15, с. 10]. Вважаємо, що це трактування кореспондується з панеконічним підходом О. Назарчука та найбільше підходить для нашого дослідження, оскільки фокусується на економічних проблемах. Однак, використовуючи критичний аналіз сучасних визначень глобалізації В. Д. Базилевича [12, с. 596], слід зазначити деякі упущення. Не вказано, що взаємодія, взаємозалежність та взаємопереплетіння національних економік має асиметричний характер, а формування світової економічної системи на сьогоднішній день все ще залишається дискусійним, особливо в умовах наростаючої конфронтації Заходу та Сходу.

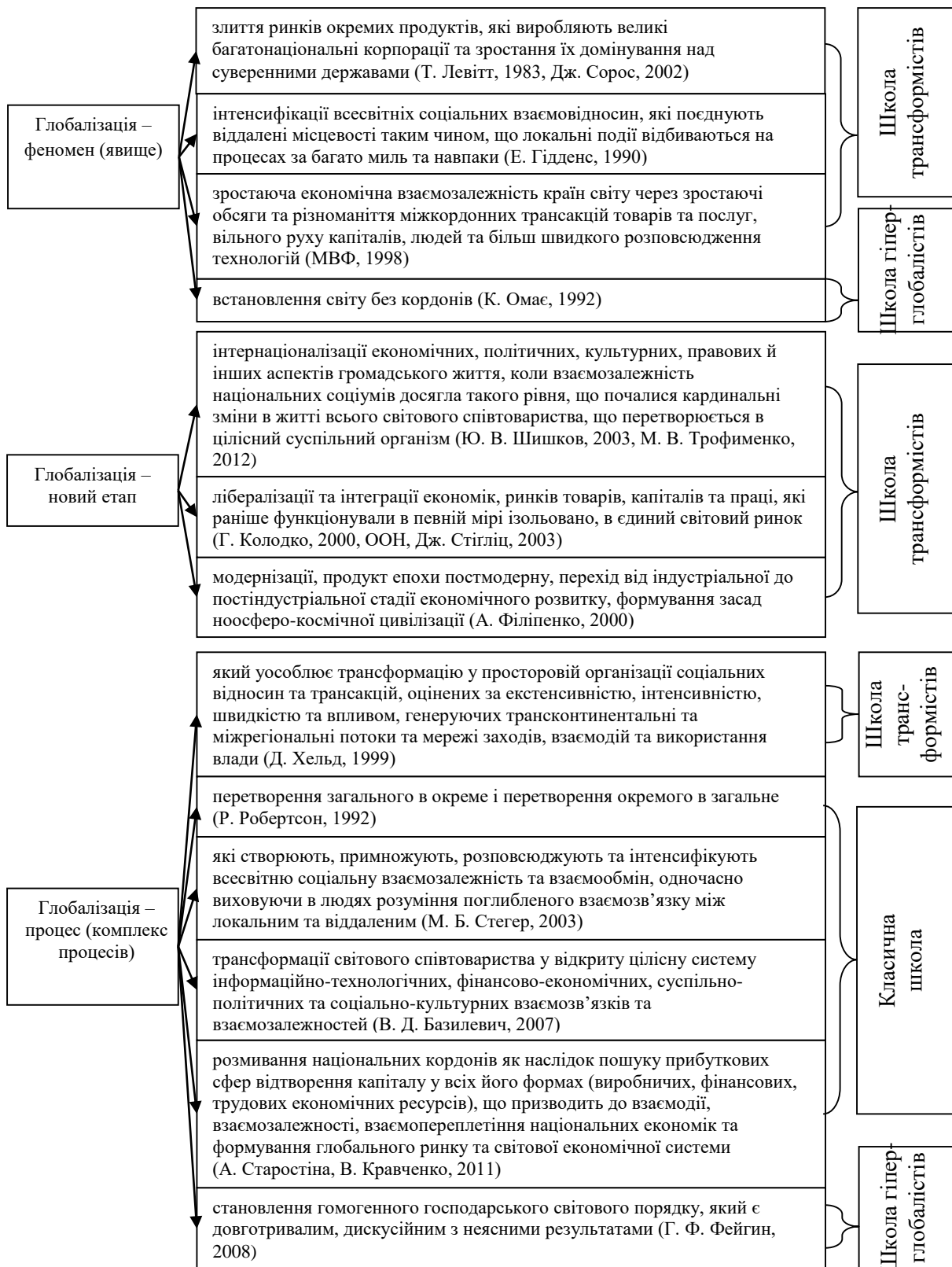

Рисунок 1.1 – Структуризація підходів до визначення сутності глобалізації

Джерело: створено автором на основі [12].

Тому, спираючись на зазначене визначення та враховуючи наведені зауваження, ми представляємо глобалізацію як всеохоплюючий об'єктивний

процес розмивання та стирання кордонів у всіх сферах життя суспільства, як наслідок пошуку найефективнішого використання продуктивних сил людства, що призводить до трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних та соціально-культурних взаємозв'язків та взаємозалежностей, результатом якої може стати створення гомогенного господарського світового порядку.

Визначивши глобалізацію як процес доцільно навести його періодизацію. У цьому питанні вчені теж не дійшли єдиної думки. Суперечки здебільшого стосуються виділення початкового етапу глобалізації (рис. 1.2).

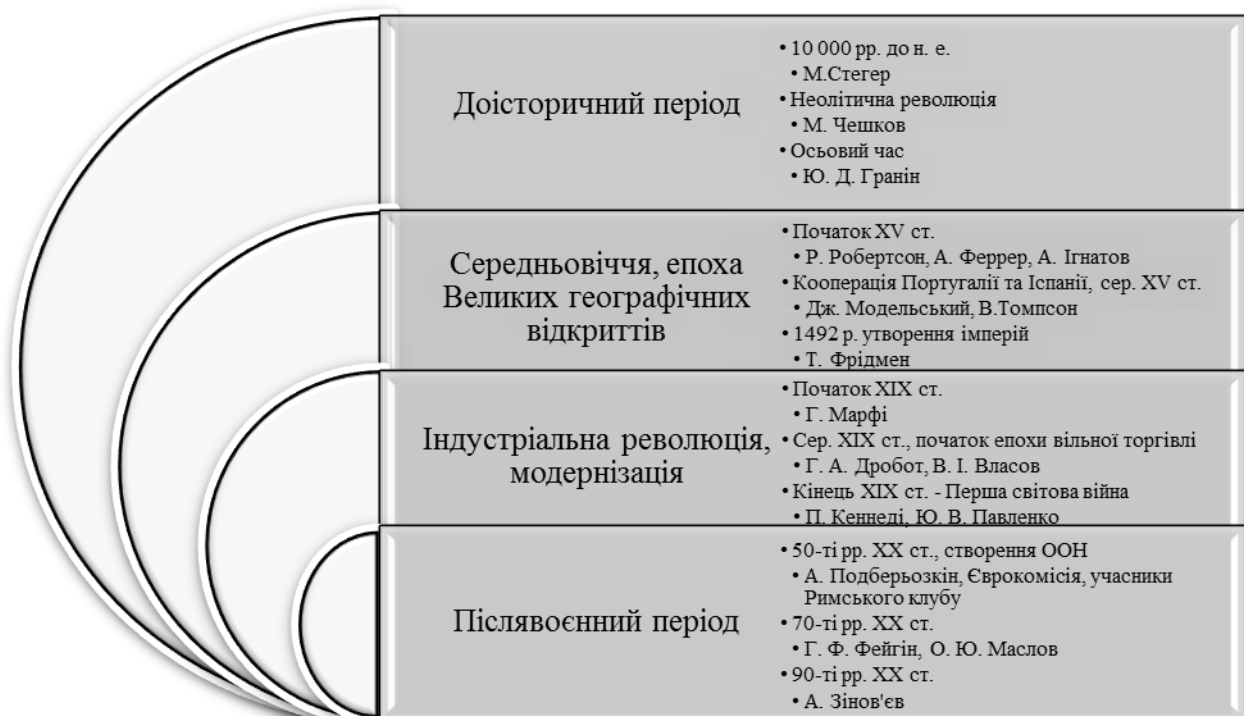

Рисунок 1.2 – Систематизація поглядів вчених на початок глобалізації

Джерело: створено автором на основі [12].

Систематизація існуючих поглядів демонструє, що не дивлячись на те коли розпочалася глобалізація, усі вчені виділяють другу половину, третину XX ст. як новий її етап, що якісно відрізняється від попередніх.

На нашу думку найбільш вдалим варіантом є віднесення глобалізації до післявоєнного періоду. Цю ідею відстоює переважна більшість дослідників процесів глобалізації, представники Єврокомісії і Римського клубу. Констатується, що наприкінці 50-х рр. XX ст. глобалізація співпадала з інтернаціоналізацією

торгівлі, у 1980-х рр. почала відбуватися активна транснаціоналізація фінансових потоків, а у сучасний період – глобалізація інформаційних потоків. Найголовнішою рушійною силою вважається активний науково-технічний розвиток.

Цікавими і найбільш влучними є періодизації глобалізації російських експертів А. Подберезкіна, А. Зінов'єва, Г. Фейгіна, які розкладають післявоєнний період і відносять початок глобалізації до 1970-х рр. або ж до 1990-х рр. О. Маслов зробив спробу поєднати погляди цих вчених і чітко формалізував періоди глобалізації враховуючи концептуальний, інституціональний та фінансовий аспекти глобалізації:

- з 15.08.1971 р. по 1981 р. – вільно-доларовий етап глобалізації;
- з 1981 р. – до 1989 р. – етап раннього «ринкового фундаменталізму»;
- з 1989 р. – до 11 вересня 2001 р. – етап «вашингтонського консенсусу»;
- з 11.09.2001 р. – 10.08.2007 р. – етап terror-глобалізації;
- з 10.08.2007 року – початок етапу crisis-глобалізації (10.08.2007 р. відбулася перша спільна інтервенція центробанків провідних країн світу – дата початку світової кризи).

Для нашого дослідження саме останній, чітко формалізований підхід є найбільш корисним. Однак, він має певні недоліки, оскільки з одного боку враховує події, які не завжди мають економічне підґрунтя, особливо це стосується терористичних актів 11.09.2001 р. на Світовий торговий центр, а з другого боку поділяє однорідний період 1970 – 1990 рр. на 2 окремих. Враховуючи визначення сутності глобалізації та критичного аналізу існуючих підходів до періодизації пропонуємо виділяють такі етапи цього процесу [12]:

- 1 етап – зародження глобалізації у біполярному світі – охоплює період 70-90 – х рр. XX ст., коли світ був поділений між соціалістичним табором та капіталістичним. Характеризується відмовою від «золотого стандарту», зародженням екологічного руху, створенням перших чипів, поширенням неоліберальної ідеології;

- 2 етап – поширення глобалізаційних процесів по всьому світу – розпочався у 90-х рр. XX ст., супроводжується прийняттям «Вашингтонського консенсусу»,

переходом на принципи ринкової економіки, припиненням холодної війни, розпадом СРСР та подальшою лібералізацією політики новоутворених держав, демократизацією суспільства, поширенням масової ідеології споживачів. Закінчився світовою фінансовою кризою у 2007 р.;

– 3 етап – керування глобалізацією – відповідає сучасному періоду і включає саму Світову фінансову кризу і після кризовий період, тобто, від 2-ої половини 2007 р. до сьогодні. Його особливістю стало усвідомлення необхідності регулювання та управління глобалізації, а також перехід від одно полярного світу до багатопольного.

Вибір такого підходу до періодизації пояснюється тим, що усі попередні процеси, які відбувалися у суспільстві не мали планетарного масштабу. Можна погодитися з тим, що в економічному аспекті темпи розвитку міжнародної торгівлі, міжнародної міграції робочої сили та деяких інших показників наприкінці ХІХ – початку ХХ століття дещо перевищували сучасні показники, але на сучасному етапі вони змінилися якісно. Так, аналізуючи праці російського вченого Г. Ф. Фейгіна та інших науковців, було виділено наступні аргументи, які заперечують можливість віднесення початку глобалізації до більш ранніх періодів:

– у період після Великих географічних відкриттів аж до початку ХХ ст. світ був поділений між окремими країнами-метрополіями, які постійно воювали одна з одною за розширення сфер впливу. Після Світових війн цей розкол зберігся, але вже за ідеологічним принципом. Крім того, значні території землі взагалі залишалися поза процесами міжнародного поділу праці, а до кінця XV ст. люди з різних континентів взагалі не знали про існування один одного;

– раніше не існувало впливових світових організацій та міжнародних корпорацій, дії яких визначали б стан світової економіки, політики;

– до середини ХХ ст. можливості транспортних засобів були значно обмеженими, а засоби телекомунікації практично відсутніми.

Таким чином, всі ці новітні аспекти глобалізації визначаються транснаціоналізацією господарської діяльності, яка стала найважливішою домінантою розвитку світової економіки у ХХ столітті. Тому, враховуючи

розглянуті вище визначення та чинники розвитку глобалізації, її еволюцію можна зобразити як послідовний перехід від одного етапу до іншого (рис.1.3).

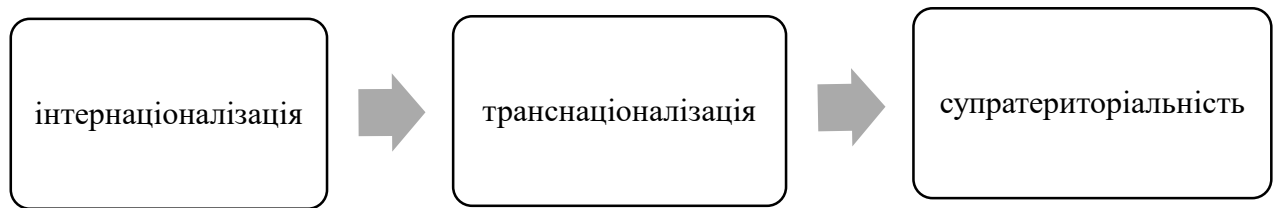

Рисунок 1.3 – Еволюція розвитку чинників глобалізації

Джерело: складено автором

Інтернаціоналізація як явище пов'язана із розвитком міжнародного поділу праці (МПП), який містив у собі два невіддільних один від одного аспекти. З одного боку, розвивалися міжнародні економічні зв'язки і формувалося світове господарство. З іншого боку, у міру загального залучення господарських суб'єктів у міжнародний процес обміну й уніфікації правил цього обміну формувалися і консолідувалися територіальні економічні структури [16, с. 3]. Тобто інтернаціоналізація повинна була історично проявитися досить рано, по суті одночасно з появою перших чітко оформлених соціально-територіальних структур (міст, держав і т.п.) [17, с. 72]. Головна її функція – забезпечення стійких міжнародних зв'язків у реально існуючому світі.

Сучасним етапом глобалізації є транснаціоналізація світової економіки. Першим автором, що використовував термін «транснаціоналізація», був американець Т. Левітт, який глобалізацію визначив як злиття ринків окремих продуктів, вироблених великими транснаціональними корпораціями [18, с. 3]. Згодом інші автори, узявши цей термін на озброєння, використовували його для опису значно більш широких і різнобічних, неоднозначних і спірних процесів, що відбуваються у світовому господарстві.

Почавшись у період після Другої світової війни, транснаціоналізація на зламі тисячоліть переходить у свою завершальну стадію. Прискорення процесу транснаціоналізації світової економіки стало можливим не тільки завдяки

розширенню діяльності ТНК з освоєння «чужих» територій, але і – масштабних заходів з лібералізації ринків та активізації діяльності наднаціональних організацій. Одним із чинників, що вплинув на процес прискорення транснаціоналізації та зняв перешкоди на шляху розширення глобалізації, став розпад світової системи соціалізму.

Наступний етап еволюції глобалізації – супратериторіальність – дозволяє, на думку Я. Шолте, дати зрозуміле і специфічне визначення глобалізації, оскільки поняття «супратериторіальності» (транссвітових чи транскордонних відносин) забезпечує можливість оцінити, «що є глобального в глобалізації». Він аргументує свої висновки так [19, с. 45-46]:

1. Немає потреби замінити «інтернаціоналізацію» поняттям «глобалізація» у тих випадках, коли розглядається зростання взаємодії і взаємозалежності між людьми в різних країнах. Процес інтернаціоналізації розвивався протягом сторіч і нічого нового з точки зору теорії не додає до характеристики поняття «глобалізація».

2. Те саме можна сказати і про зняття регуляторних і інших бар'єрів – ліберального дискурсу «вільної» торгівлі зовсім достатньо, щоб передати ці ідеї.

3. Поняття глобалізації як універсалізації також не забезпечує нового розуміння. Рух до універсалізації є довгостроковою тенденцією і також не додає нічого нового до поняття «глобалізація».

4. Розуміння глобалізації як вестернізації, яке, зокрема, розроблено в теорії «неоколоніалізму» і постколоніального імперіалізму, знову ж таки не додає нічого нового, чого не існувало в дискурсах колоніалізму, імперіалізму і «модернізації».

5. Важливе нове проникнення може бути отримане від підходу, який розглядає глобалізацію як зростання «супратериторіальності» або транссвітових (транскордонних) відносин між людьми. Цей підхід дозволяє аналізувати глибоко укорінені зміни в шляхах розуміння і вивчення суспільного простору, оскільки поширення супратериторіальних зв'язків знаменує кінець «територіалізму», тобто ситуації, у якій суспільна географія є цілком територіальною.

Якщо таким чином розглядати проблему періодизації такого явища, як глобалізація, то, можливо, у світовій економіці взагалі не виникає нічого нового, оскільки супратериторіальність (транскордонність) – також результат тривалої еволюції світових суспільних відносин.

Однак з точки зору тенденцій і перспектив розвитку глобальної економіки теза відносно кінця «територіалізму» включає, на мою думку, новітній і, можливо, один із найважливіших для національних економік контекст. Утвердження супратериторіальності (транскордонності) може означати для національних держав фактичну втрату «можливості і/або здатності розпорядження територією і її ресурсами» [17, с. 12].

Уже сьогодні транскордонність пронизує буквально всю світову економіку: у фінансовій сфері – могутні транскордонні фінансові потоки; в інформаційній сфері – світова комп'ютерна мережа із величезною швидкістю передачі даних; у правовій сфері – перехід від міжнародного до корпоративного права; у соціальній сфері – різке зростання розриву між країнами, що володіють світовими багатствами («золотий мільярд»), і країнами «третього», «четвертого» і т.п. світу [20, с. 79].

Після того як відбудеться перший прецедент політичного і правового закріплення практики реорганізації використання територій за допомогою поширення на них спеціалізованих глобальних (геоекономічних) просторів «глобалізація швидше за все стане незворотною і підійде до зміни ролі самого інституту держави» [17, с. 11-12]: якщо економічний, інформаційний, правовий, соціальний, політичний і культурний простір країни входить у відповідні глобальні простори, закономірно виникає питання, яким чином зможе держава виконувати її традиційні функції, коли такі простори усе більше виходять, поки що де-факто, а у майбутньому, можливо, і де-юре, з-під її контролю.

Тенденції глобалізації економіки визначаються різними чинниками: економічними, технологічними, політичними і культурними.

Економічний аспект – головний чинник розвитку усього процесу глобалізації. Глобалізація проявилась у всіх сферах суспільного життя: політичній, соціальній, військово-політичній, культурній, морально-етичній і т.д. Але ніде так

яскраво гігантські зміни і глобальність не проявились, як у світовій економічній системі. «Головний феномен глобалізації, – на думку К. Ейка, – полягає в незаперечній капіталістичній експансії, у її завоюваннях і підпорядкуванні інших способів виробництва й обороту, а також у гегемонізації її цінностей у світовому масштабі. За всіма ознаками, розвиток капіталізму фактично перетворив світ в автономну систему виробництва і розподілу, єдиний ринок, використання якого веде до породження глобальної масової культури, що є результатом глобального маркетингу і постійного розвитку комунікативних технологій [21, с. 14].

Завдяки тиску економічних чинників ТНК, держави і регіональні інтеграційні об'єднання прагнуть до економічної активності поза своїми границями. Передумовами такої активності є лібералізація торгівлі, створення офшорних зон, фритредерська політика держав, усунення міжнародних бар'єрів для інвестицій і т.д. Серед чинників, що сприяють глобалізації економіки, виділяються такі традиційні фактори: рух товарів між країнами і секторами економіки; рух послуг між країнами і секторами економіки; рух фінансового капіталу між країнами; пересування людей між країнами, викликане потребами здійснення економічних функцій; валютні операції на міжнародних валютних ринках; рух інтелектуальної продукції й ідей між дослідницькими і навчальними центрами, а також між ними і їх споживачами.

Технологічний аспект глобалізації. Технічними аспектами, що прискорили процеси глобалізації в останні десятиліття, є комп'ютери, телекомунікаційне устаткування, телекомунікаційна інфраструктура, інформаційні потоки, зростання швидкості пересування (наприклад, за допомогою реактивних літаків), поширення знань у результаті наукового або інших видів інтелектуального взаємообміну.

Виходячи із останнього, «багато фахівців сходяться у тому, що в основі процесів глобалізації лежать якісні, революційні зміни в техніко-технологічному, транспортно-комунікаційному, інформаційному базисі економіки і всього людського суспільства, супроводжувані усебічним використанням біо- і авіакосмічних технологій, ядерної енергії, досягнень в області штучного інтелекту» [18, с. 3]. Саме технологічний розвиток і утворення на його базі нового всесвітнього

інформаційно-фінансового простору створили умови для вільного переміщення транснаціонального капіталу і переплетення мереж управлінських структур глобальних корпорацій і інформаційних зв'язків, матеріальним відображенням яких стала «всесвітня павутина» [22, с. 59].

Сучасні можливості процесів обробки, нагромадження і передачі інформації, що виникли у результаті злиття інформаційної і комунікаційної технологій – один із ключових аспектів глобалізації. Сьогодні передача інформації здійснюється практично невідкладно. Повідомлення про економічні можливості й угоди швидко передаються по усьому світу, що особливо характерно для подій на фондових біржах, валютних і товарних ринках, а також для наукових відкриттів і їхнього використання. Дані технології є своєрідним будівельним фундаментом глобалізації, багато в чому забезпечуючи виникнення і подальший розвиток інших тенденцій.

Узагальнюючи вищенаведені аргументи, можна стверджувати, що попередні стадії розвитку цивілізацій не мали глобального характеру, або універсалізація відбувалася лише в окремих аспектах життя суспільства, однак кожна з них допомогла людству наблизитися до розгортання глобалізації. Інакше кажучи глобалізація стала результатом дії цілої сукупності суб'єктивних та об'єктивних передумов, які з'явилися практично одночасно, та, на відміну від попередніх етапів, охопили усі сфери життя суспільства: економіку, політику, культуру, ідеологію, науку. Спираючись на погляди класичної школи глобалістики та враховуючи періодизацію глобалізації, нами були систематизовані її передумови (рис. 1.4).

Ця схема наочно демонструє, що всі передумови пов'язані між собою і глобалізація стала можливою лише завдяки їх одночасній появі.

Аналіз сутності глобалізації, її періодизації, передумов дозволив нам прийти до висновку, що цей процес поширювався по світу разом. Він буде ускладнюватися розмиванням, стиранням міждержавних кордонів, трансформацією світового співтовариства у відкриту цілісну систему взаємозв'язків та взаємозалежностей.

З'ясувавши сутність глобалізації, розкривши її періодизацію та окресливши умови, можна переходити до класифікації глобалізаційних чинників впливу на національну економіку.

Рисунок 1.4 – Сукупність передумов глобалізації

Джерело: розроблено автором на основі [12-22]

Особливістю ж глобалізаційних чинників є те, що вони визначають розвиток зовнішнього середовища і, якщо розглядати конкретно національну економіку України, можуть лише частково контролюватися державою у межах проведення зовнішньоекономічної політики. У значній мірі остання група чинників визначається об'єктивними світогосподарськими процесами. Сам по собі «глобалізаційний чинник» як економічна категорія представляє будь-яку умову, рушійну силу, що призводить до розмивання та стирання кордонів у всіх сферах життя суспільства, до детериторизації суспільних відносин та можливого створення в майбутньому єдиного гомогенного світового порядку.

Для нашого дослідження важливою є і класифікація чинників за змістом. Ми виділяємо чинники науково-інформаційного, економічного, інституційного, політичного, соціального, культурного характеру та навколишнього середовища.

Що стосується глобалізаційних чинників, то один і той самий може мати одночасно і позитивний, і негативний вплив на розвиток національної економіки. Науково-інформаційні чинники з одного боку несуть в собі позитивне забарвлення, оскільки сприяють поширенню та появі нових видів діяльності, підвищенню їх якості, спрощенню їх реалізації, з іншого, негативно впливають на традиційні види діяльності, стають засобом маніпуляції свідомістю громадян, негативно впливають на здоров'я населення.

Економічні чинники позитивно впливають на якість товарів та надання послуг, дозволяють виробникам знижувати їх собівартість та отримувати конкурентні переваги, однак в умовах глобалізації для суб'єктів малого й середнього бізнесу виникає загроза не витримати конкуренцію та збанкрутувати поряд з міжнародними сервісними корпораціями. Лібералізація в політиці та економіці з одного боку допомагає налагоджувати міжнародні господарські зв'язки, проникати на нові ринки збуту, з іншого невеликі країни вимушені поступатися власними інтересами заради отримання гідного статусу в світі.

Соціальні та культурні чинники глобалізації дозволяють людям з будь-якої країни світу реалізувати себе саме там, де їх навички та здібності будуть оцінені якнайкраще, з іншого боку країни втрачають висококваліфіковану робочу силу. Крім того, культурна глобалізація дозволяє людям більше вивчати про навколишній світ, традиції та звички різних народів, однак загрожує втраті національної самобутності, знищенню мов та культурних особливостей. Вільна міграція людей сприяє збільшенню реалізації послуг за межами країн і все більше видів послуг стають такими, якими можна торгувати на великих відстанях.

Глобалізаційні чинники навколишнього середовища дозволяють країнам узгоджено вирішувати глобальні проблеми, пов'язані зі зміною клімату, із забрудненням довкілля тощо. Перехід на засади зеленої економіки сприяє переорієнтації деяких видів послуг на більш безпечні екологічні технології,

вимагає нових наукових розробок. Разом з тим глобалізація в певній мірі відповідає за поширення глобальних проблем. У своїй сукупності негативний вплив глобалізації нівелюється позитивним, особливо для економіки розвинутих країн, однак і країни що розвиваються можуть отримати додаткові переваги. З метою кількісної та якісної оцінки впливу чинників на розвиток національної країни представимо конкретні показники (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Класифікація глобалізаційних чинників, що впливають на розвиток національної економіки та показники їх оцінки

Змістові ознаки	Глобалізаційні чинники	Показники, які оцінюють вплив глобалізаційних чинників
Економічні	інтернаціоналізація; транснаціоналізація; економічна інтеграція; стан зовнішнього боргу	частка експорту й імпорту товарів та послуг у ВВП; частка прямих та портфельних інвестицій у ВВП; частка зовнішнього боргу у ВВП; середня тарифна ставка; частка податків на міжнародну торгівлю від поточних доходів, наявність прихованих бар'єрів для імпорту та обмеження операцій з капіталом.
Соціальні	втеча мізків; міжнародна міграція; зростання комунікації	частка нерезидентів у загальному населенні; обсяг міжнародних туристичних потоків; обсяги міжнародного телефонного трафіку та міжнародних листів.
Науково-інформаційні	інформатизація; комп'ютеризація	кількість користувачів Інтернету, кабельного телебачення, радіоприймачів; частка експортованих та імпортованих періодичних видань у ВВП.
Культурні	гомогенізація потреб, смаків; вестирналізація	кількість ресторанів McDonald's; кількість магазинів Ікеа; частка експорту та імпорту книжок у ВВП
Політичні	політична інтеграція; регіоналізація; участь у міжнародних організаціях та об'єднаннях	кількість посольств у країні; кількість міжнародних організацій, в яких країна є членом; участь у місіях Ради Безпеки ООН
Інституціональні	лібералізація; рівень конкуренто-спроможності країни	індекс економічної свободи; індекс якості державного регулювання, верховенства права, контролю корупції
Навколишнього середовища	викиди забруднюючих речовин; перехід до зеленої економіки	викиди CO ₂ , SO ₂ тощо, якість води, втрата біорозмаїття, площа лісів, вилов риби, регулювання пестицидів у сільському господарстві, відсоток відновлюваної електрики в загальній виробленій електриці

Джерело: розроблено автором на основі [12-22]

Враховуючи вищенаведені суперечності впливу глобалізаційних чинників, наведений підхід до їх класифікації має певні переваги над іншими, оскільки передбачає можливість комплексного аналізу та оцінки їх впливу на розвиток національної економіки. Отже, викладені вище положення, які стосуються

сутності, змісту, періодизації, передумов та чинників глобалізації, у наступних розділах будуть використовуватися для аналізу особливостей розвитку економіки України. Це дозволить окреслити проблеми, які породжуються глобалізацією та запропонувати шляхи стримування її негативних проявів.

1.2 Регіоналізація: понятійно-категоріальний апарат та основні риси

Наприкінці ХХ ст. кількість регіонів різного рівня зростає, а міжнародна структура стає все більш складною. З одного боку, практично усі країни світу в той чи іншій мірі належать до певного міжнародного регіону, хоча частіше приймають участь у діяльності декількох регіональних або субрегіональних структур. З іншого боку, держави також активно задіяні в процесах регіоналізації, розвиваючи внутрішній потенціал власних регіональних суб'єктів. Можна виділити два рівня регіоналізації: об'єднання держав, в міжнародні регіони та виділення регіонів в складі тих самих держав. Регіоналізація часто розуміється як процес послідовних змін у територіальному поділі країни та його законодавчому закріпленні, для якого характерними ознаками виступають деконцентрація, розподіл повноважень всередині єдиної політичної системи та децентралізація. З поняттям регіоналізація тісно пов'язане поняття регіоналізм.

«Регіоналізм» – це складне дискусійне поняття, яке досить часто використовують як синонім «регіоналізації», не зважаючи на існуючі суттєві відмінності між ними. «Регіоналізм» відноситься до практики перерозподілу певних владних повноважень центрального уряду з метою надання територіальним інституціям проміжного статусу між центральним та місцевим рівнями; «регіоналізація» відноситься до процесу, за допомогою якого центральні політичні та адміністративні інституції відповідають на регіональні вимоги. Можна припустити, що регіоналізм походить з периферії, а регіоналізація є відповіддю на це з боку центру [7].

Великим тлумачний словник сучасної української мови трактує «регіоналізм» як «підхід до розгляду і вирішення яких-небудь проблем з позиції інтересів регіону» та «регіоналізацію» як «здійснення політики регіоналізму» [23].

Професор Східноукраїнського національного університету Г. П. Щедрова визначає регіоналізм як «урахування національних, економічних, етнополітичних та інших особливостей, притаманних певному регіонові тієї чи іншої країни, політику спрямовану на об'єднання груп певного регіону, залежних одна від одної в економічному, політичному та воєнному аспектах» [24, с. 159].

Слід зазначити, що регіоналізм – це перш за все явище, яке розкриває наявність відповідних адміністративно-територіальних структур з їх особливими етнічними, політичними, соціальними, економічними та іншими відмінностями, що можуть відстоювати та захищати регіональні інтереси у владних інституціях держави. Головне в регіоналізмі – наявність таксономічних ознак, що регулюють відносини між центром та регіонами. У той же час регіоналізація є процесом становлення та розвитку регіонів, як відповідних суб'єктів нижчого за національний рівень, що мають свою незалежну від центральних державних органів систему виконавчої влади та свої самоврядні інституції. В країнах, де існують повноправні регіони, регіоналізація є процесом, що розкриває прояви такого складного явища, як регіоналізм.

Новий регіоналізм створює сприятливі умови для інтеграції регіонів з різним рівнем соціально-економічного розвитку у світову економіку та підвищує їх конкурентоспроможність, сприяє створенню взаємовигідних відносин із державою, іншими регіонами та світовим ринком в цілому. Регіони набуваючи нових ознак суб'єктів просувають свої інтереси та пріоритети, стають більш самостійними економічними одиницями, при цьому залишаються відкритими для подальшої європейської інтеграції. Але при цьому новий регіоналізм не повинен нести загроз суверенітету та цілісності державного устрою [25].

В Україні сьогодні відбуваються процеси щодо децентралізації владних повноважень, реформи відносно регіонального розвитку становлення нового регіоналізму, але при цьому зустрічаються навидь полярні точки зору щодо однієї

економічної категорії, наприклад «регіоналізація». Так професор Мюнхенського університету І. Бек вважає, що «нова регіоналізація – це просторово-фрагментарна локалізація гуманітарної, економічної та інших видів діяльності, які узгоджуються в часі із світовими ритмами суспільного життя, базуються у новітніх соціальних практиках – розробці нових технологій і продуктів (в т. ч. управлінських), створенні інформаційно-комунікаційної інфраструктури та розвиненої системи соціально-культурних послуг» [26]. Визначає регіоналізацію як різновиди діяльності інноваційної спрямованості конкурентоспроможної на світовому ринку, враховуючи часові тренди суспільно-економічних змін.

Професор М. Бутко зазначає, що «світовий економічний розвиток характеризується збільшенням масштабів регіоналізації, що виявилось у збільшенні автономності й підвищенні ролі окремих регіонів у розвитку національних економік у цілому та як наслідок виникнення феномену «нового регіоналізму» [27, с. 101]. «Регіоналізацію можна розглядати як зміцнення економічних, соціальних, науково-технічних та інших зв'язків між територіями або державами; виникнення регіональних об'єднань держав» [27, с. 79]. Таким чином, науковець акцентує увагу на ролі регіонів у світовій економіці та становленні «нового регіоналізму».

У своїй монографії П. Ворона стверджує, що новітня регіоналізація – «є основним вектором цивілізаційного розвитку сучасного людства – інтеграції та диференціації, що передбачає виникнення міждержавних стосунків на рівні регіонів, особливо транскордонних» [28, с. 12]. Визначення зводить регіоналізацію до виникнення міждержавних стосунків на рівні транскордонних регіонів, не враховуючи інших аспектів.

Досліджуючи сучасні тенденції регіоналізації Н. Мирна зазначає, що регіоналізація «стосується процесу, за допомогою якого центральні, політичні й адміністративні інституції відповідають на регіональні вимоги» [7]. Тобто регіоналізація зводиться до інституційних процесів щодо регіонів. Також автор додає, що «регіоналізація – це прагнення регіонів тієї чи іншої країни до самоствердження, до збереження власної етнорелігійної самобутності та протидії

надмірної централізації влади з боку держави, виступає як процес послідовних змін у територіальному поділі країни та його законодавчому закріпленні, для якого характерними ознаками виступають деконцентрація, розподіл повноважень всередині єдиної політичної системи та децентралізація» [7]. Визначення зводиться до процесу територіального поділу, при цьому виникає питання щодо дотримання територіальної цілісності країн. При цьому необхідно зауважити, що деконцентрація та децентралізація можуть бути, і на наш погляд, повинні бути процесами, при яких державна цілісність повинна зберігатися. В. Кураков під регіоналізацією розуміє «розвиток, зміцнення економічних, політичних та інших зв'язків між областями або державами, що входять в один регіон; виникнення регіональних об'єднань держав» [29]. Таким чином, на думку автора, регіоналізація це певне об'єднання на міжобласному або міждержавному рівні.

Важливо відзначити, що регіоналізація здійснюється в різних формах: шляхом виділення адміністративних регіонів всередині країни (регіоналізація зверху); організації самокерованої громади або поява нового регіону всередині існуючої адміністративної схематизації, відмінного від оточуючих (регіоналізація знизу); формування транскордонних регіонів і блоків країн або асоціацій регіонів (контрактно – горизонтальна регіоналізація). Таким чином, проблема регіоналізації – це проблема виявлення загальних тенденцій в процесах регіоноутворення в умовах багатофакторної глобалізації.

Розглянемо, процеси регіоналізації в Європі, які набувають інтенсивного розвитку протягом останніх років. Особлива їх активізація відчувається в рамках розвитку європейської інтеграції, яка сама по собі провокує необхідність проведення демократичної етнонаціональної політики та впровадження децентралізації, автономізації як на рівні окремих країн так і на рівні ЄС. Регіональний вимір має в Європі глибоке історичне коріння. Сам термін «регіоналізм» в європейському минулому був пов'язаний з особами та групами людей, які критикували надмірну централізацію, організацію держави – нації, не ставлячи, проте, під сумнів існування її як такої. У XIX ст. у Франції регіоналізація була виявленням традиціоналізму, прихильники якого визнавали територіальну

цілісність держави, але критикували надмірний вплив Парижа та штучний характер створення французьких департаментів. Вони захищали позицію повернення до територіального поділу, який базувався на глибоких історичних коренях.

Сучасні тенденції світового розвитку, такі, як глобалізація та інтеграція, зміни в геополітичному просторі, надали нових імпульсів процесу регіоналізації. У першу чергу це стосується країн-членів Європейського Союзу, але під впливом європейського регіоналізму перебувають також країни, які прагнуть у майбутньому приєднатися до ЄС. Поглиблення інтеграційних процесів, розвиток міжрегіонального та транскордонного співробітництва сприяло посиленню ролі регіонів на державному та наднаціональному рівнях. Створення Комітету регіонів як дорадчого органу на рівні ЄС, прийняття Європарламентом Хартії регіоналізму та Європейської хартії місцевого самоврядування є проявом того, що регіональні структури починають відігравати все більш важливу роль у формування та реалізації спільної європейської політики. У країнах Центральної та Східної Європи регіональні тенденції набули особливого значення в контексті перспектив приєднання цих країн до ЄС та стали важливою складовою трансформаційних перетворень, спрямованих на подолання тоталітарної спадщини та формування демократичної держави.

Безумовно, кожна європейська країна має свій власний досвід регіоналізації, але спільним є позитивний вплив, який виявляється у внутрішній політичній стабільності, розвитку демократії та наближення до європейських стандартів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що регіоналізація є складним, іноді суперечливим явищем, характерним для більшості країн світу. Протягом багатьох років регіоналізація розглядалася переважно як прагнення регіонів тієї чи іншої країни до самоствердження, до збереження власної етнорелігійної самобутності та протидії надмірної централізації влади з боку держави. Дослідження сучасних зарубіжних тенденцій регіоналізації показало, що її процеси органічно пов'язані зі світовими та європейськими процесами інтеграції та глобалізації, де регіони як суб'єкти посідають одне з провідних місць. Європейська регіоналізація продемонструвала можливість використання її механізмів як дієвих знарядь у

демократизації системи владних відносин через запровадження децентралізації, деконцентрації влади та принципу субсидіарності. Ці компоненти європейської регіоналізації мають виключне значення для широкого запровадження європейського досвіду в умовах українського соціуму, враховуючи власні етнонаціональні, ментальні та культурологічні особливості.

1.3 Взаємозв'язок процесів глобалізації та регіоналізації економіки

Глобалізація і регіоналізація є провідними процесами світового розвитку, головними векторами сучасності. У сучасному світі регіоналізація і глобалізація розвиваються як два динамічних процеси, які мають взаємний вплив один на одного [1]. Глобалізація передбачає зростання взаємопов'язаності між різними країнами і досягається не тільки через систему міжнародних відносин, а й через регіоналізацію [30-33]. Процес регіоналізації може розглядатися як інструмент збереження регіональної ідентичності в умовах глобалізації. Це свідчить про те, що логіка розвитку глобалізації та регіоналізації збігається, різниця полягає в масштабі [33].

Разом з тим, питання вдосконалення механізму ефективної взаємодії глобалізаційних і регіоналізаційних процесів в умовах трансформаційних змін світового господарства залишаються дискусійними. Вони вимагають систематизації, теоретичного осмислення, узагальнення напрямків дослідження та ідентифікації основних трендів подальшого розвитку світової економіки в контексті впливу глобалізації. Інтенсивний розвиток процесів глобалізації та регіоналізації, а також основне протиріччя між цими двома процесами призвели до необхідності виявлення характеру їхньої взаємодії, що, в свою чергу, необхідно для визначення загального вектору розвитку світової економіки в цілому.

Складний характер процесів глобалізації та регіоналізації викликає неоднозначні оцінки дослідників. Одні вважають, що глобалізація і регіоналізація

перебувають у взаємозв'язку і взаємно зміцнюють один одного. Згідно з іншими поглядами, ці процеси знаходяться в стані протиріччя або точніше, в суперечливій єдності, коли відбувається чергування односпрямованих і різноспрямованих явищ. В одних випадках цілі глобалізації не збігаються з цілями регіональної інтеграції, в інших – можливо якийсь збіг, а по-третє спостерігається їх значне розходження. «Регіоналізація, – вважає Н.П. Іванов, – породжена глобалізацією, і в той же час формування регіональних блоків перешкоджає процесам глобалізації. Інтеграційні процеси всередині блоків дозволяють об'єднувати інтелектуальні і матеріальні ресурси країн регіону і створити більш сприятливі умови для їх економічного розвитку і конкурентних переваг на світовому ринку. Крім того, формування блоків – це свого роду захисна реакція на дестабілізацію економічної ситуації і світові фінансові кризи» [34].

З одного боку, глобалізація стирає межі між внутрішньою і зовнішньою сферами економічної діяльності, перетворюючи зовнішні чинники у внутрішні, а з іншого – діє протилежна тенденція: в світовій економіці формуються процеси нової економічної регіоналізації. Економічна регіоналізація виникла, як вже було зазначено, не сьогодні та має своє історичне коріння. Але останнім часом відповідні процеси не тільки активізувалися, а й змінили свій характер. Раніше вони були засобом подолання відособленості регіонів, їх функція полягала у встановленні зв'язку між найближчими регіонами. Зараз регіональні угруповання все в більшій мірі починають виконувати координуючі функції і об'єднаними зусиллями своїх учасників відстоювати інтереси останніх.

Глобалізація вносить істотні зміни у розвиток регіонів країни, зокрема потенційну готовність до інтеграції і взаємодії з іншими регіонами. Це проявляється в тому, що регіони стають більш залежними від глобальних процесів, макроекономічної політики країн і від їх власної активності. Тобто, глобалізація дозволяє регіонам не тільки впливати на їх власний розвиток, а й «обганяти» розвиток країни загалом.

Втягування регіонів у глобалізацію відбувається також шляхом формування просторово розділеної мережної системи виробництва та обміну. Регіони стають

учасниками глобальної конкуренції за капітали (матеріальні, фінансові, соціальні, психологічні тощо), оскільки при прийнятті рішень про інтенсивні капіталовкладення, вирішальною обставиною є знаходження відповідних умов, а не географічне розташування території [35]. З цього можна зробити висновок, що глобалізація ставить виклик перед регіонами і зумовлює необхідність активізації їх позиції як учасника глобальних процесів виробництва і обміну.

Регіоналізацію розуміють і як відповідь на сили глобалізації (зростаюче усвідомлення регіональних інтересів перед глобальними викликами), і як проміжну зупинку на шляху до повної глобалізації (створення регіональних блоків як перший крок у становленні загальної політико-економічної системи). Отже, регіоналізація розглядається лише як еволюційна ланка в процесі розвитку загальної глобальної економічної системи.

«Глобалізація, – на думку І.М. Осадчої, – органічно пов'язана з процесами регіоналізації. Створення регіональних організацій, число яких постійно зростає, – це і свого роду сходінка глобалізації. Одночасно це спосіб досягнення ефекту від масштабу, оскільки окремим країнам подібні організації можуть забезпечити деякий захист від негативних наслідків глобалізації»[36].

Розширення регіональної співпраці до нового масштабу в значній мірі стало відповіддю на процеси глобалізації. Багато країн розглядають інтеграційні союзи як спосіб уникнути негативних процесів, пов'язаних з глобалізацією і як найбільш ефективний шлях підвищення конкурентоспроможності як окремих країн, так і всього регіону в цілому. Передбачається, що налагодження регіональних економічних зв'язків створює більш плідні умови і перспективи для розвитку в політичній, економічній, культурній та інших сферах, а також з'являється більше можливостей для боротьби з викликами глобалізації.

В кінці ХХ - на початку ХХІ ст. посилилася тенденція до створення як нових форм, так і до зростання числа інтеграційних угруповань, що призвело до появи терміну «новий регіоналізм». Головним атрибутом нового регіоналізму є розширений формат і відкритість для інших країн. Новий регіоналізм не прагне до автаркії, але концентрує і об'єднує політичну й економічну могутність країн, які

хочуть підняти свою конкурентоспроможність в глобальній економіці. Нові регіональні угруповання істотно відрізняються від попередніх. Вони включають в себе більше країн, у них ширші можливості інтеграції держав, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Теоретично новий регіоналізм повинен гарантувати країнам з більш низьким рівнем розвитку вигідну інтеграцію з головними центрами світової економіки.

На думку польського економіста Г. Космоса «..раціональна модель регіонального співробітництва відкриває можливість економічної інтеграції країн з великою диференціацією економік, з різними традиціями і моделями розвитку. Динамічне зростання торгівлі товарами, послугами, а також приплив іноземних капітальних вкладень в інфраструктуру, освіту та науку веде до встановлення більш тісних зв'язків між підприємствами. ... Саме така модель інтеграції є найбільш ефективною з точки зору реального пристосування до умов глобалізації» [37].

Зараз світ рухається в напрямі багатопольярного світу. Питання в тому, чи буде ця багатопольярна система формальною по відношенню одна до одної або країни дійсно зможуть скооперуватися та намагатимуться розв'язати глобальні проблеми (фінансову нестабільність, зміни клімату, екологічні питання, епідемії та ін.) спільно. Паралельно з цим є й внутрішні інтереси, які об'єднують країни одна з одною, бо на сьогодні для кожної країни важливо бути сильною не лише у своїй внутрішній політиці, але й здатною до співпраці навколо спільних глобальних проблем.

Ми стаємо свідками нового глобального процесу у світі – істернізації, тобто посилення впливу сходу [38]. Вона формується в найширшому розумінні, бо Індія та Китай – зрілі держави з ринками, що стрімко розвиваються, в перспективі до них може приєднатися Індонезія. Це призведе до того, що центр тяжіння в глобальній економіці зсунеться від Європи та США на схід. Та не це головне. Головне те, що глобальні економічні центри існуватимуть одночасно.

Глобалізація у своєму розвитку переходить на більш високу стадію – стадію глобальної регіоналізації, стаючи однією з найважливіших тенденцій

розвитку сучасного світу. При цьому вона виступає як інтеграція локальних спільнот і проявляється в локалізації, формуванні кордонів між територіально-соціальними комплексами, виникненні самодостатніх економічних і політичних утворень, у збереженні культурних відмінностей етносів і соціальних груп, посиленні почуття їх винятковості.

Процеси глобальної регіоналізації активізувалися одразу на декількох рівнях: макрорівні, мезорівні та мікрорівні. На макрорівні регіоналізація проявляється, з одного боку, в прагненні локальних цивілізацій захистити себе від експансії ззовні. Це призводить до так званого «зіткнення цивілізацій», що може стати головною проблемою нового світового порядку. У сучасному світі головним стає конфлікт між різними типами цивілізацій, бо міжцивілізаційні відмінності фундаментальні за своєю природою.

Регіоналізація на цьому рівні супроводжується тим, що декілька цивілізацій, увібравши в себе відносно нейтральний соціальний простір, поступово окреслюють обриси перманентних конфліктогенних зон – лінії «тектонічних» розломів у місцях дотику цивілізаційних «плит». Лінії розлому між цивілізаціями – це лінії майбутніх фронтів. Судячи з усього, центральною проблемою світової політики в майбутньому стане економічний конфлікт між Заходом і рештою світу. Це пов'язано з тим, що Захід намагається нав'язати свої цінності як загальнолюдські, зберегти військову перевагу й затвердити свої економічні інтереси, це й наштовхується на опір. З іншого боку, регіоналізація на макрорівні проявляється в тому, що постіндустріальні країни як ініціатори глобалізму самі стають на шлях регіоналізації, все більш відкрито утворюючи замкнені та самодостатні системи. Про це, зокрема, свідчить замикання торгових та інвестиційних потоків в межах постіндустріальної системи, жорсткі межі імміграційної політики на Заході та ін. Тому західні країни, забезпечивши собі абсолютну перевагу над аграрними державами, зацікавлені в збереженні та підтриманні власної стабільності та незалежності.

На мезорівні глобальна регіоналізація, яка носить наддержавний характер, проявляється в прагненні інтеграції окремих територій, що входять до складу

різних держав. Наприклад, утворення Європейського Союзу. Інший приклад – Азіатсько-Тихоокеанський регіон (АТР), до якого входять понад 40 країн. Тут складається новий центр світової економіки та політики [34].

На мікрорівні процеси глобальної регіоналізації розгорнулися всередині національних держав. Тут регіоналізація пов'язана з посиленням своєрідності економічного або політичного розвитку тих чи інших територіальних спільнот всередині країни, їхнім прагненням до культурної незалежності, іноді й до сепаратизму. В цьому сенсі регіоналізація, що супроводжується економічною та етнокультурною диференціацією, часто призводить до політичного дроблення, конфліктів і нестабільності всередині раніше цілісних державних утворень.

Процес формування нових регіонів супроводжується перебудовою їхніх відносин з державою, всередині якої вони виникли, й одночасно – зміною відносин з сусідніми територіями як всередині держави, так і за її межами. Отже, глобальна регіоналізація змінює і геополітичну, й гео економічну структуру світу.

Таким чином, сучасний глобальний регіоналізм, в першу чергу, можна кваліфікувати як початок історично нової, вищої фази розвитку глобальної економіки. У зв'язку з цим найважливішою складовою парадигми регіонального пізнання стає вивчення регіону як елемента багаторівневої системи конкурентної взаємодії в мережі регіонів.

Проблема глобальної регіоналізації – це проблема виявлення загальних тенденцій у процесах регіоноутворення в умовах багатофакторної глобалізації. Глобалізація вносить суттєві зміни у стан внутрішніх регіонів країни, їх потенційну готовність до взаємозацікавленої інтеграції та взаємодії. Це проявляється в тому, що регіони починають більше залежати від глобальних процесів і впливів; не лише в аспекті макроекономічної політики країн, але й від власної активності; нові можливості глобалізації дозволяють регіонам не тільки впливати на свій стан, але й «випереджати» розвиток своєї країни.

Втягування регіонів у глобалізацію відбувається шляхом формування просторово розподіленої мережевої системи виробництва й обміну. Регіони стають учасниками глобальної конкуренції за ресурси (матеріальні, фінансові, соціальні,

інтелектуальні та ін.), оскільки для прийняття рішень про інтенсивні капіталовкладення вирішальною обставиною стає знаходження відповідних умов, а не географічне положення території. З цього випливає, що глобалізація кидає виклик регіонам й обумовлює необхідність активізації їх позиції як учасника глобальних процесів виробництва й обміну.

В умовах глобальних економічних трансформацій ані Китай, ані Росія, ані США та інші країни не домінуватимуть повністю. Скоріше за все, це буде вплив декількох міцних держав. До них можуть приєднатися й інші країни, такі, наприклад, як Об'єднані Арабські Емірати. У постбіполярному світі посилення регіоналізму супроводжується зростанням ролі межових держав, розташованих «на околиці» економічного простору. Виділяється група країн, що ефективно використовує межові функції між пострадянськими країнами та Західною Європою (Фінляндія, Туреччина, Кіпр тощо). Фінляндія – єдиний член Європейського Союзу, який є безпосереднім сусідом великої пострадянської держави – Росії. Туреччина та Кіпр, що розташовані на європейській периферії, виявилися особливо привабливими, відповідно, для туризму та в якості податкової «гавані».

Посилюється поляризація світового економічного простору. Окрім світових економічних наддержав (США та Японії) виокремлюється «Велика сімка Півночі» (США, Японія, Німеччина, Франція, Англія, Італія та Канада) й «Велика сімка півдня» (Китай, Індія, Бразилія, Індонезія, Мексика, Південна Корея, Таїланд). Цей поділ умовний. Так, наприклад, Китай може повноправно претендувати на приєднання до «Сімки Півдня», тоді як Росія вже приймає участь у цьому політичному інституті. Ці структури формально об'єднані в «двадцятку», але фактичний розподіл зі сприйняття нових країн-лідерів у глобальному уявленні залишається на старому рівні [34].

Одночасно на всіх континентах з'являються або зміцнюються інтегровані регіональні об'єднання. Серед них виділяють Європейський Союз (ЄС) та Північноамериканську зону вільної торгівлі (НАФТА), на які припадає майже 40 % світового ВВП. Створено організації Азіатсько-Тихоокеанської економічної співпраці (АТЕС), Асоціацію держав Південно-Східної Азії, Організацію країн –

експортерів нафти (ОПЕК) та багато інших регіональних об'єднань. У структурі світового експорту серед регіональних угруповань лідирують ЄС й організація АТЕС, що трохи відстає.

У другій половині ХХ століття питома вага Азії серед населення планети збільшилася з 55 до 60 %, тоді як частка Європи та Північної Америки скоротилася з 31 до 22 %. За цей період питома вага Азії у світовому ВВП зросла з 17 до 35 %, а в Європі та Північній Америці – скоротилася з 72 до 52 %. Змінилася вага світових лідерів. Частка США скоротилася серед населення з 6 до 5 %, а в світовому ВВП – з 31 до 21 %. Частка Китаю серед світового населення зберіглася на рівні 21 %, тоді як питома вага країни у світовому ВВП зросла більш ніж у 3 рази [34].

Початок ХХІ століття ознаменувався суттєвим посиленням позицій у світовій економіці регіональних інтеграційних блоків, таких як ЄС, НАФТА, АТЕС, МЕРКОСУР, АСЕАН тощо. Вони представлені міцними коаліціями країн, які реалізують свої національні економічні інтереси через забезпечення, перш за все, сприятливих умов для реалізації міжнародної співпраці в регіональному масштабі. Практика створення великих інтеграційних регіональних об'єднань дає підстави спиратися на концепцію зовнішньої та внутрішньої єдності. В Євросоюзі таким прикладом стала регіональна та структурна політика, яка змінила уявлення про інтеграційну єдність.

В даний час найбільш потужними є три регіональних об'єднання, які уособлюють «нову геометрію світу» – геометрію тріади: ЄС, НАФТА і АТЕС, на їх частку припадає 79% світового ВВП (відповідно, 24%, 26% і 29%); 75% світового експорту (43%, 17% і 25%); 74% інвестицій (19%, 19% і 36%) і 46% населення планети (7%, 5%, і 34%). Для порівняння, на частку СНД в світових економічних показниках доводиться лише 3% ВВП, 2% експорту, 3% інвестицій і 5% населення [34]. Сама «просунутої» інтеграційної угрупованням у світі є Європейський союз, який в своєму розвитку за півстоліття пройшов всі етапи інтеграції та з зони вільної торгівлі перетворився в економічний і валютний союз, а євро став найсильнішою валютою в світі.

Зростання тенденцій зі зміцнення позицій у світовій економіці регіональних об'єднань країн, поглиблення міждержавної регіональної співпраці та виникнення регіональної форми нерівномірності світогосподарського розвитку зумовило те, що зміцнення фінансової стабільності та конкурентних позицій на світовому ринку стало відбуватися зі створенням ширшого економічного простору. За таких умов регіональна інтеграція, будучи якісно новим рівнем взаємодії національних економік, характеризується не тільки подоланням внутрішніх перешкод у розвитку міжнародної співпраці країн-членів, але й динамічною інтернаціоналізацією процесів суспільного відтворення та формуванням регіональної моделі міжнародного поділу праці.

Отже, регіональні інтеграційні процеси сприяють об'єднанню ресурсів країн-учасниць, формуючи міцні наднаціональні структури, загальний фінансово-економічний потенціал яких здатний протистояти глобальним фінансовим загрозам. А необхідність узгодження єдиної позиції у внутрішній та зовнішній політиці зумовлюють увагу до держави як до головного захисника національних інтересів. Провідні держави-лідери регіональних інтеграційних об'єднань використовують процес об'єднання для вирішення, перш за все, власних задач, в тому числі за рахунок інших учасників. Тому є вірогідність не виправдати очікування щодо протидії фінансовим загрозам через небезпечну залежність від лідерів у тому випадку, коли взаємовідносини між учасниками здійснюються на непаритетних засадах.

Для визначення характеру впливу регіоналізації на процес глобалізації необхідно, крім характеристики сучасного процесу глобалізації, дати загальну характеристику, основні передумови та особливості сучасного процесу регіоналізації. Так, розвиток регіональних інтеграційних процесів і процесу регіоналізації став закономірним результатом зростання міжнародного руху товарів і факторів виробництва, що зажадало створення більш надійних виробничо-збутових зв'язків між країнами й усунення численних перешкод на шляху міжнародній торгівлі та пересування факторів виробництва. Це виявилось можливим зробити тільки в рамках міждержавних регіональних інтеграційних об'єднань на основі багатосторонніх угод. Однією з причин поживлення

регіональних угруповань є більш активне використання ринкового потенціалу і можливість захисту національних економічних інтересів політичними засобами. Прикладом тому є Європейський Союз, який виступає в СОТ з позицій представлення спільних інтересів своїх країн [1]. Як сили, що притягують країни в регіональні блоки, виступають торгові преференції й умови вільної торгівлі між членами таких організацій. Крім того, успіх регіональних спільнот багато в чому пояснюється тим, що сусідні країни («природні союзники та партнери») більше довіряють один одному і тому їм легше домовитися між собою, ніж вести переговори у світовому масштабі [39].

Основне протиріччя між процесами глобалізації та регіоналізації пов'язано саме з метою створення та розвитку регіональних блоків. Головною метою створення регіональних блоків було отримання прибутку в результаті співробітництва країн-учасниць блоків, які не протидіють загальному розвитку глобалізації. Але, коли визначилися негативні наслідки глобалізації, однією з цілей регіональних блоків стала колективна протидія їм. Регіональні угруповання формують цілісність, здатність витримувати випробування на міцність відносин завдяки єдності корінних економічних інтересів, стратегічної політичної мети, захисту своїх ідеологічних імперативів [40].

Інтеграційні процеси всередині блоків дозволяють об'єднати інтелектуальні та матеріальні ресурси країн регіону і створювати більш сприятливі умови для їхнього економічного розвитку і конкурентних переваг на світовому ринку. Крім того, формування блоків – це своєрідна захисна реакція на дестабілізацію економічної ситуації та світові фінансові кризи. Як показує досвід формування регіональних торговельних блоків і об'єднань в різних регіонах світу, в основі їхнього створення лежить цілий комплекс чинників економічного, геополітичного, територіального, національного, культурного характеру. Суперечлива взаємодія цих факторів визначає не тільки особливості функціонування таких угруповань, а й обумовлює настільки ж неоднозначний вплив регіоналізму на розвиток світової економіки і торгівлі [30].

Проведений нами аналіз дозволив дійти висновку про необхідність формування ефективного механізму і вироблення вектору розвитку інтеграційних процесів, спрямованого на формування інтегрованої регіональної економічної та валютно-фінансової системи, в умовах глобалізації світової економіки.

Економічна регіоналізація в умовах глобалізації стає важливим фактором для подальшого розвитку країн, причому у трансформаційній економіці України нагальним стає питання виконання послідовних заходів щодо приєднання до європейського інтеграційного об'єднання, що є основною стратегією зовнішньоекономічної діяльності країни та умовою реалізації її конкурентних переваг і пріоритетів шляхом встановлення балансу між цілями та показниками економічного і соціального розвитку. Це, зокрема, призведе до того, що процес інтеграції у глобальний економічний простір буде виваженим та націленим на взаємо погоджене удосконалення економічного розвитку держав. Регіоналізація та глобалізація – різноспрямовані паралельні процеси розвитку сучасних міжнародних відносин. Обидва цих тренди існують в сучасній геополітиці і повинні бути враховані при визначенні зваженої внутрішньої і зовнішньої економічної політики держав.

Висновки до розділу 1

Трактування «глобалізації» зводиться до п'яти наступних ключових загальноприйнятих визначень: інтернаціоналізація; лібералізація; універсалізація; вестернізація або модернізація; детериторізація. Виділяють три підходи до визначення глобалізації: 1) явище або феномен; 2) новий етап інтеграції, інтернаціоналізації та модернізації; 3) процес.

Вважаємо, що глобалізація – це всеохоплюючий об'єктивний процес розмивання та стирання кордонів у всіх сферах життя суспільства, як наслідок пошуку найефективнішого використання продуктивних сил людства, що

призводить до трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних та соціально-культурних взаємозв'язків та взаємозалежностей, результатом якої може стати створення гомогенного господарського світового порядку.

Систематизація поглядів щодо періодизації глобалізації надала можливість стверджувати, що вчені розглядають другу половину, третину ХХ ст. як новий глобалізації. На основі аналізу було виявлено, що прискорення процесу транснаціоналізації світової економіки стало можливим не лише за рахунок диверсифікації діяльності ТНК.

Автором, проаналізувавши тенденції глобалізації економіки, виявлено, що її розвиток визначається певними економічними, технологічними, політичними і культурними чинниками. Для нашого дослідження важливою є класифікація чинників за змістом, тому нами виокремлено чинники науково-інформаційного, економічного, інституційного, політичного, соціального, культурного характеру та навколишнього середовища.

Розвиток світової економіки характеризується збільшенням масштабів регіоналізації (збільшення автономності регіонів, підвищення їх ролі для національних економік). В результаті цих процесів виник феномен «нового регіоналізму». Регіоналізацію розглядають як: 1) зміцнення економічних, соціальних, науково-технічних та інших зв'язків між територіями, державами; 2) виникнення регіональних об'єднань держав. Процеси регіоналізації в Європі розвиваються досить швидко, зокрема, вони посилюються в рамках європейської інтеграції, яка передбачає проведення демократичної етнонаціональної політики, децентралізації, автономізації як на рівні окремих країн, так і на рівні ЄС.

Автором зазначено, що регіоналізацію можна розглядати з двох сторін: 1) як відповідь на глобалізацію, оскільки регіональні інтереси переважають над глобальними); 2) як проміжну ланку на шляху до повної глобалізації (створення регіональних блоків). Глобалізація, на думку одних вчених органічно пов'язана з процесами регіоналізації. Створення регіональних організацій, число яких постійно зростає, – це і свого роду сходінка глобалізації. Але існують й протилежні

погляди, зокрема, вчені стверджують, що розширення регіональної співпраці стало відповіддю на процеси глобалізації, оскільки багато країн розглядають інтеграційні союзи як можливість уникнути негативних процесів, які пов'язані з глобалізацією. Наприклад, сучасна світова господарська система рухається в напрямі багатополлярності, оскільки утворюється новий глобальний процес – істернізація (посилення впливу країн Сходу).

Автором зазначено, що глобалізація переходить на більш високу стадію розвитку – стадію глобальної регіоналізації. Основною проблемою глобальної регіоналізації є виявлення тенденцій у процесах утворення регіонів в контексті багатофакторної глобалізації, так як вона вносить зміни у розвиток регіонів, їх інтеграцію та взаємодію. Тому основне протиріччя між процесами глобалізації та регіоналізації пов'язане з розвитком регіональних блоків, метою створення яких спочатку було отримання прибутків в результаті співпраці країн-учасниць блоків та сприяння загальному розвитку глобалізації. Проте, коли негативні наслідки глобалізації стали відчуватися в більшій мірі, то однією з цілей регіональних блоків стало співробітництво щодо зниження її негативного впливу.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В ПРОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

2.1 Оцінка сучасних глобалізаційних процесів в Україні

Процеси глобалізації, тобто все більшої взаємозалежності громадян і держав у сучасному світі, стали викликом для більшості національних держав, незважаючи на їх просторове розміщення чи рівень політичного, економічного та культурного розвитку. Глобалізація є одночасно тим явищем, що вже сформувалось, і процесом, який ще продовжується. Глобалізація – самоорганізуючий, об’єктивний процес, який рано чи пізно охоплює всі країни. В результаті глобалізації склався світовий ринок результатів та факторів виробництва, а саме товарів у формі матеріального продукту та послуг, капіталів, робочої сили та знань. Глобальна інтеграція несе значні блага, зокрема переваги міжнародного поділу праці, ефекти масштабу та швидке поширення нововведень у різних країнах. Їй притаманні також «плюси» зовнішньоекономічного характеру, такі як свобода вибору, що обумовлена міжнародним рухом товарів, капіталу та робочої сили, свобода мислення, що тісно пов’язана з міжнародним рухом ідей [41]. Але зростаючий добробут та інтеграція окремих країн можуть навіть збільшити політичну нестабільність, оскільки ведуть до значної економічної залежності інших країн, що породжує відчуття небезпеки. Критики глобалізації часто пов’язують глобалізацію з поширенням бідності. Також вони впевнені, що глобалізація руйнує самобутність культури та погіршує стан навколишнього середовища [42].

Розвиток української економіки відбувається в умовах глобалізації, що спричинило появу нових викликів (розвиток технологій шостого технологічного процесу, загострення екологічних та соціальних проблем, зміни в міжнародному русі капіталу) та потребує пошуку сучасних ефективних способів вирішення нових проблем на основі стратегій розвитку країни [43].

З перших років своєї незалежності Україна відзначилася активним входженням на світові фінансові та товарні ринки, участю в міжнародних структурах, обміном знаннями та культурними надбаннями. Країна відкрилася для світу і стала активним учасником переходу до нової економіки, яка має глобальний характер. Ця позиція вимагає глибокого усвідомлення сутності та перспектив входження в глобалізаційні процеси. Складність дослідження та оцінки цього феномена полягає в тому, що глобалізація впливає на всі сфери життя суспільства: політичну, економічну, соціальну, культурну та кожного індивіда окремо. Як відмічають американські дослідники Девід Хелд та Ентоні Макгрю, «світ стрімко перетворюється в соціальний простір, в якому панують економічні та технологічні сили, і зміни в одній частині планети можуть мати далекі наслідки для долі окремих людей та спільнот на іншому кінці земної кулі... Глобалізацію можна представити як процес розширення, поглиблення та прискорення світового співробітництва, який зачіпає всі аспекти соціального життя – від культурного до кримінального, від фінансового до духовного» [44].

Завданням даного пункту магістерської роботи є комплексна оцінка місця України в світовому господарстві, її рівня глобалізації, транснаціоналізації та залученості у міжнародну торгівлю. Актуальним питанням є визначення темпів процесів глобалізації України та виявлення загроз від даних процесів.

Зазначимо, що в докризовий період частка України у світовому виробництві зростала прискореними темпами, то останніми роками економічна динаміка України істотно поступається світовій, внаслідок чого частка країни у світовій економіці помітно зменшилася, що відображено в таблиці 2.1 [45].

Таблиця 2.1 – Місце України у світовій економіці, % у світовому ВВП

Роки	Частка України у світовому ВВП, %
2000	0,10
2008	0,29
2011	0,23
2014	0,17
2016	0,22
2018	0,29

Джерело: [45-46]

Тобто Україна у період 2011-2016 рр. дедалі більше втрачала свою «помітність» у глобальній економіці. Проте у 2018 році повернулася до рівня 2008 року.

На рис. 2.1 показано як розподіляться ВВП світу по країнах та регіонах. Розмір країни у візуалізації пропорційний її відносного ВВП за паритетом купівельної спроможності. Країни також мають кольорове кодування по континентах, щоб проілюструвати географічне розподіл світового виробництва. Можемо побачити, що у 2018 році більше 40% світового ВВП (ПКС) створюють азіатські країни, а США і Китай генерують третина світового ВВП. Частка України в глобальній економіці склала лише 0,29%.

Рисунок 2.1 – Частка країн світу в світовому ВВП у 2018 році, %

Джерело: [47]

Місце й роль України в глобалізаційних процесах залежать від багатьох факторів, серед яких визначальними є її природно-ресурсний та людський потенціали, рівень економічного та науково-технологічного розвитку, напрям спеціалізації (в регіональному та світовому масштабах), стан інституціональної системи та зовнішньоекономічної інфраструктури.

Повноцінна участь України у глобалізаційних світогосподарських процесах стане можливою лише за умови якісного вдосконалення всіх складових, що визначають становище країни у світовій економіці та міжнародних економічних відносинах, зокрема євроінтеграційних процесах, виборі оптимальної моделі взаємодії економіки України зі світовим господарством в таких вимірах, як геостратегічний, ринково-товарний, фінансово-інвестиційний, інституційний, культурний [48].

Внаслідок глобалізації світова економіка стає єдиним ринком та виробничою зоною з національними та регіональними секторами, а не простою сукупністю національних економік, що розгортають взаємне економічне співробітництво [49, с. 95–115].

Міжнародними організаціями, консалтинговими компаніями та окремими економістами розроблено значну кількість різноманітних методів розрахунку індексів глобалізації економіки. Найбільш відомим є КОФ-індекс глобалізації [50]:

Швейцарський Економічний Інститут (КОФ), що є розробником індексу глобалізації, визначає її як процес створення взаємозв'язків між суб'єктами, що належать до різних країн та континентів, які виражені у розмаїтті потоків товарів, людей, інформації, ідей, капіталу. Глобалізація – це процес, який руйнує національні кордони, об'єднує економіки, культури, технології та управління, а також виробляє складні взаємовідносини та взаємозалежність між країнами [50].

У зв'язку зі значною кількістю цих чинників їх кількісну оцінку доцільно проводити з використанням як окремих так й інтегральних показників. Більшу частину показників враховує Індекс глобалізації КОФ (КОФ Index of Globalization). Він описує економічні соціальні та політичні аспекти глобалізації, представляючи останню як процес, який розмиває національні кордони, об'єднує національні економіки, культури, технології та управління і створює складні відносини взаємозалежності. Цей індекс має ієрархічну структуру і складається з індексів економічної, соціальної та політичної глобалізації та відповідних субіндексів. Зокрема, Індекс економічної глобалізації характеризує обсяги та рівень потоків товарів, капіталу, послуг, а також інформації та перцепції, які супроводжують

ринкові обміни. У свою чергу, цей індекс охоплює два субіндекси: фактичних потоків (включає дані про міжнародну торгівлю товарами, послугами, про потоки прямих та портфельних інвестицій) та обмежень (поєднує в собі інформацію про існування торговельних обмежень, прихованого імпорту, бар'єрів для ввезення та вивезення капіталів, наявність тарифів, мита та інших податків на міжнародну торгівлю).

Згідно з даними 2017 року Україна посідає 45 місце в рейтингу серед 193 країн. Перше місце посіли Нідерланди, Великобританія розташована на восьмій сходинці, а США – 27-й (рис. 2.2).

КОФ-індекс глобалізації дозволяє побудувати рейтинг країн за ступенем залученості у глобальні потоки. Рейтинг України за індексом рівня глобалізації подано в табл. 2.2.

Таблиця 2.2– Рейтинг України за індексом рівня глобалізації КОФ

Показник	Значення показника			
	2017 р.		2018 р.	
	Рейтинг	Значення показника	Рейтинг	Значення показника
Економічна глобалізація	63	68,42	26	79,83
Соціальна глобалізація	63	61,05	78	58,53
Політична глобалізація	43	84,90	37	86,87
Індекс рівня глобалізації КОФ	45	70,24	30	75,08

Джерело: [50]

Як видно з наведених даних табл. 2.2, загальний індекс глобалізації у 2017 р. за системою КОФ для України склав 70,24 (100 балів – максимальна оцінка) та зайняла 45-ту позицію в рейтингу серед 193 держав світу. У порівнянні з 2016 р. КОФ-індекс для України склав 70,71, а рейтингова позиція – 44. Таке зниження пояснюється насамперед уповільненням структурних реформ у ключових секторах економіки та політичною нестабільністю. Дані табл. 2.2 свідчать про значні зміни в рейтингу України за даними індексу рівня глобалізації КОФ, а саме: у 2017 р. найбільш розвиненою була політична складова, що значно втратила позиції на

початок 2018 р. Однак відбулися позитивні зміни в економічній складовій, що значно покращила свої позиції у 2018 р. у порівнянні з 2017 р. (2017 р. – 63 позиція у рейтингу; 2018 р. – 26 позиція у рейтингу).

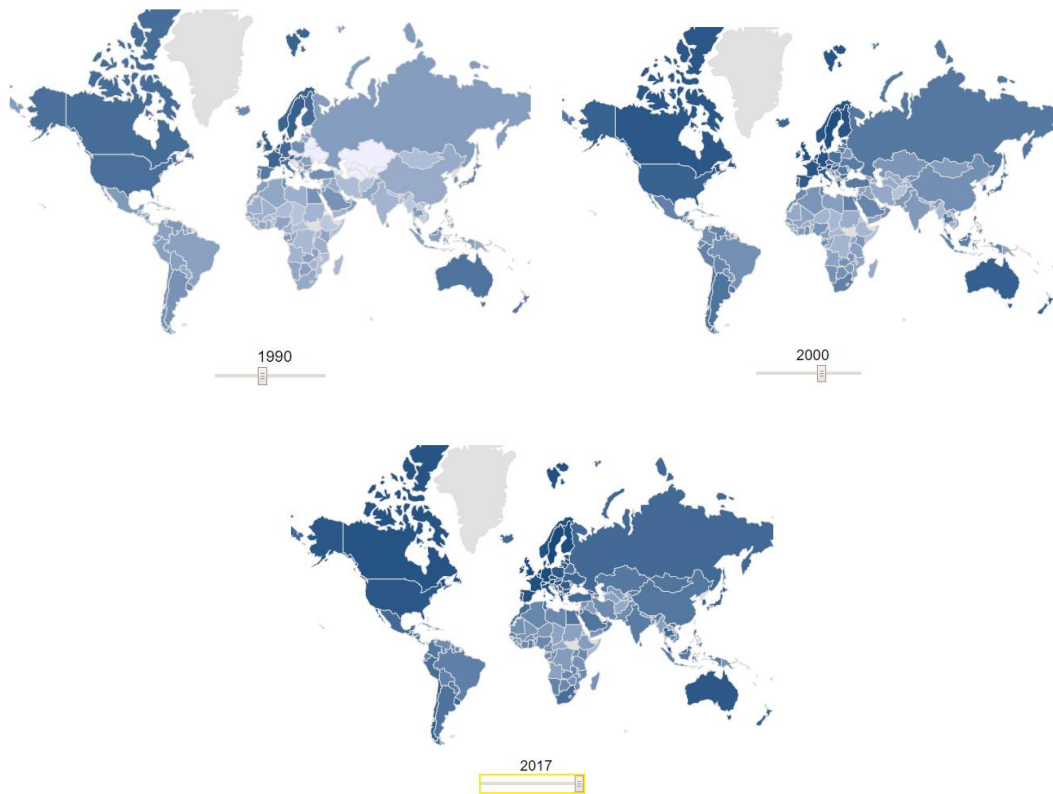

Рисунок 2.2 – Індекс глобалізації у 1990, 2000 та 2017 рр.

Джерело: [50]

Дослідження основних комплексних показників виміру глобалізації показало, що вони включають в себе економічний, політичний та соціальний виміри. Це зроблено з метою висвітлення кількісних та якісних змін, які відбуваються за участю країн в процесі глобалізації.

Процеси глобалізації в Україні йдуть швидко. Зростання обсягів міжнародної торгівлі, переорієнтація торгівлі на нових партнерів, збільшення міграції та, відповідно, трансфертів, зростання туристичного потоку в Україну та міжнародного туризму українців свідчать про активізацію процесів інтернаціоналізації. Проте нова якість глобалізації полягає не тільки в тому, що підвищується рівень взаємозалежності держав, але й в тому, що фактично

послаблюється внутрішній суверенітет держав. Глобалізація обмежує можливості урядів окремих країн самотійно розв'язувати проблеми, які стосуються їх національних територій [10]. Таким чином, Україна може сподіватися посісти належне місце у світових інтеграційних процесах, отримавши суттєві переваги, такі як використання новітніх досягнень науково-технічного прогресу, участь у світовому розподілі праці на основі аналізу власних можливостей та створення сприятливого правового та інфраструктурного середовища; збільшення туристичного потоку та обсягів прямого й портфельного іноземного інвестування. Проте для отримання таких результатів перш за все необхідне формування національної господарської багаторівневої моделі, в якій кожна складова посилюватиме свій вплив на загальний позитивний ефект від активізації інтеграційних процесів. Реалії глобалізації змушують кожен державу чітко визначитися із своїм геополітичним вибором. Особливо це стосується України, яка за своїм корінням є суто європейською державою.

Рівень глобалізації України має середні позиції серед країн світу. На характер розвитку економіки нашої держави впливають основні глобальні процеси. Серед них можна виділити такі:

1) Розвиток багатополусної системи економічного домінування, поява нових центрів впливу, а саме Китаю та Індії. Згідно з прогнозами дослідників у 2050 році Китай значно випередить США за економічними показниками, виробляючи понад 30,6 трлн. дол. В четвірку передових держав також увійде Бразилія, а Мексика та Індонезія посядуть сьоме та восьме місця відповідно [48].

2) Зменшення ступеня впливу міжнародних організацій. Згідно з оцінками експертів поступово послабне роль Європейського Союзу. Його місце посядуть країни Великої вісімки (Великобританія, Німеччина, Італія, Канада, Росія, США, Франція, Японія) та Група двадцяти (форум міжнародних нарад міністрів та глав центральних банків, які презентують 20 найбільших економік світу).

3) Збільшення потреби в коштах. Дефіцит ресурсів приводить до боротьби за них, зокрема збройних конфліктів.

4) Фінансіалізація (монетизація) стала основною причиною глобальної фінансової кризи. Вона змінює пріоритети розвитку. Це процес вливання в економіку великого обсягу фінансових ресурсів перш за все за рахунок емісії боргових цінних паперів та похідних фінансових інструментів.

5) Акцент виробничих потужностей в країнах, що розвиваються.

6) Боротьба за ринки збуту продукції.

7) Перехід до ресурсозберігаючого та екологічного способу виробництва.

Вказані чинники, глобальна фінансова криза та внутрішній стан України привели до гальмування процесу модернізації нашої держави та поглиблення рівня технічної відсталості, зробили її надзвичайно залежною від зовнішніх ринків, тому Україна нині не має достатньо ресурсів, щоби забезпечити конкурентоспроможність своєї економіки.

Зазначимо також, що з метою оцінки глобалізаційних процесів в Україні доречно проаналізувати Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, GCI). В основу рейтингу GCI покладено 113 індикаторів, з урахуванням яких сформовано 12 контрольних показників (інституції, інфраструктура, макроекономічне середовище, охорона здоров'я та початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, розмір ринку, відповідність бізнесу сучасним вимогам, інновації) за трьома основними групами субіндексів [51]: «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності», «Інновації та фактори вдосконалення». Індекс оцінюється за шкалою 1–7 балів, більше значення якого є найкращим. Відповідно до дослідження ВЕФ, за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2014–2018 рр. перше місце зайняла Швейцарія, яка стабільно утримує лідируючу позицію з 2010 р. Друге місце зайняли США, Сінгапур спустився на третє. У десятку найбільш конкурентоспроможних країн також увійшли Нідерланди, Німеччина («локомотив Єврозони»), Гонконг, Швеція, Великобританія, Японія, Фінляндія (табл. 2.3). Європейські країни продовжують переважати в першій половині рейтингу серед найбільш конкурентоспроможних економік світу. Порівняно з минулим роком

Україна піднялася на чотири позиції і посіла 81-е місце. Сусідами стали Бразилія і Бутан (у 2014–2015 рр. – Словаччина і Хорватія, у 2015–2016 рр. – Гватемала і Таджикистан, у 2016–2017 рр. – Намібія і Греція).

Таблиця 2.3 – Позиції України та деяких країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності за 2014–2018 рр.

Країна	2014–2015 (зі 144 країн)		2015–2016 (зі 140 країн)		2016–2017 (зі 138 країн)		2017–2018 (зі 137 країн)	
	місце	індекс	місце	індекс	місце	індекс	місце	індекс
Швейцарія	1	5,70	1	5,76	1	5,81	1	5,86
США	3	5,50	3	5,61	3	5,70	2	5,85
Сінгапур	2	5,60	2	5,68	2	5,72	3	5,71
Нідерланди	8	5,50	5	5,50	4	5,57	4	5,66
Німеччина	5	5,50	4	5,53	5	5,57	5	5,65
Гонконг	7	5,50	7	5,46	9	5,48	6	5,53
Швеція	10	5,40	9	5,43	6	5,53	7	5,52
Великобританія	9	5,40	10	5,43	7	5,49	8	5,51
Японія	6	5,50	6	5,47	8	5,48	9	5,49
Фінляндія	4	5,50	8	5,45	10	5,44	10	5,49
Росія	53	4,40	45	4,44	43	4,51	38	4,64
Польща	43	4,50	41	4,49	36	4,56	39	4,59
Грузія	77	4,20	66	4,22	59	4,32	67	4,28
Сербія	94	3,90	94	3,89	90	3,97	78	4,14
Таджикистан	91	3,90	80	4,03	77	4,12	79	4,14
Бразилія	57	4,30	75	4,08	81	4,06	80	4,14
Україна	76	4,10	79	4,03	85	4,00	81	4,11
Бутан	103	3,80	105	3,80	97	3,87	82	4,10
Греція	81	4,00	81	4,02	86	4,00	87	4,02
Молдова	82	4,00	84	4,00	100	3,86	89	3,99

Джерело: [52]

Україна програє середнім оцінкам розвинених країн ЄС за всіма складниками конкурентоспроможності. Найбільше відставання спостерігається за складниками «інституції», «інфраструктура», «технологічна готовність», «відповідність бізнесу сучасним вимогам», «інновації». У більшості наведених складників ідеться не стільки про кращі оцінки України, скільки про ще гірші оцінки серед країн СНД. У результаті більшість країн СНД випереджає Україну за GCI (табл. 2.3).

Конкурентоспроможність України за 2004–2018 рр. не потерпіла значних коливань та змін. Найкраще місце в рейтингу Україна посідала в 2006–2007 рр. (69-е). Цей факт може пояснюватися піднесенням економіки. 2012 р. – найбільш позитивний у кількісному значенні індексу. Проаналізуємо показники динаміки значень Індексу глобальної конкурентоспроможності України за 2004–2018 рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Показники динаміки значень Індексу глобальної конкурентоспроможності України за 2004-2018 рр.

Роки	Значення індексу, бал.	Абсолютний приріст, бал.		Темп зростання, %		Темп приросту, %		Абсолютне значення 1% приросту, бал.	Пункти зростання, %
		базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий		
2004–2005	3,27	-	-	100,0	-	-	-	-	-
2005–2006	3,30	0,03	0,03	100,92	100,92	0,92	0,92	0,0327	0,92
2006–2007	4,03	0,76	0,73	123,24	122,12	23,24	22,12	0,0330	22,32
2007–2008	3,97	0,70	-0,06	121,41	98,51	21,41	-1,49	0,0403	-1,83
2008–2009	4,08	0,81	0,11	124,77	102,77	24,77	2,77	0,0397	3,36
2009–2010	3,95	0,68	-0,13	120,80	96,81	20,80	-3,19	0,0408	-3,97
2010–2011	4,00	0,73	0,05	122,32	101,27	22,32	1,27	0,0395	1,52
2011–2012	3,99	0,72	-0,01	122,02	99,75	22,02	-0,25	0,0400	-0,30
2012–2013	4,13	0,86	0,14	123,24	103,51	23,24	3,51	0,0399	1,22
2013–2014	4,05	0,78	-0,08	123,85	98,06	23,85	-1,94	0,0413	0,61
2014–2015	4,10	0,83	0,05	125,38	101,23	25,38	1,23	0,0405	1,53
2015–2016	4,03	0,76	-0,07	123,24	98,29	23,24	-1,71	0,0410	-2,14
2016–2017	4,00	0,73	-0,03	122,32	99,26	22,32	-0,74	0,0403	-0,92
2017–2018	4,11	0,84	0,11	125,69	102,75	25,69	2,75	0,0400	3,37

Джерело: [52]

Для отримання узагальнюючих показників динаміки GCI обчислимо середні величини: середній рівень динамічного ряду, середній абсолютний приріст (характеризує середню швидкість зростання (або зниження) рівня), середній темп зростання (показує, у скільки разів у середньому кожен даний рівень ряду більший (або менший) від попереднього рівня), середній темп приросту (показує, на скільки процентів у середньому збільшується (або зменшується) даний рівень порівняно з попереднім).

GCI України змінювався неоднаковими темпами: в 2007, 2009, 2011, 2013, 2015, 2016 рр. він знижувався, в інші аналізовані роки – зростав. У 2017–2018 рр. порівняно з 2016–2017 рр. значення GCI України зросло на 0,11 бали, або у 1,0275 рази, або на 2,75%. У 2004–2018 рр. у середньому щорічно значення GCI становило 3,93 бали. Щорічно значення індексу зростало в середньому на 0,065 бали. У цілому ж значення GCI за досліджуваний період зросло на 0,84 бали, або в 1,257 раз (на 25,69%). Зі зростанням GCI збільшувалося абсолютне значення одного проценту приросту з 0,0327 бали в 2005–2006 рр. до 0,0400 бали в 2017–2018 рр.

Аналіз основних субіндексів Індексу глобальної конкурентоспроможності для України у 2017–2018 рр. порівняно з 2016–2017 рр. дає можливість зробити такі висновки. За двома з трьох субіндексів Україна поліпшила свої позиції в рейтингу; за сімома складниками маємо поліпшення, за чотирма – погіршення, за одним позиція не змінилася. Значення індексів складників у глобальному рейтингу конкурентоспроможності України за 2014–2018 рр. та їх динаміку за 10 останніх досліджень наведено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Індекс глобальної конкурентоспроможності України за 2014–2018 рр.

Індекс глобальної конкурентоспроможності	2014–2015	2015–2016	2016–2017	2017–2018
	4,14	4,03	4,00	4,11
ОСНОВНІ ВИМОГИ	4,36	4,08	4,03	4,18
Інституції	2,98	3,07	3,05	3,21
Інфраструктура	4,16	4,07	3,93	3,95
Макроекономічне середовище	4,14	3,12	3,17	3,52
Охорона здоров'я та початкова освіта	6,14	6,06	5,95	6,02
ПІДСИЛЮВАЧІ ПРОДУКТИВНОСТІ	4,11	4,09	4,04	4,09
Вища освіта і професійна підготовка	4,93	5,03	5,08	5,09
Ефективність ринку товарів	3,99	4,02	3,98	4,04
Ефективність ринку праці	4,12	4,33	4,23	4,01
Розвиток фінансового ринку	3,54	3,18	2,95	3,11
Технологічна готовність	3,50	3,45	3,58	3,83
Розмір ринку	4,58	4,54	4,40	4,49
ІННОВАЦІЇ ТА ФАКТОРИ ВДОСКОНАЛЕННЯ	3,41	3,55	3,53	3,55
Відповідність бізнесу сучасним вимогам	3,66	3,70	3,62	3,72
Інновації	3,16	3,41	3,44	3,37

Джерело: [52]

Україна останнім часом регресує за більшістю показників Індексу глобальної конкурентоспроможності. Це пояснюється невирішеними внутрішніми та зовнішніми проблемами, до яких, зокрема, належить збіг об'єктивних обставин: світова фінансова криза, політична криза органів влади. Основними механізмами підвищення конкурентних переваг країни є здійснення внутрішніх реформ (освітньої, медичної, пенсійної, земельної, судової; запланована приватизація державних підприємств тощо) та трансформація векторів зовнішньоекономічної політики. Запорукою високої конкурентоспроможності України на міжнародному рівні є підвищення ефективності та продуктивності багатогалузевої національної економіки, яка повинна спиратися на потужну технологічну, наукову та

інвестиційну базу. Наявний рівень бюджетного фінансування освітньої сфери позбавлений інвестиційного характеру, не забезпечує надійного розвитку та модернізації освіти. Вітчизняні бізнес-структури поки ще не зрозуміли, що інвестування в освіту є однією з найприбутковіших сфер вкладення капіталу. Стратегічним завданням для України на сучасному етапі має бути визначений пріоритетний розвиток науки та високих технологій та активна інноваційна політика. Інновації є потенціалом для зростання економіки. Зволікання з визначенням національних пріоритетів країни може призвести до усунення її від прийняття стратегічних рішень щодо розбудови взаємовигідних регіональних відносин. Необхідно ретельно відбирати проекти щодо модернізації у сфері транспорту для фінансування з Державного фонду регіонального розвитку чи заявок на отримання міжнародної допомоги. Головною метою підвищення конкурентоспроможності економіки України є створення передумов її вступу до ЄС.

Зазначимо, що транснаціоналізація, як об'єктивний процес посилення світової інтеграції в результаті нарощування обсягів міжнародних операцій ТНК, знаходить прояв на чотирьох основних ієрархічних рівнях (корпоративному, галузевому, країновому та глобальному), виокремлення яких уможливорює кількісне вимірювання її масштабності, оцінку структури та ключових трендів у еволюції, забезпечує емпіричну наповненість якісного аналізу, у т.ч. з огляду сумісності національної статистики та емпіричних даних міжнародних організацій.

У 2018 році ринкова капіталізація деяких ТНК зростає до нових висот. Загальновідомо, що «Ринкова капіталізація», обчислюється шляхом множення кількості випущених акцій публічної компанії на поточну ринкову ціну акції. Оскільки декілька компаній наближаються до ринкової капіталізації або перевищують позначку в 1 трлн. доларів, деякі мають значення, що перевищують ВВП різних країн. На рис. 2.3 ми можемо порівняти ВВП різних країн з ринковою капіталізацією деяких відомих брендів.

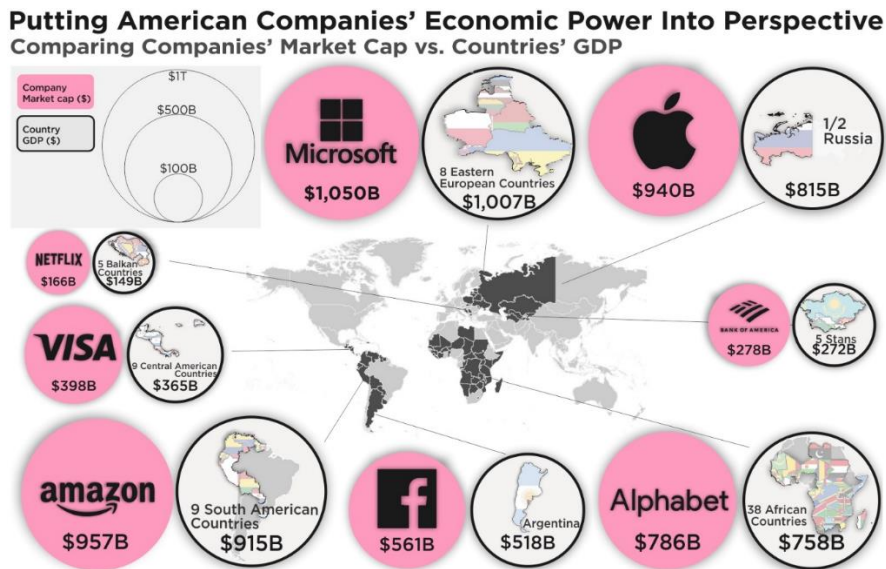

Рисунок 2.3 – Порівняння розміру ТНК за рівнем капіталізації та ВВП окремих країн у 2018 році

Джерело: [53]

Більшість цих компаній перебувають у галузях технологічних чи фінансових послуг. На даний момент Microsoft є єдиною публічною компанією, капіталізація якої перевищує 1 трлн дол. Високі ринкові обмеження державних компаній особливо очевидні в порівнянні з ВВП країн, що розвиваються, особливо у Східній Європі, Африці та Латинській Америці. Окрім перевищення цінності для багатьох менших країн, деякі ринкові обмеження також можна порівняти з ВВП набагато більших країн, таких як Аргентина та Росія. Проте, оскільки вплив ТНК поширюється всюди, і це не всім подобається. Наприклад, у 2018 році ЄЦБ вже висловив занепокоєння щодо наміру Facebook випустити власну валюту. Деякі політики також стурбовані політичним впливом, який мають ці технологічні компанії. Минулого року Google лише витратив 21,7 мільйона доларів на лобіювання. По мірі того, як виникає більше закликів до технологічного регулювання, буде цікаво подивитися, як змінюється ринкова капіталізація, якщо вона взагалі є [53].

Графічна інтерпретація порівняльної динаміки індексів корпоративної транснаціоналізації України, окремих країн «Триади» та BRICS (рис.2.4) свідчить про серйозні резерви українських компаній щодо зростання рівня

транснаціоналізації, зважаючи на коливання його у межах 23,6%-29,8% за період з 2007 по 2013 роки.

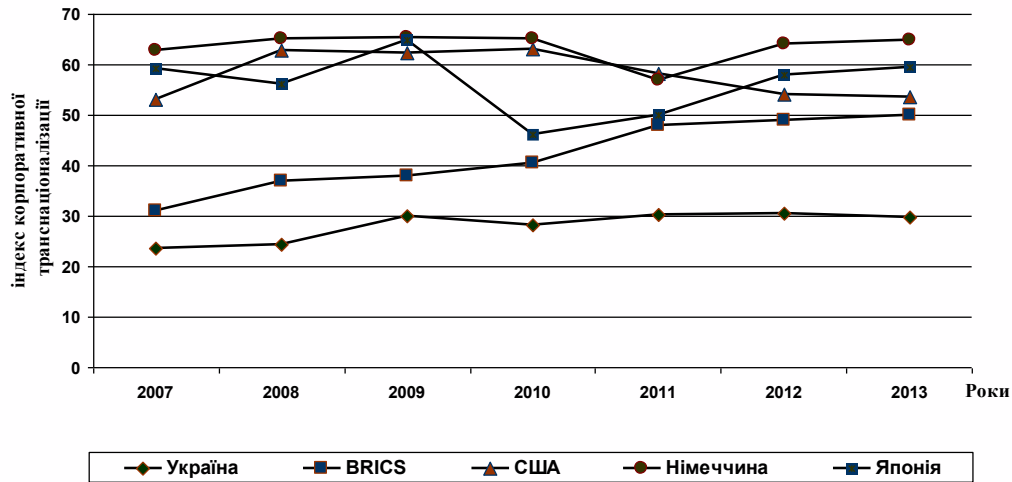

Рисунок 2.4 – Динаміка індексу корпоративної транснаціоналізації по окремих країнах

Джерело: [54]

Індекс транснаціоналізації економіки країни (ТІ) встановлює ступінь залученості національної економіки до системи світової економіки і демонструє, що наймогутніші економічні держави США і Японія менш інтернаціоналізовані внаслідок переважної орієнтованості на внутрішні ринки. Цей показник розрахований вченою Келару І. О. на підставі даних UNCTAD. Вона стверджує, що серед країн, що характеризуються надвисоким рівнем інтегрованості своїх економік у систему світогосподарських зв'язків виділяють: Гонконг (близько 110%), Нігерію (62,8%), Тринідад і Тобаго (47%), Сінгапур (46%). Серед країн ЦСЄ найбільш високими є ТНІ(с) в Угорщині (понад 25%), Естонії (20%), Чехії (23%). Індекс транснаціоналізації України (10%) виявився більшим, аніж у США (7,1%), Японії (4,2%), Італії (6,3%) з огляду високого рівня експортоорієнтованості національного економічного розвитку, значного рівня імпортозалежності базових галузей економіки та геопросторової пріоритетності у діяльності вітчизняного капіталу через механізм офшорного інвестування. Показники світової транснаціоналізації (ТНІ(w)) свідчать, що у глобальному масштабі тенденції цього процесу також є нестійкими, із підвищенням з 49,7 % у 2001 році до 55,7% у 2008

році, та наступним зниженням до 48,2% у 2013 році Аналіз рівня галузевої транснаціоналізації України показав, що нафтогазова, фінансова, електротехнічна, телекомунікаційна, автомобільна сфери, попри найвищі результати, продемонстрували стрімке зниження значення показника внаслідок глобальної кризи від діапазону 55-98% у 2004-2007 рр. до 35-57% у 2008-2009 рр. [54].

Також, слід констатувати, що, попри високий рівень відкритості, Україна не належним чином залучена до світового поділу праці та глобальних торговельних потоків. Так, згідно з глобальним Індексом залучення країн світу до міжнародної торгівлі (останні дані 2016 року) (The Global Enabling Trade Index), Україна посідає 95 позицію серед 136 оцінених країн (рис. 2.5). Наша країна в рейтингу посіла 95 сходинку з-поміж 136 країн світу, опустившись за два роки на 9 позицій. Погіршення рейтингових позицій України відбулося за усіма основними складовими Індексу. При чому, найбільше наша країна втратила за показником, який характеризує діловий клімат в країні, посунувшись з 106 на 125 місце (рис. 2.6).

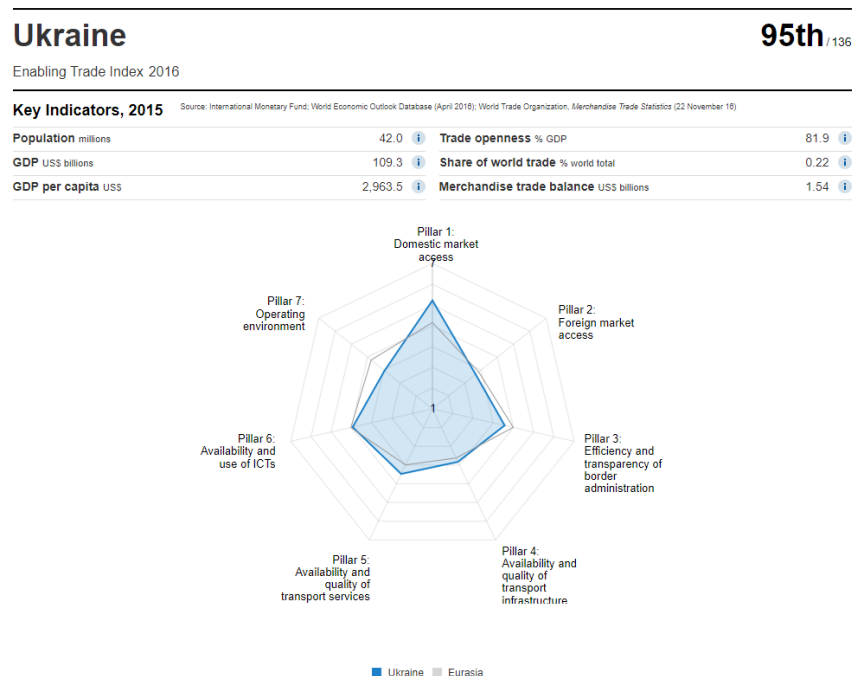

Рисунок 2.5 – Індекс залучення України до міжнародної торгівлі у 2016 році
Джерело: [55]

Дослідження засвідчило, що для досягнення вищих щаблів рейтингу нам бракує забезпечення ефективної роботи митниці. За оцінкою цього показника нам присвоєно 95 сходинку. Зокрема, якщо документальне оформлення імпорту/експорту у сусідній Польщі займає півгодини, то у нас ці ж самі операції здійснюються за 168/96 годин відповідно. За оцінкою прогнозованості часу, який доведеться витратити для оформлення імпорту ми посіли 116 сходинку, що свідчить, про непередбачуваність цього процесу; за незаконні платежі, що стягуються під час експортно-імпортних операцій Україна отримала 120 місце. Для порівняння, Грузія за оцінкою цих складових отримала 15 та 19 місце.

Рисунок 2.6 – Зміни складових Індексу залучення України до міжнародної торгівлі у 2014- 2016 рр.

Джерело: [55]

Оцінка «якості» наших доріг забезпечила Україні одне з найгірших місць за цим показником – 132. За показником захисту майнових прав ми опинилися на 127 позиції, за захистом інтелектуальних прав – на 112. Є багато складових Індексу, які по своїй суті не передбачають великих капіталовкладень або внесення реформаторських змін у законодавство. Для їх покращення слід здійснити кроки щодо організаційного налагодження процесу. Так, за своєчасністю поставки

вантажів в нас наче і не непогане 54 місце, в той час коли у Литви – 17; за взаємодією різних видів транспорту – в нас 78, а у Грузії 25.

Крім того, Всесвітнім економічним форумом проведено опитування за яким респондентам було запропоновано обрати найбільш проблемні фактори в країні для експорту та імпорту і надати кожному ранг. Відповідно до підведених підсумків, в Україні переважна частка опитуваних найбільш проблемним фактором для імпорту визначила корупцію на кордоні, а для експорту – визначення потенційних ринків та покупців. Докладніше, із сприйняття проблем у сфері торгівлі можна ознайомитись із рис. 2.7.

В умовах стрімкої глобалізації світу, для отримання звання надійного торговельного партнера слід від гасел та оголошення намірів перейти до дієвих кроків по покращенню клімату у цій сфері.

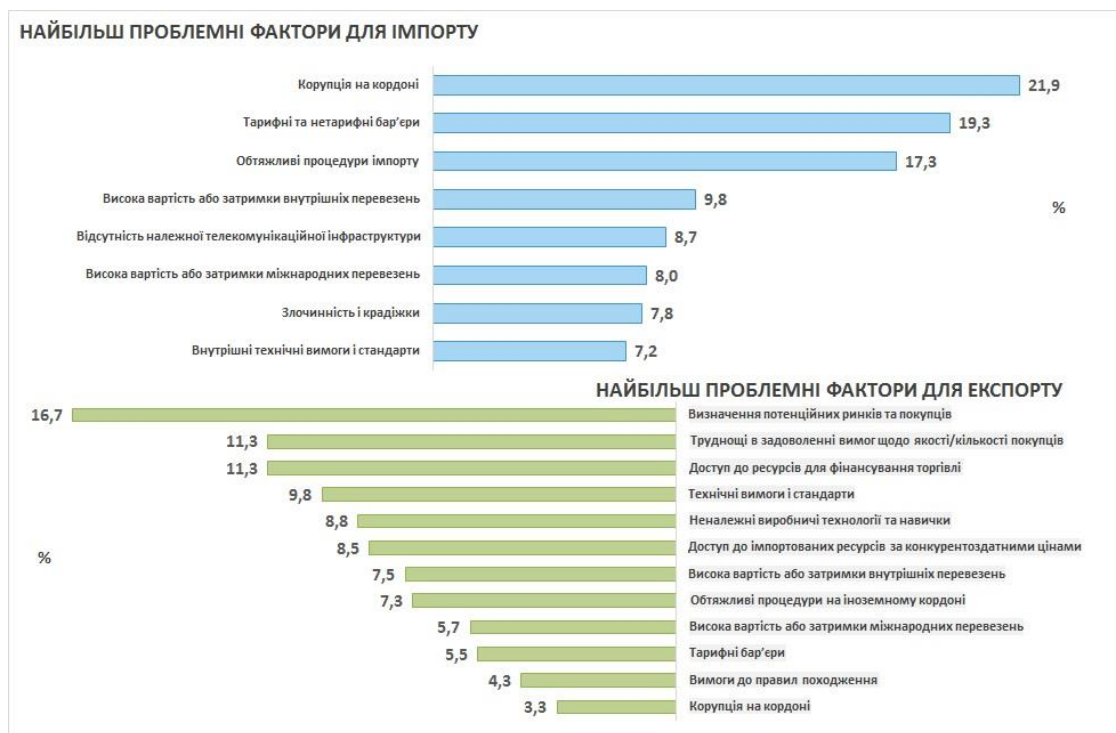

Рисунок 2.7 – Проблемні фактори залучення України до міжнародної торгівлі у 2016 рр.

Джерело: [56]

Оцінку впливу глобалізації на національну економіку можна здійснити шляхом аналізу впливу змін на глобальному ринку сировинних товарів на обсяги

українського експорту. Проблемними питаннями у контексті структурних диспропорцій вітчизняного експорту є залежність динаміки українського ВВП та експортної виручки від рівня світових цін на сировину, а також незначна доходність експортних операцій в умовах дії довгострокового тренду зниження реальних цін на сировинну продукцію.

Для дослідження взаємозв'язків між обсягами експортної виручки України і рівнем світових цін було використано дані ЮНКТАД – Конференції ООН з торгівлі і розвитку, що здійснює моніторинг цін вільного ринку, або біржових цін, на основні групи сировинних товарів на міжнародних ринках. ЮНКТАД обчислює індекси цін на сировинні товари у поточних доларах США відносно показників 2000 року. З огляду на структуру українського експорту для емпіричного дослідження було використано три індекси ЮНКТАД, які охоплюють: 1) всі сировинні товари, 2) продовольчі товари, 3) мінерали, руди і метали.

На рис. 2.8 відображена траєкторія трьох цінових індексів упродовж 2000 – I півріччя 2015 року.

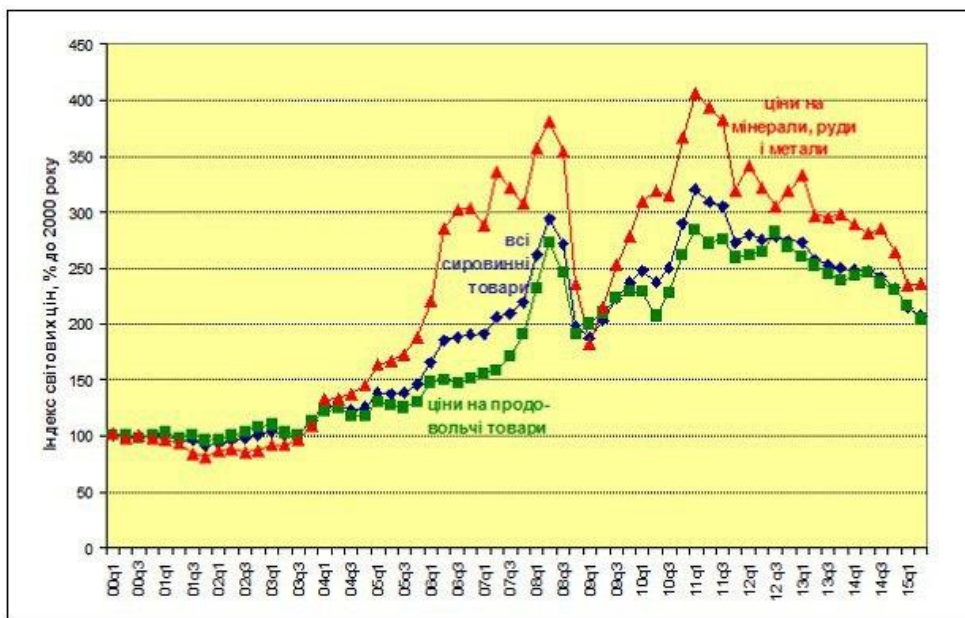

Рисунок 2.8 – Індекс світових цін на сировинні товари у доларах США за кварталами в 2000 – I півріччі 2015 року.

Джерело: [57]

Рисунок 2.8 демонструє загалом висхідний тренд номінальних доларових цін, починаючи з 2000 року. Однак, II квартал 2008 р. і I квартал 2011 р. стали поворотними точками для зламу позитивних тенденцій. На кінець II кварталу 2015 року агрегований індекс цін на сировинні товари був меншим на 35% відносно I кварталу 2011 року, індекс цін на продовольчі товари – на 28%, а індекс цін на мінерали, руди і метали – на 42%.

У період «фінансіалізації» сировинних ринків почав спостерігатися високий ступінь кореляції між цінами на сировинні товари, цінами на фінансові активи і валютними курсами на глобальних ринках, що пояснюється спекулятивною активністю інвесторів та вільним перетоком капіталів між фінансовими і товарними ринками. Так, одним із факторів зниження світових цін на сировину в 2011–2015 рр. стало зміцнення курсової позиції долара до основних світових валют.

На початку 2000-х років на ринок сировинних ф'ючерсів увійшла група фінансових інвесторів, які розглядали сировину як інвестиційну альтернативу таким класичним активам, як акції, облігації, нерухомість. Вони відкривали позиції на сировину, ґрунтуючись на їх оцінках доходності-ризикованості сумарного портфеля активів. Нові гравці на світових товарних ринках – інвестиційні, пенсійні фонди, хедж-фонди, а також фонди суверенного добробуту – активізували сегмент ф'ючерсів і опціонів на ринку сировинних товарів. Таким чином, поширення спекулятивних операцій на ринках сировинних товарів і використання долара для фінансування спекуляцій «carry-trade» призводить до того, що знецінення долара США до основних світових валют підвищує попит на альтернативні активи (в тому числі й сировинні товари), а зміцнення позицій долара на валютному ринку виливається у вплив фінансового капіталу з ринку сировинних товарів.

За домінування в структурі національного експорту сільськогосподарської сировини, продовольчих товарів і металопродукції зміни світових цін на сировинні товари неминуче відбиваються на обсягах експортної виручки України. А враховуючи, що між динамікою обмінного курсу долара до основних світових валют і рівнем цін на сировинні товари існує тісний кореляційний зв'язок, обсяги

експорту України залежать і від курсових коливань долара на світовому валютному ринку.

Дані рис. 2.9 засвідчують, що в Україні простежується чіткий взаємозв'язок між вартісними обсягами експорту і динамікою світових цін на сировинні товари: підвищення цін супроводжується збільшенням експортної виручки, а зниження цін – скороченням виручки. Такий взаємозв'язок логічно пояснюється структурою українського експорту, в якій домінують сільськогосподарська та металургійна продукція.

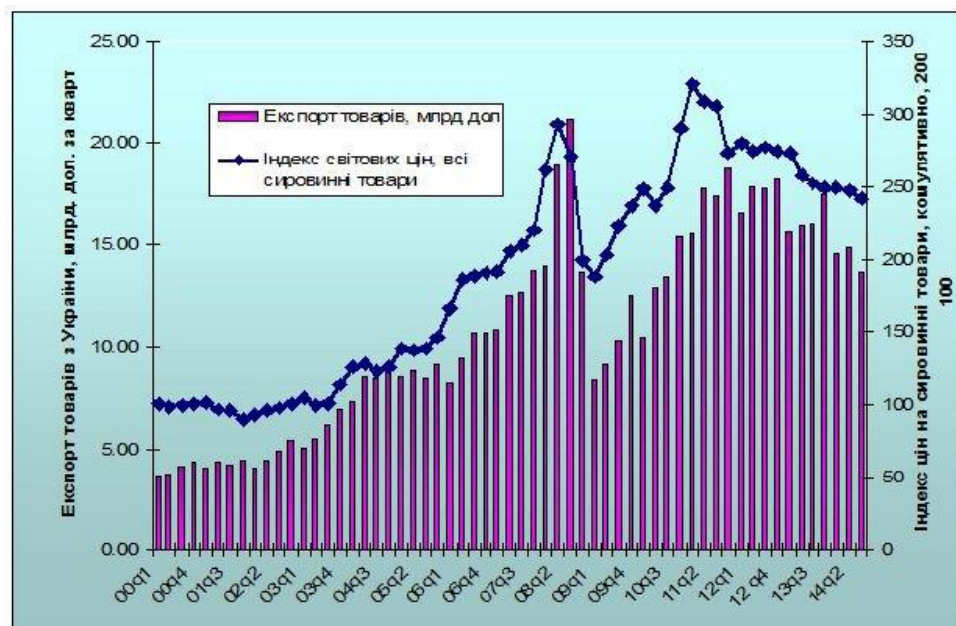

Рисунок 2.9 – Динаміка цін на сировинні товари і квартальна експортна виручка України у 2000-2014 роках.

Джерело: [57]

Динамічні ряди цінових індексів на сировину та експортної виручки України мають тісний ступінь кореляційного зв'язку. За результатами дослідження [57], проведеного за кварталними даними 2000-2015 років, значення коефіцієнтів парної кореляції приросту світових цін на сировину і обсягів експортної виручки України коливаються від 0,91 до 0,95.

Коефіцієнти парної кореляції обмінного курсу долара США (до СПЗ і євро) та експортної виручки України також засвідчують високий ступінь кореляційного

зв'язку. Значення цих коефіцієнтів змінюються від 0,83 до 0,87. Тобто зміцнення курсової позиції долара до євро і спеціальних прав запозичення (СПЗ) стає чинником зменшення експортної виручки України внаслідок негативного впливу на рівень світових цін на сировину. Хоча, слід зазначити те, що у період 2014–2015 рр. цей чинник не був домінуючим у процесі зовнішньоекономічної діяльності України (значний вплив на обсяги українського експорту мали руйнування виробничої бази на Сході країни та блокування експорту урядом країни-агресора).

На рис. 2.10 відображена квартальна експортна виручка України як функція кумулятивного індексу світових цін на сировинні товари. Оцінка за методом еластичності дає такі результати: зростання світових цін на сировинні товари на 1% має своїм наслідком збільшення квартального обсягу експортної виручки України приблизно на 65 млн доларів, відповідно, падіння світових цін викликає зменшення вартісного обсягу експорту товарів у такій же пропорції.

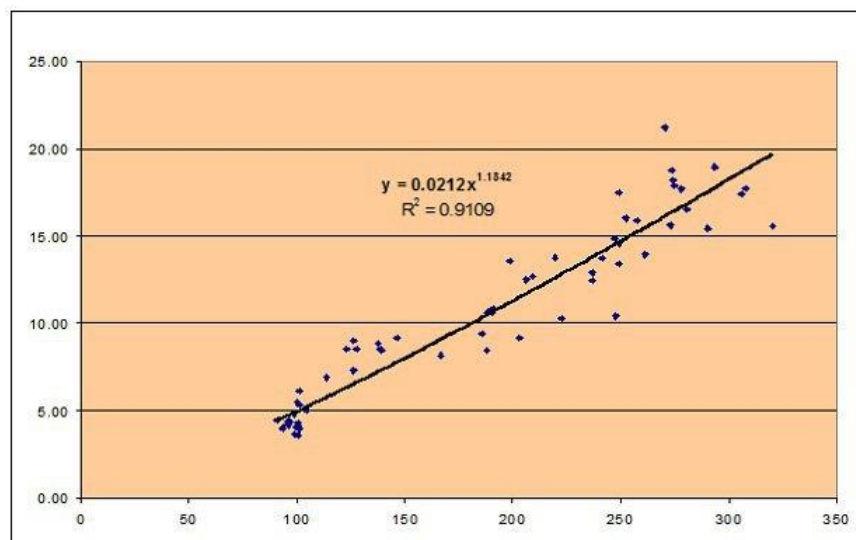

Рисунок 2.10 – Залежність експортної виручки України (в млрд. дол.) від динаміки світових цін на сировинні товари (% до 2000 року)

Джерело: [57]

У процесі дослідження виявлено також залежність вартісного обсягу експорту з України від динаміки світових цін на руди і метали. На основі оціненого регресійного рівняння було зроблено такий висновок: зростання світових цін на руди і метали на 1% має своїм наслідком збільшення квартального обсягу експорту

товарів з України приблизно на 43 млн доларів, відповідно, зниження світових цін стає чинником зменшення експортних надходжень.

Загалом, після емпіричної оцінки впливу динамічних змін на глобальному ринку сировинних товарів на обсяги українського експорту, було отримано такі результати [57]:

- зменшення за 2014 рік агрегованого індексу світових цін на сировинні товари, обчислюваного ЮНКТАД (2000 р. = 100%), на 17,5% означало зниження цін на сировинні товари на 7% у річному вимірі; такі цінові зрушення призвели до зменшення експорту товарів з України на 1,1 млрд. дол. США;
- падіння кумулятивного індексу цін на мінеральні продукти, руди і метали на 32,8% (2000 р. = 100) і, відповідно, зниження цін на дану продукцію на 11% за 2014 рік, стало причиною зменшення загального експорту товарів з України на 1,4 млрд. дол.

Таким чином, оцінки втрати експортної виручки України за 2014 рік, зумовленої несприятливими ціновими процесами на світових товарних ринках, коливаються від 1,1 до 1,4 млрд доларів США. Емпіричне дослідження продемонструвало високу чутливість вартісних обсягів експорту з України до процесів на світовому ринку сировинних товарів.

З огляду на те, що ціни на товари з низьким ступенем обробки характеризуються високою волатильністю (суттєвими і частими відхиленнями від середньострокової лінії тренду), значним коливанням підлягають і обсяги експортної виручки України. У таких умовах мінливою та непередбачуваною є також динаміка українського ВВП. Окреслений стан справ впливає на загальну нестабільність платіжного балансу України та є одним із чинників періодичного повторення валютних криз.

Доведений вченими [57] феномен зниження реальних цін на сировинні товари у довгостроковому періоді (гіпотеза Пребіша-Зінгера) також спрацьовує не на користь України. По суті він означає, що Україна не може розраховувати на високу доходність операцій з експорту продукції з низьким вмістом доданої

вартості, і при закріпленні сировинної спеціалізації України завдання виведення із злиднів основної маси населення залишиться невирішеним.

Тож слід визнати, що в нинішніх умовах зовнішньої агресії економічні позиції України у світовому господарстві й надалі суттєво погіршуватимуться. Між тим, Україні необхідно одночасно вирішувати складні та суперечливі завдання макроекономічної стабілізації (що вимагає жорсткості фіскальної та монетарної політики) і економічного прискорення (що, навпаки, означає пом'якшення фіскальної і монетарної політики), а з тим і вимоги до державного управління істотно підвищуються. В умовах обмежених внутрішніх ресурсів чітка зорієнтованість на зовнішні ринки та фінансові джерела зможуть слугувати чинником прискореного зміцнення економіки країни. Тому для країни актуалізується питання пошуку нових конкурентних виробництв, нових ринків, нових ніш у світовій економіці.

2.2 Аналіз впливу європейської регіоналізації на національну економіку

Майбутнє України складно уявити поза європейським та світовим розвитком. А саме тому співпрацю з Європейським Союзом вважають найголовнішою стратегічною метою нашої держави. Однією з головних причин вибору європейської моделі інтеграції стало усвідомлення того, що саме західним державам у наш час належить провідна роль на міжнародній арені, зокрема у світовому економічному комплексі та у інституційних механізмах управління глобальними, міжнародними і регіональними процесами. До того ж досвід Євросоюзу має вагомое значення для нашої держави в сучасних кризових умовах, коли виникла гостра необхідність стабілізації розвитку України в її різних сферах діяльності та в цілому.

Аналізуючи еволюцію відносин України та ЄС варто розпочати з періоду 1991-1993 рр., а саме з визнання України партнером Євросоюзу. Саме в цей період

стало зрозуміло, що Україна розглядається як певним територіальний кордон між євразійською цивілізацією, в тому числі російською, та країнами Європи. Необхідно розуміти, що у 1991 р. західні кордони України розглядалися Росією як умовний бар'єр з ЄС. В той самий час ЄС бачила східні кордони України лінією розмежування від Росії.

Вперше позиції нашої країни щодо вступу до ЄС були зазначені в постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. «Основні напрями зовнішньої політики України». Однак цікавим фактом є те, що на період розробки постанови євроінтеграція України у ближчі роки не розглядалася як можлива. Це стверджує таке положення: «членство в Європейських Спільнотах є не пріоритетною, а перспективною метою української зовнішньої політики» [58]. Таким чином, Україна - перша серед країн СНД, хто підписав 14 червня 1994 р. Угоду про партнерство і співробітництво з Європейським Союзом. Власне цей договір став стрижнем для розширення політичного діалогу та економічного співробітництва України та ЄС.

Наступним етапом традиційно є 1994 та 1995 роки, коли була офіційно підписана Угода про партнерство і співробітництво, а також вступ до Ради Європи у 1995 р. У 1998 р. була затверджена Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, в якій було проголошено стратегічний курс на євроінтеграцію, забезпечення всебічного входження країни до європейського політичного, економічного і правового простору, а також на створення передумов, необхідних для набуття Україною членства у ЄС. Проте як нам вже відомо фактичним початком євроінтеграційних процесів стали вже роки незалежності України [59]. З 1996 по 1999 рр. було затверджено план дій в щодо Європейської політики сусідства, розглядалося надання Україні статусу країни з ринковою економікою. Активно підіймалося питання стосовно безвізу України та ЄС, Стратегії інтеграції України до ЄС, де вказувалося би на європейський вибір.

У період 2000 - 2007 рр. розроблено Програму інтеграції України до ЄС, ухвалено першу «Стратегію економічного і соціального розвитку України на 2004-2015 роки: шляхом європейської інтеграції», розпочато роботу з розробки

передумов для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі. Україна брала участь у заходах в рамках Програми «Партнерство заради миру» та Ради євроатлантичного партнерства. Ще однією важливою подією було прийняття намірів щодо статусу спостерігача в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство [60].

У 2008 р. Україна приєдналася до СОТ (Світової організації торгівлі), нарешті створено умови для інтеграції ринку України у Спільний ринок ЄС. В 2010 р. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» був закріплений повноцінний курс на набуття повноправного членства в ЄС. ЄС та Україна парафували Угоду про асоціацію у 2012 р. 21 листопада 2013 р. в Україні розпочався Євромайдан. Обурення величезної кількості українських громадян спричинило Рішення Кабінету Міністрів про призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Тільки у 2014 р., зі зміною влади, розпочався євроінтеграційний курс України (Рішення «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України»). У 2017 р. Угода про асоціацію між Україною та ЄС була підписана [60].

Необхідно зауважити, що на євроінтеграційний вибір серед громадян України вплив мали також менталітет зі збереженими радянськими устоями, через які часто й виникали суперечки. Наша держава довгі роки обирала не лише сильні торговельні зв'язки, але й робила значний акцент на ідеології, при цьому схиляючись постійно до західної європейської культури. Україна остаточно визначила пріоритети до європейського шляху розвитку та усунула полярність руху Захід – Схід після довгих років сперечань у лютому 2014 року (після Революції гідності, анексії Криму та російської агресії) [61].

В даному контексті важливо привести дані Центру Разумкова, який розпочав проводити соціологічні дослідження щодо євро інтеграційних процесів ще у 2002 році, коли це питання не стояло гостро в українському суспільстві. Кількість громадян, що були прихильникам співпраці України та ЄС, завжди стабільно була більше ніж кількість прихильників євразійської моделі (рис. 2.11).

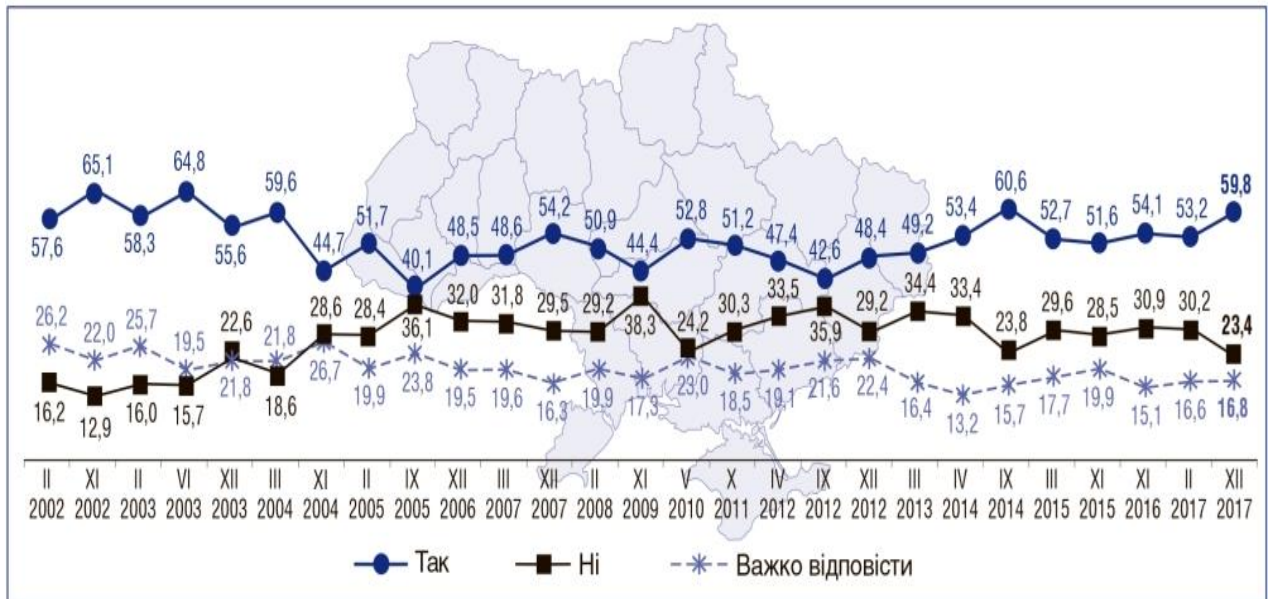

Рисунок 2.11 – Результати дослідження «Чи потрібно Україні вступити до ЄС?», % опитаних

Джерело: складено автором на основі [62]

Якщо протягом 2011–2013 рр. приблизно третя частина всіх респондентів підтримували євразійську інтеграцію, то в наступні роки частка прихильників Євразійського економічного союзу (колишнього Митного союзу країн СНД) знизилася у 2015 р. до 15,9%, а в 2017 р. до 7,8%. В грудні 2017 р. вже близько 60% українських громадян підтримували вступ України до ЄС [62].

На нашу думку, розглядаючи розвиток відносин нашої держави та ЄС слід пам'ятати, що економічний аспект є дуже вагомим для розвитку нашої держави та повинен передбачати найбільший обсяг внутрішніх реформ. Як бачимо з табл. 2.6 найменша кількість респондентів вважають Україну європейською державою у економічному плані, та лише 11,2 % громадян дали позитивну відповідь щодо цього аспекту.

Угода про асоціацію України та ЄС, яка була підписана у 2014 році, стала першим кроком для забезпечення державної незалежності, національної безпеки, підтримання інноваційного, політичного та економічного розвитку. Євроінтеграційні процеси України є надзвичайно важливим інструментом для реалізації національних інтересів, побудови сучасної демократичної та правової

держави, зміцнення давно існуючих та впровадження нових принципів функціонування громадянського суспільства в Україні відповідно до європейського зразка.

Таблиця 2.6 – Результати опитування українських громадян: «Чи є Україна європейською державою в різних аспектах?», 2017 р.

Аспекти	Кількість прихильників відповіді «так», %	Кількість прихильників відповіді «ні», %
Географічний	74,8	25,2
Історичний	51,5	48,5
Культурний	35,7	64,3
Політичний	18,4	81,6
Соціальний	14,7	85,3
Економічний	11,2	88,8

Джерело: складено автором на основі [62]

В наш час, у зв'язку з розширенням ЄС за рахунок приєднання нових країн, розроблено ряд моделей подальшого розвитку європейської інтеграції, серед яких виділяють моделі «ступінчатої інтеграції», «Європи концентричних кіл», «диференційованої інтеграції». В основі перших двох моделей закладена ідея створення в ЄС «ядра» з найбільш розвинених країн, навколо якого формуються «кола» із країн з меншою глибиною інтеграції. А модель «диференційованої інтеграції» виходить з того, що географічне розширення ЄС має змінити концепцію інтеграції і передбачає диференціацію швидкості інтеграційних процесів по різних країнах [63].

Розглянемо більш детально яким чином європейський вибір України вплинув на національну економіку за період 2013-2019 рр.

По-перше, розкриємо інституційні зміни. Із 1 вересня 2017 р. набула чинності економічна частина Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Це є логічним розгортанням інтеграційних процесів, які планується активізувати до 2020 р. за рахунок адаптації до економічних умов функціонування ЄС (Копенгагенських

критеріїв), що дозволить реально претендувати на членство в ЄС. Оскільки ЄС є найрозвиненішим інтеграційним об'єднанням світу та одним із трьох провідних центрів глобального розвитку (США, ЄС та Азійсько-Тихоокеанський регіон), то повноправне членство в ЄС слід розглядати як найвищий рівень участі України у процесах регіоналізації та глобалізації. Досягнення стану повноправного члена ЄС відкриває для України можливість її включення до всіх тих угод, які уклав ЄС. Одночасно у разі вступу України до ЄС наслідком стає те, що всі угоди, укладені Україною до набуття статусу повноправного члена ЄС, із вступом до ЄС або набуватимуть статусу угод ЄС, або втрачатимуть юридичну силу. Однак, до набуття статусу повноправного члена ЄС Україна може укласти інтеграційні угоди, керуючись лише власними інтересами. Тому проблема визначення перспектив України у процесах регіоналізації та глобалізації стає похідною від набуття нею статусу повноправного члена ЄС.

У 2014 – 2019 рр. у рамках цього етапу втілено в життя проект Україна - ЄС, який, у свою чергу, окрім законодавчих та нововведень та політичної діяльності охоплює й програми допомоги Україні. Більш детальні сфери фінансової допомоги зазначені в табл. 2.7.

У першу чергу до трансформацій в економічній сфері у 2017 р. були включені:

1. Економічне та інституційне забезпечення суверенітету.
2. Оцінка економічного потенціалу і напрямів структурної перебудови.
3. Розроблення і реалізація обґрунтованої програми переходу до ринкових відносин з пріоритетом роздержавлення і приватизації.
4. Соціальний захист населення.
5. Оцінка експортного потенціалу, вироблення експортно-імпортової стратегії та адекватного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності [58].

Таблиця 2.7 – Напрями програми допомоги ЄС Україні

№ з/п	Напрямок програми допомоги	Сума наданих грошей в певний період	Сутність та мета допомоги
1	Проблеми, пов'язані з військовими діями на сході України	2014-2018 рр. – 400 млн. євро	Гуманітарна допомога переселенцям з районів проведення АТО (зона проведення ООС з 2018 р.), відбудова інфраструктури підконтрольних Україні територій Донбасу, задоволення потреб місцевого населення.
2	Макрофінансова допомога	2014 р. – 3,41 млрд. євро 2017 р. – 2,81 млрд. євро 2018 р. – 0,6 млрд. євро	Надання позик на тривалий термін з низькою ставкою відсотка.
3	Бюджетне фінансування з боку ЄС	2014 р. – 215 млн. євро 2016 р. – 104 млн. євро	Спрямоване на підтримку реформування економічної системи України, передбачає гранти на розвиток Програми реформування державного управління, Загальнонаціональної Програми щодо децентралізації, Антикорупційну програму, Програму розвитку приватного сектору.
4	Розвиток громадянського суспільства	2014 р. – 10 млн. євро	Зміцнення потенціалу громадянського суспільства та моніторинг за впровадженням реформи.
5	Допомога з фондів європейського інструменту сусідства	2014-2018 рр. – 113 млн. євро	Місцевий та регіональний розвиток, орієнтований на громаду.
6	Підтримка через міжнародні економічні інституції	2014-2018 рр. – 212 млн. євро	Допомога з боку Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського інвестиційного банку та Світового банку. Кредитування бізнесу (малого, середнього), фінансове відновлення східних областей.

Джерело: складено автором на основі [61]

За підсумками виконання завдань, запланованих на 2018 рік, Угода була виконана на 52%. Поступово виконуються завдання Угоди, які були не виконані в попередні роки. Як наслідок, сумарний результат виконання Угоди суттєво зростає. У порівнянні з 2017 роком, прогрес виконання запланованих завдань у 2018 році зріс на 11% і склав 52%. Найменш вдало йде виконання зобов'язань у таких напрямках як освіта, навчання та молодь (13%), транспорт, транспортна інфраструктура, поштові та кур'єрські послуги (15%), державні закупівлі (16%), навколишнє природне середовище та цивільний захист (22%) (рис. 2.12).

Поточний прогрес виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС у 2018 році

Рисунок 2.12 – Поточний прогрес виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС у 2018 році

Джерело: [65]

У світовій економіці відбувається синхронізоване уповільнення, і прогноз зростання на 2019 рік знову був знижений – до 3 відсотків, найнижчого рівня з часу світової фінансової кризи. Це серйозне зниження в порівнянні з 3,8 відсотка в 2017 році, коли світ переживав синхронізований підйом. Ці знижені темпи є наслідком підвищення торгових бар'єрів, зрослої невизначеності щодо торгівлі і геополітики, специфічних чинників, що створюють макроекономічні труднощі в ряді країн з ринком, що формується, і структурних умов, таких як низькі темпи зростання продуктивності і старіння населення в країнах з розвинутою економікою [64].

Виконання Угоди про асоціацію, включно із ПВЗВТ, отримало позитивну оцінку на 20-му Саміті Україна-ЄС, 9 липня 2018 року. На найвищому рівні політичного діалогу визначено чотири пріоритетні напрями співпраці для

посилення політичної асоціації та економічної інтеграції сторін в галузях цифрового ринку, митної політики, енергетики, а також юстиції, свободи та безпеки (рис. 2.13).

Рисунок 2.13 – Пріоритетні сфери інтеграції України до ЄС у 2018 році

Джерело: [65]

По-друге, висвітлимо яким чином євроінтеграція вплинула на приплив інвестицій в Україну з ЄС. Згідно з табл. 2.8 основними інвесторами Європейського Союзу є такі країни як Кіпр, Нідерланди, Велика Британія.

Таблиця 2.8 – Прямі інвестиції (акціонерний капітал) з країн ЄС в економіці України (2014-2018), млн. дол. США

	2014	2015	2016	2017	2018
Усього з країн ЄС	41032,8	31046,9	26405,6	26203,6	27465,5
Кіпр	17725,6	12769,4	10239,5	9690,1	10008,6
Нідерланди	9007,5	6989,7	6184,7	5948,4	6292,9
Велика Британія	2768,2	2153,4	1790,3	2008,7	2169
Усього в Україні	53704,0	40725,4	36154,5	37513,6	39144,0
Усього з країн ЄС-15	20879,1	16076,5	14065,9	14280,8	15116,1

Джерело: складено автором на основі [66]

Порівняно із 2014 р. обсяг прямих інвестицій в Україну почав зменшуватися, проте в період з 2017 по сьогоднішній день обсяг вкладених коштів знову починає підвищуватись. Проте якщо поррахувати різницю між обсягом прямих інвестицій у 2014 р. та 2018 р., то отримуємо різницю в 5763 млн. дол. Як бачимо з табл. 2.8, основними інвесторами є офшорні зони та країни.

По-третє, розкриємо вплив євроінтеграції на зовнішню торгівлю України та її регіонів. Нині все ще відбувається процес трансформації зовнішньої торгівлі. Сучасний етап трансформації розпочався, по суті, ще в другій половині 2013 р., коли, напередодні укладання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», Росія в односторонньому порядку фактично запровадила превентивні обмеження на імпорт українських товарів. А у 2014–2015 рр. гібридна війна Росії проти України і пряма військова агресія Росії в Криму і на Донбасі стали чи не найпотужнішим чинником трансформації зовнішньоекономічних відносин. Односторонні обмеження з боку Росії на імпорт українських товарів, як і взаємні обмеження у сфері українсько-російського військово-технічного співробітництва, спонукали регіони України до пошуку ринків збуту, альтернативних російському, а почасти – і джерел постачання цілого ряду товарів. Причому зазначені зрушення в українсько-російській торгівлі відбувалися на тлі економічних і соціально-політичних процесів глобального характеру [66-67].

Останнім часом в Україні доволі багато надій покладається на зростання вітчизняного експорту завдяки початку функціонування зони вільної торгівлі з ЄС з 1 січня 2016 р. Але експортна діяльність в умовах функціонування зони вільної торгівлі з ЄС вимагає від української сторони не просто покращення організації цієї роботи, а переведення її на якісно новий рівень. Причому стосується ця вимога і діяльності підприємств, і діяльності державних органів. Водночас іноді висловлюється думка, що після початку функціонування зони вільної торгівлі з ЄС імпортна європейська продукція витіснить з нашого внутрішнього ринку товари українського виробництва. Однак експерти наголошують, що за нинішнього обмінного курсу євро до гривні такі побоювання є безпідставними, оскільки цінова конкуренція на вітчизняному ринку поки більше сприяє українським

товаровиробникам, ніж європейським. Щоправда, як демонструє і вітчизняний, і міжнародний досвід, постійно покладатись на переваги виключно цінової конкуренції не варто.

Така невтішна статистика давала підстави критикам говорити про безперспективність і навіть шкідливість режиму вільної торгівлі з ЄС – втративши російський ринок, Україна почала втрачати і ринки Європи. Втім, для цього було об'єктивна причина – можливості експортувати в Європу втратили компанії з Донбасу. По суті, Україні довелося по-новому відкривати для себе європейські ринки. Трохи краща ситуація у Запорізькій (падіння експорту в Європу на 32%) (рис. 2.14) [68].

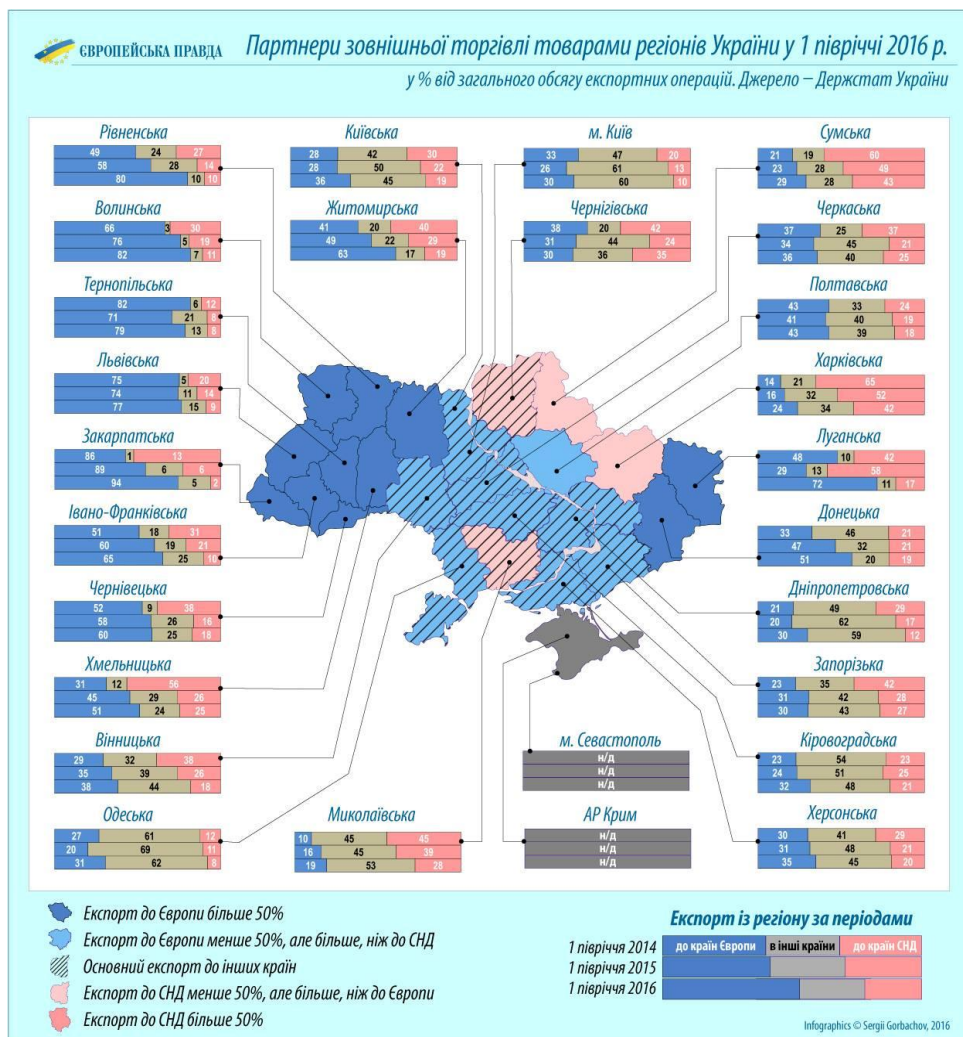

Рисунок 2.14 – Трансформація торгівлі регіонів України у першому півріччі 2014-2016 рр.

Джерело: [68]

За підсумками першого кварталу 2019 року найбільшим торговельним партнером України стали ЄС та Китай. Доречі, Китай вперше випередив за обсягами торгівлі Росію. За даними Державної фіскальної служби, за перші вісім місяців 2019 року частка торгівлі України з ЄС зросла на 6%, в той час як з країнами СНД — скоротилася на 3%, що відображено на рис. 2.15.

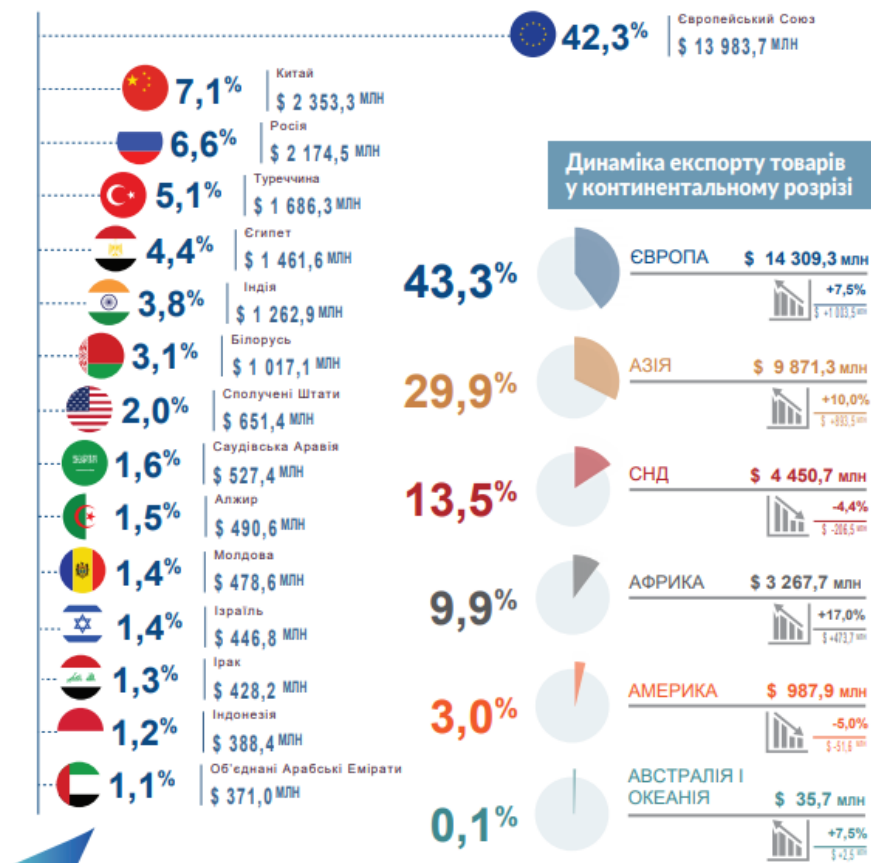

Рисунок 2.15 – Експорт товарів за 8 місяців 2019 р. по регіонам світу

Джерело: складено автором за [67]

Актуальність проблематики, пов'язаної з виконанням основних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і Порядку денного асоціації (ПДА), зумовила необхідність Поліським центром досліджень розробити методіку, що дозволяє кількісно оцінити прогрес у здійсненні відповідних економічних реформ у регіонах України. Для реалізації даної мети було використано індекс євроінтеграційного поступу (ІЄП) – інтегральну величину, що розраховується на основі агрегування одиничних показників, котрі відображають прогрес у

досягненні основних цілей економічної інтеграції з ЄС у регіональному вимірі (Додаток А).

Результативність євроінтеграційного поступу регіонів України залежить, з одного боку, від результативності реформ за напрямом І. «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», а з іншого, від результативності реформ за напрямом ІІ. «Економічне та галузеве співробітництво» (рис. 2.16) [69].

Рисунок 2.16 – Напрями економічних реформ, що визначені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС

Джерело: [69]

На рис. 2.17 показано значення ІЄЕП та рейтинг регіонів у 2016 році. Протягом 2014–2016 р. середні значення ІЄЕП у регіонах України мали тенденцію до зростання. У 2014–2015 рр. цей показник збільшився на 18,9 %. У 2016 р. зростання уповільнилося: значення ІЄЕП перевищило показник 2015 р. лише на 1,9 % (рис. 2.17). У тому ж руслі розгорталася динаміка субіндексів. У 2016 р. карта євроінтеграційного економічного поступу набула більш рівномірного вигляду з фокусом на західно-північних локаціях. Значний ступінь зближення з економікою ЄС продемонстрували 15 областей, тоді як у 2014 р. їх було лише 7. Найбільш інтенсивно розгорталася євроінтеграційні процеси у західних та північних

регіонах. Економічні системи більшості південних, центральних та східних регіонів виявились пов'язаними з ЄС значно слабше. В обласному розрізі динаміка ІЄЕП була неоднорідною. Серед регіонів, які демонстрували найкращі досягнення, виділяються: Волинська; Рівненська; Тернопільська області. Зміцнили позиції у рейтингу Вінницька та Хмельницька області. До регіонів, які істотно погіршили свої рейтингові позиції, належать: Дніпропетровська, Запорізька, Одеська, Харківська та Полтавська області. Незмінний лідер рейтингу у 2014–2015 рр. – Львівська область – у 2016 р. опустилася на 4-те місце зі значенням ІЄЕП 0,4518, що на 10 % менше показника 2015 р. [70].

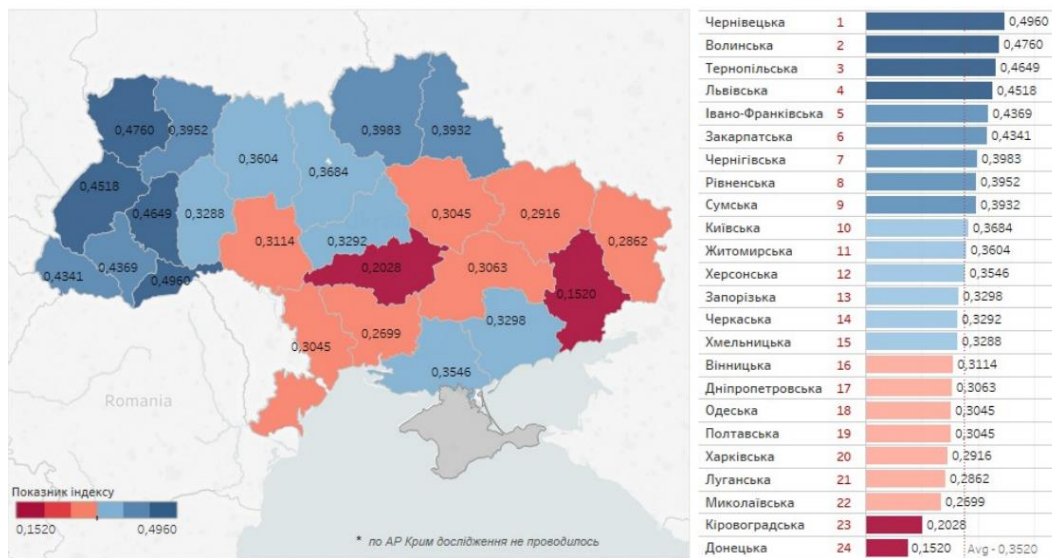

Рисунок 2.17 – Значення індексу євроінтеграційного поступу та рейтинг регіонів у 2016 році

Джерело: [70]

Результати проведеного дослідження показали, що позиції регіонів з точки зору їх здатності успішно та швидко досягнути цілей економічної інтеграції залишаються хиткими та потребують зміцнення за рахунок об'єднання зусиль публічного сектора, представників бізнесу та громадянського суспільства. На нинішньому етапі основою державної політики на національному та регіональному рівнях має стати формування організаційних та соціально-економічних умов для ефективного розвитку економічного та галузевого співробітництва у сферах енергетики, державного фінансового внутрішнього контролю, промислової

політики, транспорту, охорони навколишнього природного середовища, фінансових послуг, туризму, сільського господарства, наукової та інноваційної діяльності. У сукупності це слугуватиме фундаментом для нарощування обсягів експорту високотехнологічної продукції з високою доданою вартістю, кваліфікованих послуг до країн ЄС, а також надходження інвестицій у пріоритетні для сталого розвитку сфери та види діяльності.

По-четверте, висвітлимо вплив підписання Угоди України на ЄС на малий та середній бізнес. Підписання значно розширило доступ українських підприємств до європейських ринків: на експорт більшості товарів були встановлені нульові митні ставки, ще частина тарифів буде скасована в найближчі десять років (рис. 2.6). Крім того, угода передбачає гармонізацію українського законодавства відповідно до норм ЄС, яка значно скоротить нетарифні бар'єри для українського експорту у Європу. Зокрема, виконання всіх положень угоди до 2025 року стосуватиметься сфер митних процедур, технічного регулювання, санітарних та фітосанітарних норм, державних закупівель та ринку послуг. Разом з тим, попри відкритість європейського ринку для українських товарів, малий та середній бізнес досі не зміг повною мірою скористатися його перевагами.

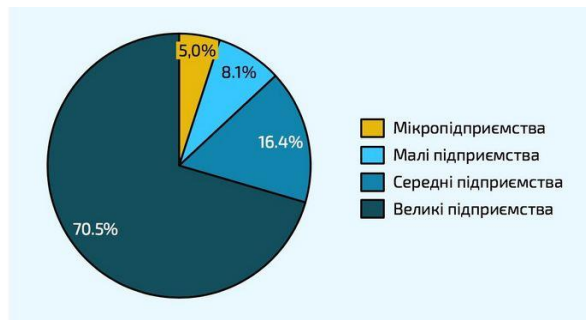

Рисунок 2.18 – Експорт за розміром підприємств з України у 2016 році, млн доларів

Джерело: [71]

Як свідчать дослідження центру EasyBusiness [71], що головна причина такого нерівномірного розподілу криється в наявності численних регуляторних та нерегуляторних бар'єрів, що є більш складними для МСБ, ніж для великих підприємств. Так, за індексом інтернаціоналізації, що оцінює сприятливість

регуляторного та нерегуляторного середовища для МСБ у виході на міжнародні ринки, переважна більшість країн Європи показали середній та нижче середнього результати. Україна ж отримала найнижчий показник – 0,45 балів (де 1 є максимальним рівнем інтернаціоналізації МСБ, а 0 – мінімальним) (рис. 2.19). До порівняння: сусідня Польща має 0,64 бали, тоді як абсолютним лідером виступає Естонія – 0,74 бали. Тож як бачимо, результати є не зовсім втішними.

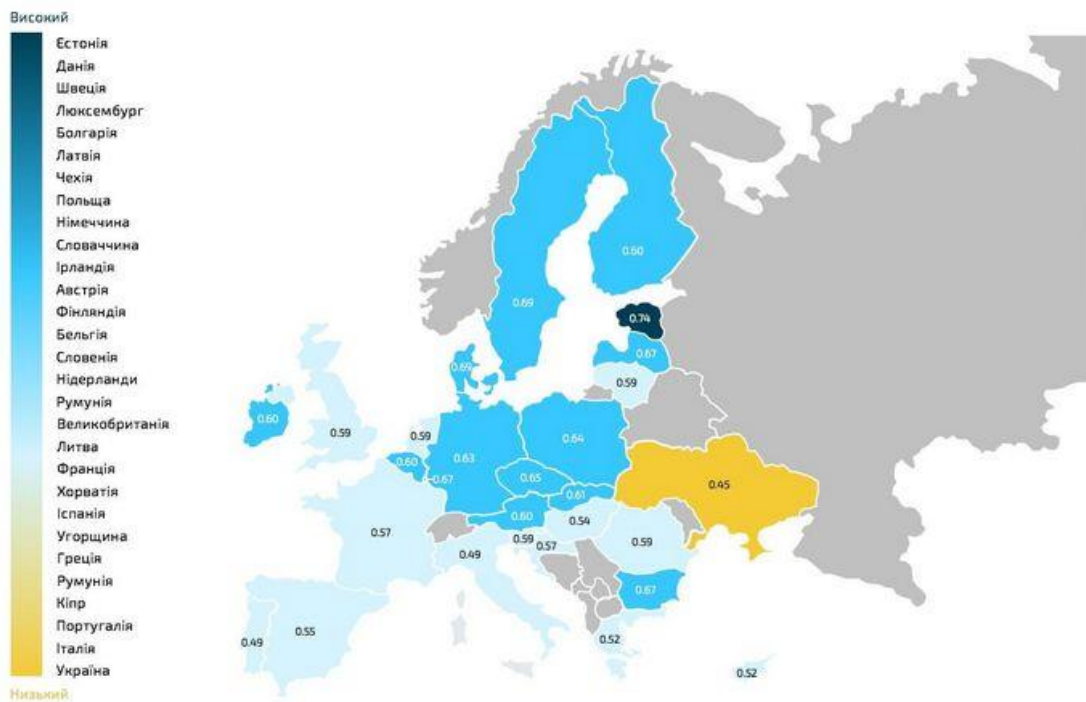

Рисунок 2.19 – Рівень інтернаціоналізації МСБ України та європейських країн у 2015 р.

Джерело: [71]

За останні роки в Україні було здійснено ряд реформ, що значно покращили регуляторне середовище діяльності МСБ. Проте за даними опитування бізнесу, все ще потребуються зміни до проходження дозвільних процедур, митниці, адміністрування ПДВ та здійснення міжнародних платежів (рис. 2.20).

Збільшення доступу МСБ до міжнародних ринків є особливо актуальним в контексті угоди про асоціацію з ЄС, що окрім скасування ввізних мит, також передбачає коригування законодавства України відповідно до регламентів та директив ЄС.

По-п'яте, проаналізуємо вплив розвитку економіки ЄС на обсяги вітчизняного експорту до ЄС. Вплив регіоналізації розглянемо на основі аналізу залежності експортної виручки України, генерованої з країн ЄС, від динаміки економічної активності та промислового виробництва у ЄС.

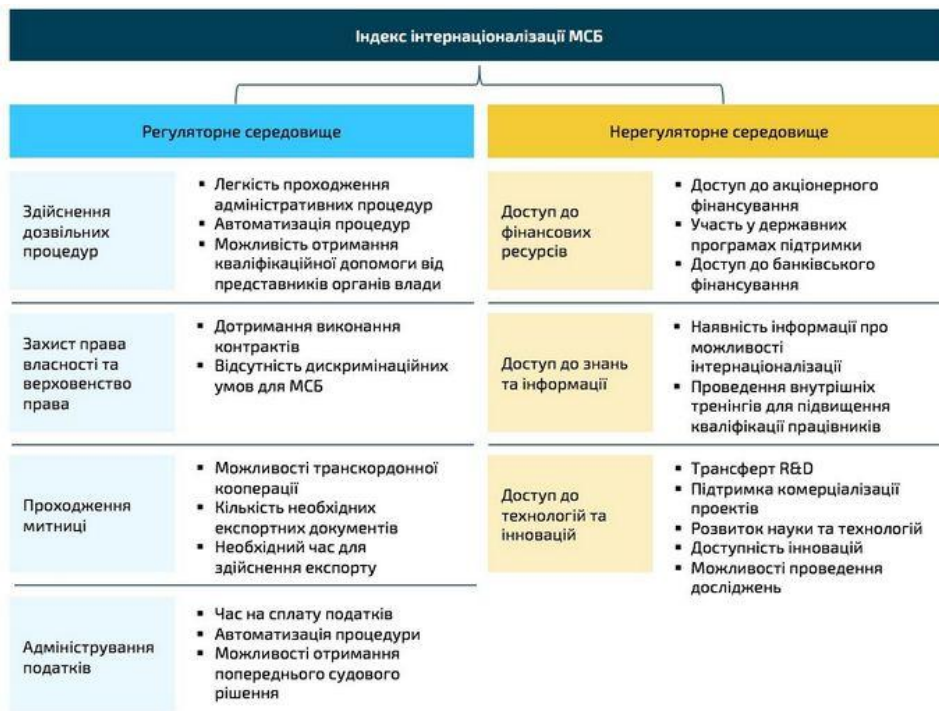

Рисунок 2.20 – Фактори, що впливають на схильність бізнесу до виходу на міжнародні ринки

Джерело: [71]

Одним із чинником несприятливої динаміки українського експорту були низькі темпи зростання економік країн ЄС-28 (попиту): в 2014–2015 рр. вони становили лише 1,4 і 1,9%, що значно нижче середньорічних темпів зростання, які мали місце у передкризовий період (2002–2008 рр.) – 2,4%. Проблеми оздоровлення фінансового сектора, навантаження державних боргів і слабого впровадження інновацій у виробничий процес перешкоджають динамічному відновленню європейської економіки після глобальної кризи 2008–2009 рр. За даними статистичного бюро Європейського Союзу (Євростату), в 28 країнах ЄС темпи зростання реального ВВП становили 1,7% у 2011 р., –0,5% у 2012 р., 0,1% у

2013 р., 1,4% у 2014 р. і 1,9% у 2015 р. Рівень безробіття у 28 країнах ЄС перевищує 9%, а у країнах Єврозони становить близько 10,6%.

Використовуючи результати економіко-математичного аналізу Інституту економіки та прогнозування розкриємо залежність експортної виручки України, генерованої з країн ЄС, від динаміки економічної активності та промислового виробництва у ЄС (за 9 місяців 2015 р. на ЄС припадало 28,1% українського експорту товарів). На рис. 2.21 зображено темпи зростання українського експорту до ЄС і темпи зростання промислового виробництва 27 країн ЄС у 2005–2015 рр.

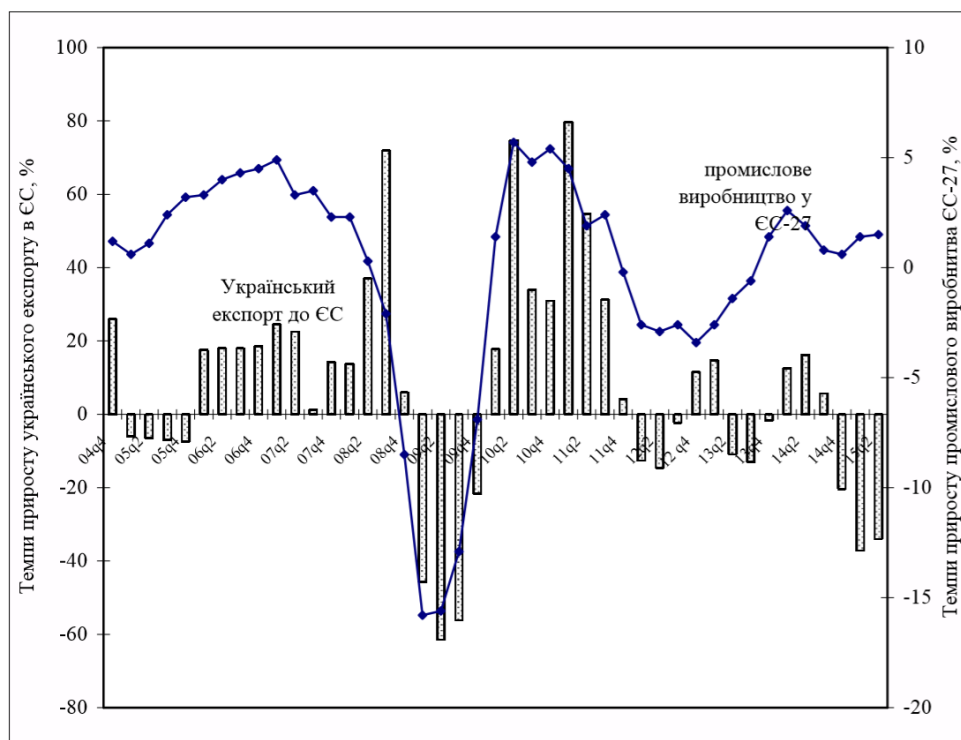

Рисунок 2.21 – Темпи зростання українського експорту до ЄС і темпи зростання промислового виробництва в ЄС у 2005–2015 рр.

Джерело: [3]

Графічні дані підтверджують існування доволі тісного взаємозв'язку між зазначеними параметрами. Тобто у часи піднесення економічної активності в ЄС динамічно зростали і обсяги українського експорту до ЄС, а в часи падіння промислового виробництва в ЄС знижувалися відповідно і обсяги українського

експорту. Коефіцієнт парної кореляції темпів приросту експорту до ЄС і промислового виробництва в ЄС з лагом у один квартал становить 0,71.

Проведені розрахунки показали, що уповільнення темпів зростання промислового виробництва у країнах ЄС на 1% (відносно відповідного кварталу попереднього року) викликає зменшення темпів приросту експорту товарів з України до ЄС на 2,7%. Такий вплив відбувається внаслідок зміни попиту європейських споживачів на товари, експортовані з України, при зміні рівня промислового виробництва в ЄС. Вплив саме обсягів промислового виробництва ЄС, а не динаміки реального ВВП країн ЄС, на зміну обсягів експорту товарів з України пояснюється тим, що вагому частку в структурі українського експорту займає продукція проміжного споживання. Таким чином, результати проведеного емпіричного дослідження підтвердили залежність експортної виручки України, генерованої з країн ЄС, від рівня світових цін на сировинні товари і від динаміки промислового виробництва у ЄС. У контексті економічних перспектив України проведене дослідження вказує на те, що повільна динаміка розширення ринку ЄС на тривалому часовому проміжку створюватиме об'єктивні перешкоди для динамічного зростання українського експорту до ЄС. А тому створення зони вільної торгівлі України з ЄС не виключає привабливості і доцільності для України пошуку торговельних партнерів в інших регіонах світу, зокрема у країнах Азіатсько-Тихоокеансько регіону [46].

Слід також враховувати, що імплементація економічної частини Угоди про асоціацію, починаючи з 2016 року, посилила зовнішню конкуренцію для обробної промисловості України: оскільки зона вільної торгівлі передбачала скасування імпорتنих мит. Після дії множинних шоків – зростання витрат на енергоносії, руйнування виробничих зв'язків та інфраструктури на сході країни, блокування російського ринку збуту, втрати доступу до кредитних джерел і розкручування інфляції - посилення зовнішньої конкуренції нанесе ще один удар по вразливим галузям вітчизняної промисловості.

Вважаємо, що у коротко- і середньостроковому періодах імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС породжуватиме певні економічні втрати та потребуватиме значних інвестицій. Йдеться, передусім, про:

- вихід з ринку економічних суб'єктів, унаслідок посилення конкуренції з виробниками/ постачальниками з ЄС, та наступний перерозподіл факторів виробництва;
- підвищення рівня безробіття та необхідність перенавчання і працевлаштування робочої сили, що вивільнятиметься у процесі реструктуризації економіки;
- впровадження і дотримання стандартів ЄС (технічних стандартів, фіто-санітарних норм, екологічних стандартів, стандартів соціальної безпеки), які вимагають значних зусиль та інвестицій з боку виробників/ постачальників товарів і послуг.

У контексті структурних проблем української економіки поточна ситуація ускладнюється тим, що продукція з високою часткою доданої вартості експортувалася переважно на російський ринок. В той час як частка Росії у загальному товарному експорті України становила 17,6% у 2014 році і 23,2% у 2013 році, у цій країні реалізувалося 55-58% українського експорту за групою «машини, устаткування, транспортні засоби та прилади». Експорт зазначеної продукції до Росії базується на старих коопераційних зв'язках, успадкованих з часів СРСР. Для переорієнтації обробної промисловості України на інші ринки збуту необхідні значні інвестиції приватного сектору, держави та міжнародних установ у модернізацію та реструктуризацію вітчизняної промисловості. Особливо актуальним завданням є реструктуризація, конверсія і переорієнтація на інші регіональні ринки експортних потужностей машинобудівних підприємств, пов'язаних коопераційними зв'язками з російськими замовниками.

Країна потребує розробки комплексної стратегії модернізації промисловості, націленої на підвищення конкурентоспроможності виробництв з високим ступенем обробки продукції та значною часткою доданої вартості. Модернізація української промисловості має спиратися на вкладення значних інвестицій в основні фонди

підприємств і запровадження нових технологій. Джерелами для здійснення таких інвестицій мають стати власні ресурси компаній, залучення коштів іноземних інвесторів, допомога уряду і кредити/ гранти міжнародних фінансових організацій.

Довгострокова стратегія реструктуризації та модернізації промисловості у перспективі мала б забезпечити підвищення національної конкурентоспроможності, розвиток виробництв з високою часткою доданої вартості та формування міжнародної спеціалізації України з урахуванням наявної промислової бази та потенційних конкурентних переваг країни.

2.3 Проблеми та суперечності державного впливу на економіку в умовах глобалізації

Багатофакторність глобалізації обумовлює неоднозначний підхід щодо оцінки її проявів у міжнародному середовищі взагалі й, зокрема, на рівні окремих суб'єктів міжнародної системи, що взаємодіють і конкурують між собою. Евентуально глобалізація як об'єктивна тенденція сучасного світового розвитку не залишає недоторканою жодної сфери суспільної діяльності, що розгортається в просторово-часовому континуумі. Передусім її вплив поширюється на сферу економіки, фінансів, комунікацій та безпеки. Масштабність і цілеспрямованість глобалізації дає підставу інтерпретувати її як мегатенденцію і стратегію реструктуризації та якісного розвитку міжнародного середовища. Якщо обмежитися політичним виміром глобалізації, то її вплив на трансформацію міжнародної системи та на діяльність її суб'єктів можна визначити таким чином [73]:

- зовнішня політика як державна функція та форма діяльності різноманітних, в тому числі, недержавних учасників міжнародного процесу зазнає суттєвих змін під впливом глобалізації;
- зовнішня політика держави реагує на глобалізацію як на виклик, що

виходить із середовища взаємодії провідних держав світу (major powers), а також впливових недержавних акторів ієрархізованої міжнародної системи;

Іншим дійовим фактором трансформації міжнародної системи, який необхідно враховувати при визначенні зовнішньополітичних пріоритетів і цілей держави, є регіоналізація. Як і глобалізація вона щільно пов'язана із зростаючою відкритістю національних економік та інтенсифікацією міжнародної економічної взаємодії. Однак регіональні інтеграційні процеси, тобто взаємодія господарських суб'єктів за межами державних кордонів, не мають глобального виміру і лише опосередковано впливають на систему міжнародних відносин та світову політику. Регіоналізація як складова частина більш широкого глобалізаційного процесу має свою специфіку та результати впливу на міжнародну систему та її суб'єкти, до яких варто віднести:

- творення трьох полюсів економічного розвитку з відповідними інституціональними структурами: Західноєвропейського – ЄС, Північноамериканського – НАФТА, Азійсько-Тихоокеанського – АТЕС;
- диверсифікація зовнішньополітичної стратегії держави з орієнтацією на регіональні центри сили;
- пріоритетність регіональної стратегії та політики у розвитку держави;
- зростання ролі рубіжних країн та регіонів у багатомірному комунікаційному просторі;
- перенесення ваги з геополітичного чинника на гео економічний в системі стратегічних пріоритетів держави.

Опрацювання зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної стратегії України в багатомірному просторі особливо актуально в умовах лібералізації міжнародних економічних відносин, що передбачає розвиток спільного підприємництва, прикордонного співробітництва, створення вільних економічних зон, транспортних коридорів і т. ін. Глобалізація і регіоналізація здійснюються на різних рівнях територіальної ієрархії, серед яких виділяються загальнопланетарний, трансконтинентальний, континентальний, міждержавний, державний і внутрішньодержавний. З урахуванням цього, Україна як суверенна

держава з об'єктивних причин не може не брати участі в процесах глобалізації і регіоналізації міжнародних економічних і політичних відносин. Сучасні тенденції світового розвитку, що набули характеру глобального виклику, потребують комплексної оцінки стратегічної ситуації навколо України, корегування її зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів та мобілізації наявних ресурсів для забезпечення суспільної модернізації та проведення ефективної міжнародної політики.

Відповідно до концепції реалізації парадигми зовнішньополітичної поведінки середньої держави Україна може обрати собі одну з моделей середньодержавності, що дозволить їй оптимізувати вплив глобалізації на процеси соціально-економічного розвитку. Належачи до напівпериферійних середніх держав, Україна у своєму стратегічному виборі коливається між ліберально-нейтралістською та ліберально-інтернаціоналістською моделлю державного розвитку та зовнішньополітичної орієнтації. Перша модель орієнтує державу на цілісність, стабільність, позаблоковість, гуманізацію світової політики та збереження національних рис, що не суперечать принципам ліберального світового порядку.

Разом з певним консерватизмом щодо внутрішнього устрою та прилеглих сфер міжнародного середовища ця модель характеризується активною дипломатичною діяльністю, що забезпечує їй належний рівень присутності на міжнародній арені. Друга модель характеризується блоковою орієнтацією зовнішньої політики і прагненням до глибокої міжнародної заангажованості з метою залучення зовнішніх та економії власних ресурсів, а також для отримання додаткових важелів впливу на інших міжнародних акторів, зокрема сусідніх держав. Парадигма зовнішньої політики для середньої держави здебільшого має компенсаційний характер і полягає у прагненні до компенсації браку зовнішньополітичних ресурсів з метою адекватної відповіді на сукупність викликів глобалізованого міжнародного середовища. Відтак досить обмежений адаптаційний потенціал України як середньої держави ставить її перед необхідністю мати не менше трьох зовнішньополітичних векторів.

З приводу значення цього питання важко не погодитися з думкою екс-міністра закордонних справ України К. Грищенка, котрий зазначив, що нашій країні на шістнадцятому році своєї незалежності треба зрозуміти – безплідність векторальної схоластики [73]. Стає все більш очевидним, що сучасна міжнародна система трансформується у бік багатополусної з виділенням трьох найбільш розвинених в економічному відношенні ареалів регіональної інтеграції. Очевидним фактом є і те, що процесу формування багатополусності притаманна різноступенева система структурного визрівання. Отже, найбільш розвиненим в інституціональному та функціональному плані є географічно близький до України Європейський Союз. Важливо зазначити, що економічні контури сучасної міжнародної системи вже не співпадають з геополітичними. Це дає підставу стверджувати, що намічені тенденції збережуть стійкість протягом найближчих десятиліть і будуть впливати на структурну конфігурацію багатополусності. З огляду на становище України – між Європою та Азією, Північчю і Півднем, висновок щодо її стратегічних пріоритетів та напрямів зовнішньої політики може бути таким – багатовекторність це історична та геополітична даність, яку треба гармонійно та раціонально використовувати для здійснення національних інтересів в умовах глобалізації та регіоналізації багатомірного міжнародного комунікативного простору.

Неупереджений розгляд питання щодо участі нашої країни в глобалізації показує, що Україна не спромоглася увійти до будь-яких глобалізаційних процесів або структур у якості ефективного суб'єкта. Про масштаби її участі в глобальних проектах та відповідних інституціональних структурах свідчить і майже повна відсутність в країні організованого антиглобалістського руху. Серед причин, що обумовили саме таке місце України в системі глобальних координат, слід відзначити такі [74]:

- низький рівень міжнародної конкурентоспроможності;
- неефективність державного менеджменту взагалі та в сфері зовнішньоекономічної діяльності зокрема;
- неготовність нормативно-правової і в цілому законодавчої бази

України до глобалізаційних трансформацій.

До цього треба додати, що Україна має чітко визначити свою позицію в концептуально-політичному плані щодо глобалізму та глобалізаційних процесів. Ця позиція повинна стати визначальною при проведенні політики соціальних і економічних перетворень та активно втілюватися через стратегію довготермінового сталого розвитку. Вихідною у визначенні ієрархії пріоритетів зовнішньої політики має бути теза про те, що Україна не може залишатися осторонь від глобального економічного процесу, в якому вона присутня поки ще в якості об'єкта субрегіонального рівня.

Однак курс на євроінтеграцію означає для України не тільки економічні зміни. Європейська інтеграція – це, по-перше, спосіб прискорення внутрішніх перетворень українського суспільства. По-друге, концентрація на ефективній моделі соціально орієнтованої економіки, що ґрунтується на релігійних, культурних і етичних принципах. По-третє, орієнтація на демократичні засади реальної свободи і захист прав людини. І, що головне, євроінтеграційна стратегія – це іманентний прояв української державності та самостійності в геополітичному регіональному вимірі.

Не дивлячись на існування широкого спектру поглядів на сучасний етап глобалізації та регіоналізації, можна сформулювати наступні висновки. Терміни «регіоналізація – глобалізація» по суті відображають «вихід безлічі раніше внутрішньодержавні процесів за межі кордонів окремо взятої держави. Відмінності ж – в умовах і часу виникнення відповідних явищ, в їх сутності, конкретних і соціально-історичних функціях. Більшість інтеграційних об'єднань дотримується політики відкритого регіоналізму. З іншого боку, ця тенденція може змінитися в умовах нових умов, що змінюються (кризи американської економіки, девальвації долара, зростання цін на сировинні товари). Перспективи розвитку глобальної економіки багато в чому будуть залежати від політики (відкритість чи автаркія) інтеграційних об'єднань.

Аналіз сучасної наукової літератури показав, що концепція регіоналізації використовується як для пояснення процесів політичного та економічного

об'єднання регіонів, так і для пояснення процесів, протилежних глобалізації. Процеси регіоналізації та глобалізації амбівалентні. Залежно від того, які тенденції у відносинах між блоками переважають, – суперництво чи співробітництво, – будуть визначатися основні риси цих процесів: взаємопов'язаність, взаємозалежність або протиріччя.

Для України глобалізація та регіоналізація є, з одного боку, серйозним викликом, а, з іншого – дають шанс підвищити конкурентоспроможність національної економіки та відновити втрачені позиції в світі. В обох випадках Україна повинна адаптуватися до цих процесів і зайняти гідне місце в глобальній економіці. В інтересах України – формування багатополюсної зовнішньоекономічної політики, участь регіональних блоках зі своїми зонами тяжіння і впливом.

З вищенаведеного слідує, що нові тенденції та ризики глобалізації наочно демонструють підвищення ролі держави в глобальній економіці. Посилюється необхідність забезпечення національної конкурентоспроможності та безпеки, і тільки активна участь держави в макрорегулюванні може сприяти новій якості економічного та соціального розвитку.

Оскільки, глобалізація, яка відбувається насамперед в економічній сфері країни, має як позитивний, так і негативний вплив на національну економіку. Це актуалізує завдання об'єктивного державного регулювання як органічної цілісності модернізації країни і як складову глобального світогосподарського процесу.

Глобалізація є внутрішньо суперечливим процесом, оскільки, з одного боку, вона відкриває нові можливості для політичного та державно-управлінського дискурсу, а з другого – загострює існуючі або породжує нові проблеми, які сьогодні визначають як «виклики», фактично вони є формами загострення проблем, породжених попередніми етапами світового розвитку, що свого часу не знайшли належного вирішення у світовій державно-управлінській практиці.

Глобалізація як бурхливий процес формування загальносвітового фінансово-інформаційного простору призводить до зміни місця, ролі та функцій національної держави, підвищує рівень вимог до ефективності державного управління, яке має

відповідати рівню суспільного розвитку. Процеси глобалізації приводять до радикальної зміни позицій національних держав, відповідно до цього все більшу частину своїх функцій вони передають по горизонталі (глобальним міждержавним та міжнародним об'єднанням) та по вертикалі (територіальним, регіональним та муніципальним органам) [74]. У зв'язку з цим виникає запитання, чи не приведе це до зникнення в майбутньому цих загальнодержавних інституцій.

Процеси глобалізації світової економіки викликали певні зрушення в даній структурі керуючих інститутів, які найбільше торкнулися двох її рівнів – національних держав і міжнародних організацій. Посилення взаємозалежності національних економік, інтенсифікація різних форм міжнародних економічних відносин, загострення глобальних проблем людської цивілізації, що стосуються всіх країн світу, привели до необхідності покласти на міжнародні організації багато функцій громадського контролю за економікою і соціальною сферою життя суспільства, які традиційно належали національним державам [75].

Таким чином, частина функцій, перш покладених на національний рівень, неминуче буде зміщуватися на рівень глобальний. Крім того, розширення політичних, економічних і соціальних прав населення, посилення інститутів громадянського суспільства, децентралізація прийняття рішень відповідно до принципу субсидіарності неминуче призводять до перерозподілу частини національно-державної компетенції на регіональний і локальний рівні. На думку експерта В. Кузнєцова, «навіть на своїй власній території держава перестає бути єдиним суб'єктом, якому дозволено здійснювати законне примус заради збереження громадського порядку. З його рук йдуть регулювання прав людини, екологічна політика, фінансова регламентація» і ряд інших функцій [76].

Водночас сказане не означає, всупереч думці «ліквідаторів» держави – багатьох прихильників неоліберальної моделі глобалізації, що держава вичерпала свій мандат і в найближчому майбутньому приречене розчинитися в середовищі інших суспільних інститутів. Не можна визнати правомірною точку зору тих, хто говорить про те, що відбувається в сучасних умовах «розмиванні» ролі національної держави, як, наприклад, К. Оме (США), який вважає, що

«економічний націоналізм» окремих держав, який розуміється як політика, що проводиться в інтересах даної країни, її населення, суб'єктів господарювання, розташованих на її території, став безглуздом. Такої ж позиції дотримується проф. Б. Баді (Франція), який у своїй книзі з більш ніж показовою назвою «Кінець держав» як найбільш характерної ознаки глобалізації виділяє підлив, руйнування національного державного суверенітету під натиском дій глобальних фірм і транснаціональних управлінських структур (мереж) [77, с. 74].

В умовах глобалізації, як уже зазначалось, роль держави принципово змінюється. Вона стає головним координаційним центром усієї господарської структури. Через функціональні економічні системи держава втручається в ринок лише настільки, наскільки це потрібно для підтримання стійкості й макроекономічної рівноваги та для забезпечення роботи механізму конкуренції. Внаслідок наявності функціональних економічних систем у такому господарстві постійно відбуваються процеси пристосування, що призводить до оптимального співвідношення попиту і пропозиції, заощаджень та інвестицій, прибутків і витрат, експорту та імпорту тощо.

Проте, в умовах глобалізації роль держави поступово зростає до рівня державного менеджера. Державний менеджмент – управління, регулювання економіки в умовах глобалізації, мета якого – ввійти у світові спільноти з якомога меншими втратами. Бо ж у глобальній економічній системі не залишилось можливостей для стихійних ринкових відносин між державами. Але ж як у глобально функціонуючому світовому виробничо-господарському механізмі зберегти державну національну економіку? [77, с. 74].

Саме глобалізація, що має неоднозначні наслідки для різних країн та регіонів світу, товариств з різним рівнем соціально-економічного розвитку, покладає нові функції на державний рівень у структурі керуючих інститутів людського соціуму. Ринкові сили самі по собі навряд чи здатні серйозно змінити становище країни у світовому господарстві; і особливо, якщо це положення несприятливо, якщо дана країна не є країною-лідером, то не обійтися без державного регулювання та

формування структури та напрямів світогосподарських зв'язків даної економіки [75].

В умовах експансії глобалізаційних процесів, посилення міжкраїнової регіоналізації держава вимушена стати активних суб'єктом світових господарських відносин. Зосередившись на виконанні своїх зовнішньоекономічних функцій, держава вимушено послаблює свою роль по забезпеченню інституційного облаштування всередині країни. Крім того, домінування на світовому ринку транснаціональних корпорацій, з одного боку, та посилення концентрації національного капіталу в невеликій групки людей (олігархії) – з другого, починають поступово втягувати державний менеджмент країн світу у реалізацію своїх цілей, тим самим відбувається ерозія суспільних функцій держави. А світова та наукова спільнота вимушена визнати об'єктивність таких явищ та процесів, як тіньова економіка, корупція, хабарництво, лихварство, ведення локальних війн, наркоманії, екологічних та техногенних криз. Цим самим підтверджується неспроможність держави як інституту щодо подолання чи упередження означених процесів, а значить держава поступово втрачає покладені суспільством на неї виконання соціальних функцій. Відбувається трансформація інституційної ролі держави, що формує передумови до створення нового (чи нових) інститутів-організацій, які здатні були б забезпечити стабільність та гармонічність розвитку цивілізації [78].

Окрім вище зазначеного, важливим для сучасного суспільства є принцип мережовості: вільний обіг інформації, що скасовує ієрархічні та бюрократичні засади процесу. Мережі впливають на позиції окремих дієвих осіб, організацій і інститутів в суспільствах і економіках. Нерівномірний вплив мережевої логіки виражається в тому, що окремі держави і регіони займають різні позиції в світовій економіці, неістотні або вузлові. Тотальне об'єднання в мережі змусило деяких науковців схилитися до широко критикованого пізніше ствердження падіння національної держави, розвитку подальших парадигм відносин держави і мережі, чи постановку питання про Європейський Союз як мережевої держави [78].

Перед національним рівнем організації суспільного життя постають завдання

визначення стратегії та управління залученням економіки і суспільства тієї чи іншої країни в процеси глобалізації, адаптації господарства країни до світових тенденцій, нейтралізації негативних наслідків і хеджування ризиків, пов'язаних з впливом глобалізації на країни, організації успішного представництва підприємницьких сил своєї країни на світових ринках. Це - завдання не менш складні, ніж ті, які держава була покликана вирішувати на попередніх етапах історичного розвитку, для їх вирішення необхідні суттєва перебудова і модернізація державного апарату. Буде потрібно поєднання різних напрямків, форм, методів і засобів регулювання, що забезпечують також стратегічна взаємодія національного господарства з світогосподарчої сферою. Тому можна стверджувати, що в осяжній історичній перспективі потреба в регулюючій функції держави навряд чи відпаде. Швидше, можна говорити про трансформацію, часом досить болючу, національно-державної форми організації життя людства.

Чимале число і зарубіжних економістів вважають, що компетентна, зважена політика державного інтервенціонізму в умовах підвищеної нестабільності в світі та посилення конкуренції на глобальних по суті ринках, а не самоусунення держави як такої, тобто активний проринковий державний інтервенціонізм, - найважливіший критерій успіху для багатьох економік [75].

Як наголошується в доповіді Світового банку «Держава в мінливому світі», «останні п'ятдесят років ясно продемонстрували як переваги, так і обмеженість державних заходів, особливо в галузі сприяння розвитку. За допомогою держави були досягнуті значні успіхи в галузі освіти та охорони здоров'я, а також у зменшенні соціальної нерівності. Однак дії держави приводили і до плачевних результатів. І навіть там, де минулого держава добре справлялося зі своїми завданнями, багатьох турбує, що воно не зможе адаптуватися до вимог світової економіки, що перебуває в процесі глобалізації» [75].

Про зміну функцій держави в умовах глобалізації є значна кількість наукових робіт, в яких науковці наполягають на посиленні ролі держави в умовах глобальної економіки [79]. Представники різних економічних шкіл мають різні погляди на характер, суть, прояви та наслідки глобалізації. Прихильники реалізму

підкреслюють, що зберігається значення національної держави і піддають сумніву розмах глобалізації. Визнаючи, що в деяких сферах збільшується глобальна взаємозалежність, вони вважають, що це відбувається тільки за згодою або за сприяння найбільш впливових держав, які продовжують диктувати правила і обмеження таких дій. Прихильники лібералізму, навпаки, вважають, що досягнуто значного рівня глобалізації, який веде до ерозії державного регулювання, і розглядають зростання глобальної взаємозалежності як явище позитивне. У той час як реалісти вважають, що глобалізація відбувається за примхою держави, ліберали надають набагато більше значення таким факторам, як технологічні зміни і прогрес в телекомунікаціях і на транспорті, які знаходяться за межами державного контролю. Ліберали також доводять, що глобалізація зростає в результаті потреб національних і транснаціональних суб'єктів (наприклад, ТНК).

В умовах постіндустріальної трансформації посилюється єдність економічних і соціальних функцій держави. Їх взаємне переплетіння приводить до виникнення якісно нової форми, в якій реалізуються їх взаємозв'язок і взаємозалежність. Такий підхід дозволяє говорити про якісну трансформацію функцій держави. Відбувається кардинальне ускладнення структури суб'єктів управління: на світовій арені разом з національними державами активно діють ТНК, міжнародні і регіональні економічні організації, інтеграційні об'єднання, неурядові організації, навколо яких формуються відносини, які суттєво змінюють становище національних держав. Концентрації влади протистоїть її перерозподіл від загальнонаціональних інститутів до наднаціональних структур.

Важливу роль у трансформації місця та ролі національної держави належить впливу транснаціональних корпорацій (ТНК), які і складають ядро глобальної системи господарювання. В умовах глобалізації функції національної держави, яка традиційно володіла потужними важелями впливу, намагаються перебрати на себе ТНК, більшість із яких за своїм економічним потенціалом є більш потужнішими, ніж десятки національних держав. Проте важливим питанням, яке постає в даному контексті, є з'ясувати наскільки високим є потенціал ТНК у функціональному плані і чи реально вони можуть являти конкуренцію для національної держави. Це,

зокрема, пояснюється тим, що ТНК «не мають своєї армії, ні поліції, ні своєї політичної надбудови... їх головний політичний козир - роз'єднаність національних держав, які конкурують між собою за надання режиму найбільшого сприяння, готових поступитись заради цього частиною свого суверенітету» [80, с. 23].

В умовах загострення глобальної конкурентної боротьби суттєво актуалізуються питання узгодження корпоративних транснаціональних стратегій із структурними пріоритетами національного економічного розвитку. Дослідження транснаціоналізації в сучасних умовах вимагає переходу до нових методологічних схем та використання актуального аналітичного інструментарію для забезпечення цілісного системного уявлення про ключові фактори конкурентоспроможності національної економіки.

Оцінка сучасного зв'язку результативності транснаціоналізації та державної конкурентної політики, дозволила виявити Келару І. О. [54] специфічні риси транснаціоналізації національної економіки та охарактеризувати механізми узгодження інтересів держави і ТНК на основі державного мотивування транснаціоналізації вітчизняних корпорацій, сприяння припливу ПІІ на селективній основі відповідно до стратегічних економічних пріоритетів та критеріїв національної безпеки і дієвої соціальної корпоративної відповідальності [54].

Результативність транснаціоналізації в усіх своїх вимірах (корпоративний, галузевий, країновий та світової рівень), з позиції формування адекватної стратегії посилення конкурентоспроможності національної економіки України корелює із: відповідною критичною масою іноземних та вітчизняних ТНК; високотехнологічним розвитком пріоритетних галузей; пришвидшеними потоками іноземних інвестицій; селективною але не вибірковою державною підтримкою експортно-орієнтованих українських підприємств, які є учасниками транснаціональних компаній та фінансово-промислових груп; удосконалення регулятивної системи України у сфері функціонування ТНК; уніфікацією законодавства зі світовими стандартами у сфері створення і функціонування ТНК і ПФГ; удосконаленням управління державною власністю; оптимальним ступенем

відкритості та готовності національної економіки до високого конкурентного статусу із урахуванням інтересів національної безпеки та захисту від глобальної транснаціональної експансії [54].

Сучасне сповільнення темпів економічного розвитку та звуження масштабів транснаціонального бізнесу, інвестиційна вибірковість ТНК, перетворення України в об'єкт геополітичних претензій глобальних гравців, посилення офшоризації у зовнішньоекономічній сфері загрожує вітчизняній економіці тотальною експансією ТНК, структурною деградацією, втратою економічного суверенітету. Втім, у перспективі, залежно від ефективності державної конкурентної політики, уможлиблюється перехід від тіньової до легалізованої транснаціоналізації, від локального до системного регулювання результативності ТНК, від впливу капіталу до його реінвестування в українську економіку, що з одного боку, справджуватиме мотиви входження ТНК на ринок та задовольнятиме їх підприємницькі запити, а з другого – надаватиме нові можливості конкурентного розвитку національної економіки.

Позитивна результативність транснаціоналізації національної економіки уможлиблюється не лише внаслідок існування комплексу загальносвітових, галузевих, корпоративних, країнових соціально-економічних передумов (сприятливий інвестиційний клімат, наявність перспектив інвестування, достатній внутрішній потенціал), а й адекватною мотивацією інвестиційної активності ТНК як вітчизняного так і іноземного походження з превалюванням стратегічно орієнтованих мотивів та мінімізацією і нейтралізацією прагматично-агресивних. Незважаючи на досить слабкі передумови та несприятливий інвестиційний клімат в Україні, ТНК утримують свої позиції на вітчизняному ринку, що переважно зумовлено прагматично-агресивними мотивами.

Успішна взаємодія транснаціоналізації вітчизняної економіки та державної конкурентної політики України визначається як специфікою характеристик внутрішнього конкурентного середовища, мотивацією і потенціалом ТНК, їх впливом на секторальні та макроекономічні пропорції так і дієвими механізмами узгодження інтересів держави і ТНК на основі вмотивованої транснаціоналізації

вітчизняних корпорацій, сприяння припливу ПІІ на селективній основі відповідно до стратегічних економічних пріоритетів та критеріїв національної безпеки і соціальної корпоративної відповідальності. Сучасне сповільнення темпів економічного розвитку та звуження масштабів бізнесу, інвестиційна вибірковість ТНК, перетворення України на об'єкт геополітичних претензій глобальних гравців, посилення офшоризації у зовнішньоекономічній сфері загрожує вітчизняній економіці тотальною експансією ТНК, структурною деградацією, втратою економічного суверенітету. У перспективі, залежно від ефективності державної конкурентної політики, уможлиблюється перехід від тіньової до легалізованої транснаціоналізації, від локального до системного регулювання результативності ТНК, від відпливу капіталу до його реінвестування в українську економіку.

Отже, чи можна зробити висновок, що в умовах глобалізації держава зовсім втрачає регулюючу роль в економіці. Ні в якому разі. Фактори, що зумовлюють важливість регулюючу роль держави в економіці навіть в умовах глобалізації:

а) хоча наднаціональні структури беруть на себе все більше регулюючих функцій у світовій економіці, проте реалізують свою діяльність вони, використовуючи елементи державного управління (податкову, кредитну, митну політику механізм регулювання цін, встановлення режиму для іноземних інвесторів тощо);

б) олігопольні структури не в змозі регулювати стихію світового ринку, запобігати кризовим явищам як у глобальному, так і у локальному масштабах; у цьому вони спираються на інститут держави;

в) формується і міцніє механізм співробітництва держави і наддержавних структур. Це, насамперед, міждержавні міжнародні організації і неформальні об'єднання провідних держав (наприклад, регулярні наради «Великої сімки»). Спільно розробляються норми й методи регулювання світової економіки;

г) значним важелем впливу держави на національну економіку і міжнародні економічні відносини є центральні банки, які перебувають під керівництвом урядових органів;

д) держава виступає як гарант соціально-економічної стабільності (забезпечення сталого функціонування економіки, трудової зайнятості громадян, підвищення рівня їх добробуту зумовлює сталий розвиток країни, гарантує соціальний спокій);

е) державні органи надають гарантії для іноземних інвесторів, що не тільки активізує потоки міжнародного капіталу, але й забезпечує зростання національної економіки;

є) держава бере все більшу участь у розвитку науково-технічного потенціалу; звичайно для реалізації фундаментальних наукових досліджень надаються державні кошти.

Таким чином, можна зробити дещо парадоксальний висновок: здійснювані реформи «глобалізації», спрямовані на зменшення функцій держави, навпаки викликають необхідність нарощування частки державного регулювання. Світовий досвід показує, що сучасна держава, в тому числі в розвинених західних країнах, регулярно здійснює втручання в господарське життя, по-перше, в інтересах забезпечення максимальної конкурентоспроможності національної економіки в порівнянні з іншими, і по-друге, з метою вирішення соціальних питань, згладжування надмірної соціальної диференціації населення. В епоху глобалізації обидві ці завдання стають не менш, а більш актуальними, ніж раніше, їх досягнення стає не менш, а більш важкою справою.

Висновки до розділу 2

Автором здійснено комплексну оцінку місця України в світовому господарстві, її рівня глобалізації, транснаціоналізації та залученості у міжнародну торгівлю. За показником частки країни у світовому ВВП Україна у період 2011-2016 рр. дедалі більше втрачала свою «помітність» у глобальній економіці. Проте у 2018 році повернулася до рівня 2008 року (0,29% у структурі світового ВВП).

Рівень глобалізації України було проаналізовано на основі Індексу глобалізації КОФ. Згідно з даними 2017 року Україна посідає 45 місце в рейтингу серед 193 країн. З метою оцінки глобалізаційних процесів в Україні було проаналізовано Індекс глобальної конкурентоспроможності. Наша країна у 2017-2018 рр. зайняла 81 місце серед 137 країн світу. Найбільше відставання спостерігається за показниками «інституції», «інфраструктура», «технологічна готовність», «відповідність бізнесу сучасним вимогам», «інновації».

Розкрито тенденції транснаціоналізації як об'єктивного процесу посилення світової інтеграції в результаті нарощування обсягів міжнародних операцій ТНК. У 2018 році ринкова капіталізація світових ТНК значно збільшилася. Ці компанії можна порівняти з ВВП різних країн. Проаналізовано індекс корпоративної транснаціоналізації України (значення 10%). Індекс є більшим, аніж у США (7,1%), Японії (4,2%), Італії (6,3%) з огляду на високий рівень експортоорієнтованості, імпортозалежності базових галузей економіки України та офшорне інвестування.

В роботі акцентовано, що попри високий рівень відкритості, Україна значно не є залученою до глобальних торговельних потоків. Так, згідно з глобальним Індексом залучення країн світу до міжнародної торгівлі (останні дані 2016 року), Україна посідає 95 позицію серед 136 оцінених країн. Найбільш проблемними фактори для імпорту є корупція на кордоні, а для експорту – визначення потенційних ринків та покупців.

Вплив глобалізації на національну економіку проаналізовано на основі оцінки впливу змін цін на глобальному ринку сировинних товарів (сировинні товари, продовольчі товари, мінерали, руди і метали) на обсяги українського експорту. Виявлено, що зростання світових цін на сировинні товари на 1% збільшує квартальний обсяг експортної виручки України приблизно на 65 млн доларів, відповідно, падіння світових цін викликає зменшення вартісного обсягу експорту товарів у такій же пропорції. Результати аналізу свідчать, що Україна не може розраховувати на високі прибутки з огляду на товари з низьким рівнем доданої вартості.

Угода про асоціацію України та ЄС, яка була підписана у 2014 році, стала реальним кроком для забезпечення євроінтеграційних. В роботі проаналізовано вплив європейського вибору України на національну економіку за період 2013-2019 рр., зокрема в таких аспектах:

1) інституційний вплив (на 2018 рік Угода була виконана на 52%);

2) прямі іноземні інвестиції в Україну з ЄС (Кіпр, Нідерланди, Велика Британія є основними інвесторами);

3) зміни у зовнішній торгівлі України та її регіонів. За підсумками 2019 року найбільшим торговельним партнером України стали ЄС та Китай. Згідно даних Індексу євроінтеграційного поступу регіонів України у 2016 р. карта євроінтеграційного економічного поступу набула більш рівномірного вигляду з акцентом на західно-північні локації. Значний ступінь зближення з економікою ЄС показали 15 областей, тоді як у 2014 р. їх було лише 7;

4) вплив на малий та середній бізнес. Малий та середній бізнес за індексом інтернаціоналізації, має не високий рівень виходу на міжнародні ринки. При цьому більшість країн Європи показали середній та нижче середнього результати. Україна ж отримала найнижчий показник – 0,45 балів.

5) вплив розвитку економіки ЄС на обсяги вітчизняного експорту до ЄС. Між темпами зростання українського експорту до ЄС і темпами зростання промислового виробництва 27 країн ЄС у 2005–2015 рр. існує тісний взаємозв'язок (коефіцієнт парної кореляції 0,71). Уповільнення темпів зростання промислового виробництва у країнах ЄС на 1% викликає зменшення темпів приросту експорту товарів з України до ЄС на 2,7%.

Для України глобалізація та регіоналізація є, з одного боку, викликом, а, з іншого – шансом підвищити конкурентоспроможність національної економіки. В обох випадках Україна повинна адаптуватися до цих процесів і зайняти гідне місце в глобальній економіці. Інтереси України полягають у формуванні багатополюсної зовнішньоекономічної політики, участі в регіональних блоках зі своїми зонами впливу.

Нові тенденції глобалізації демонструють підвищення ролі держави в глобальній економіці, забезпечення національної конкурентоспроможності. Саме активна участь держави в макрорегулюванні може сприяти новій якості економічного та соціального розвитку країни. В умовах експансії глобалізаційних процесів, посилення міжкраїнової регіоналізації держава повинна стати суб'єктом світових господарських відносин. Особливо важливу роль у трансформації ролі держави належить регулюванню впливу транснаціональних корпорацій, які складають ядро глобальної системи господарювання.

РОЗДІЛ 3. НАЦІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ ПРОСТОРАХ

3.1 Стратегічні напрями реформування економіки України в умовах глобалізації та транснаціоналізації

Потреба підвищення економічної ролі держави в Україні зумовлена поєднанням реформ з процесами державного регулювання економіки. Втім, теза про посилення економічної ролі держави в умовах глобалізації та перехідного стану економіки України вимагає певних уточнень. Механізми глобалізації є об'єктом ґрунтовних досліджень, творчих суперечок і розбіжностей економістів і політиків.

Варто зазначити, що глобалізація має свої «провали» або «фіаско», які вона не в змозі подолати, що спонукає посилення економічної ролі держави в сучасних умовах. В умовах глобалізації відбувається абсолютизація ринку і вільної конкуренції, заперечення ролі національної держави як ефективного регулятора економіки. На думку прихильників ліберального підходу до глобалізації, в сучасних умовах роль національних держав повинна слабшати, але в той же час повинна зростати роль окремих суб'єктів, зокрема, ТНК в регулюванні не тільки світогосподарських процесів, а й процесів на рівні окремих національних господарств. Ми вважаємо, що такі уявлення є помилковими. В даний час глобальні компанії навряд можуть впоратися з вирішенням найбільш загальних і найбільш значущих завдань. По-перше, тому, що їх функціональний сектор діяльності суттєво вужче, ніж це необхідно для управління світовою спільнотою. По-друге, хоча глобальні компанії є невід'ємним елементом сучасної економіки, однак глобалізація все ще залишається процесом, що виходить далеко за рамки інтересів тільки глобальних компаній.

Сильна держава в умовах глобалізації повинна не тільки зберегти націю та культуру, а й підтримати національний капітал і національного виробника. Сильна держава забезпечує соціальну захищеність працівників, підтримує рівень їх потреб на високому рівні, що також має важливе значення для сталого розвитку суспільства. Держава забезпечує також юридичну та політичну захист своїх виробників. Держава забезпечує загальне високоякісну освіту і створює інфраструктуру, в тому числі й інституціональну, таку, як правоохоронна система, без якої ефективна робота ринкового механізму неможлива. Держава регулює фінансовий сектор, забезпечуючи роботу ринків капіталів відповідно до їх призначення. Вона створює систему соціального страхування і сприяє розвитку технологій – від телекомунікацій до сільського господарства і реактивних двигунів.

Глобалізація економіки не скасовує ринкової системи господарювання, яка вимагає чітко визначених прав власності та судової влади, що захищає їх. Ринкова система вимагає конкуренції і досконалої інформації. Але конкуренція обмежена, а інформація далека від досконалості, існує неповнота ринків. Всі ці ознаки ринкового господарства не зникають в умовах глобалізації, навпаки, вони посилюються, що свідчить про наявність так званих «провалів глобалізації».

Таким чином, вважаємо, що «провали» глобалізації посилюють «провали» ринку, що і пояснює не просто необхідність державного регулювання ринкової економіки, а його посилення в умовах глобалізації.

Аналізуючи мінливу роль держави в глобалізованому світі, можна констатувати [74-80]:

а) глобалізація – це не скасування або подолання держави, а швидше трансформація її функцій і ролей. Процеси, пов'язані з глобалізацією, зменшують можливості національних урядів контролювати ситуацію і керувати нею на території своїх держав. Багато функцій переходять до транснаціональних корпорацій, інститутів громадянського суспільства;

б) глобалізація – це стирання межі між внутрішньою і зовнішньою політикою держав. Політика, що виходить за рамки однієї країни, охоплює все більш широке

коло проблем. Міністерства закордонних справ поступово втрачають звичну роль єдиного представника країни на міжнародній арені. Все гостріше постає проблема інституційного забезпечення координації зовнішньополітичних ліній різних відомств, причому як усередині держав, так і між ними. Виборці, уряди, парламенти, політичні еліти в цілому не можуть більше абстрагуватися від того, наскільки рішення ними внутрішніх проблем впливає на решту світу і залежить від нього;

в) глобалізація – це перевага економічної потужності транснаціональних корпорацій над можливостями навіть середніх держав. В умовах, коли економіка стає все більш мобільною, загострюється конкурентна боротьба за створення найкращих умов для розміщення виробництв та залучення інвестицій, у держави з'являються все більші можливості впливати на національну економіку шляхом створення привабливих рамкових умов;

г) глобалізація – це збереження національною державою центральних позицій і перевагою у вирішенні таких завдань, як: 1) забезпечення порядку і обороноздатності; 2) надання соціальних послуг; 3) регулювання ринку; 4) підтримання транспортної інфраструктури; 5) контроль над видобутком та використанням природних ресурсів; 6) регулювання міграції; 7) вирішення внутрішніх етнічних проблем;

д) глобалізація – формування державою найбільш сприятливих умов інтеграції національної економіки і громадян у світове господарство;

е) глобалізація – це гранично високі вимоги до компетенції державного керівництва. Якісне стиснення часу в людській історії, особливо помітне з розвитком глобалізаційних тенденцій, коли темпи історичних змін роздувають до граничних значень, ціна прийнятих на державному рівні рішень надзвичайно зростає. Здавалося б незначні помилки або нерозторопність здатні перетворюватися на справжні катастрофи. Глобалізація змінюють всю систему прийняття державних рішень, висуваючи на передній план принцип субсидіарності (питання вирішуються на тому рівні, який забезпечує найбільш кваліфіковану й ефективну їх реалізацію). Національний рівень раніше залишається

найважливішим, бо тільки на ньому існують достатні правові механізми вирішення самого широкого кола проблем і питань. Але якщо політичні цілі на рівні окремих держав стають недосяжними внаслідок ерозії внутрішнього суверенітету, тоді вони все частіше виносяться на регіональний і міжнародний рівні. У цьому зв'язку виникає завдання міжнародної сумісності національних правових систем і встановлених правил гри для економічних і політичних суб'єктів;

є) глобалізація – це зростання відповідальності держави за демократичні цінності та інститути, так як глобалізаційні тенденції роблять суперечливе вплив на їх долю. З одного боку, велика інформаційна прозорість світу, імперативи децентралізації і ринкової конкурентоспроможності прискорюють поширення демократії, число демократичних держав на планеті постійно зростає. З іншого боку, з'ясовується, що демократія і ринковий лібералізм, взяті самі по собі, не створюють надійних і стійких до викликів глобалізації держав.

ж) глобалізація спонукає державу коректувати свою економічну політику через підвищення науково-технічного потенціалу, інтелектуального і професійного рівня робочої сили, стимулювання розвитку інноваційної структури тощо. Адже чим вищий ступінь економічної та соціальної консолідації суспільства і чим повніше реалізуються його внутрішні ресурси, тим більше воно здатне використати переваги інтеграційних зв'язків.

Переосмислення традиційних концепцій державного регулювання ринкової економіки в умовах глобалізації надає можливість запропонувати пріоритетні функції української держави в умовах глобалізації [90]:

➤ визначення і реалізація стратегічних національних інтересів, формування національної моделі соціально-економічного розвитку, здатної забезпечити органічне включення економіки країни у транснаціональні відтворювальні процеси;

➤ сприяння інституційним змінам, спрямованим на утвердження ззагальноцивілізаційних засад соціально орієнтованого устрою ринкового господарства;

- підвищення національної конкурентоздатності, стимулювання інноваційного розвитку, «вирощування» підприємств – національних лідерів, конкурентоздатних на світових ринках, лобіювання інтересів вітчизняних товаровиробників на міжнародних тендерах, активна участь у міжнародних дебатах щодо принципів і правил світогосподарських відносин, вплив на поточну діяльність міжнародних економічних організацій;
- захист національної економічної безпеки, попередження фінансової спекуляції, контроль над ключовими ресурсами та галузями економіки з метою протидії негативним проявам глобалізації, захисту від зубожіння, міжнародної злочинності та тероризму;
- контроль за рухом капіталу, який має здійснюватися через державне страхування зобов'язань фінансових посередників всередині країни; шляхом введення податку на фінансові операції, множинні валютні курси, визначення резервних вимог щодо короткострокових надходжень капіталу, які можуть запобігти спекулятивний тиск фінансового капіталу на розвиток національних економічних систем і національного підприємництва;
- виконання ролі арбітра в численних суперечках і конфліктах та визначення законодавчих «правил гри» в економіці, суспільно-політичному житті, контроль за виконанням цих правил, виконання за дорученням суспільства деяких функцій, які небезпечно або нераціонально доручати приватним особам і компаніям (контроль за навколишнім середовищем, підтримка депресивних регіонів, боротьба із злочинністю і т. д.).

В період реформування економіки України перед державою постає стратегічне питання щодо зацікавленості ТНК у впровадженні ринку землі як однієї з вагомих чинників розвитку економіки. Глобалізація – це збереження національною державою центральних позицій і перевагою у контролі над видобутком та використанням природних ресурсів.

Транснаціональні корпорації активно впливають на процеси глобалізації, оскільки вони є провідною формою сучасного виробництва. На відміну від інших форм виробництва ТНК здійснюють чи контролюють здійснення інвестиційних

потоків, беруть активну участь у найновітніших формах міжнародного співробітництва у сфері економіки. Транснаціональні структури поєднують національні економіки не за географічним принципом, а на основі глибоких відтворювальних зв'язків, у тій чи іншій сфері господарства.

Проаналізувавши структуру діяльності найбільших ТНК світу в Україні визначено, що у 2016 р. діяло понад 30 світових транснаціональних корпорацій, найбільшими з яких є: CocaCola, Carlsberg, Danone, McDonalds Corporation, Metro Casg&Carry, Nestlé, Nokia, PepsiCo, Procter&Gamble, Raiffeisen Bank, Samsung, Toyota, Unilever, Volkswagen тощо (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Найбільші ТНК в Україні у 2016 році

Назва	Галузь	Прибуток
Bayer	Дистрибуція	15
Cargill	АПК	478
Carlsberg	АПК	531
Coal Energy	Вугілля	236
Coca-Cola Україна	Харчова	-43
Comfy	Рітейл	20
Danone	Харчова	-204
Ferrexpo	Металургія	1723
Global Spirits Group	Алкоголь	400
Henkel Україна	Хімія	107
IDS Group	Дистрибуція	153
IT International Company Ukraine	Тютюнова	457
Kernel	АПК	1402
Kraft Foods Україна	АПК	452
L'Oreal Україна	Дистрибуція	194
Mars Україна	Дистрибуція	119
McDonald's Україна	Харчова	131
Metinvest	Металургія	3477
Nestle	Харчова	60
PepsiCo	Харчова	250
Philip Morris Україна	Тютюнова	1098
Porsche Україна	Транспорт	246
Procter & Gamble Україна	Хімія	195
Renault Україна	Транспорт	43
Samsung Electronics Україна	Дистрибуція	32

Джерело: [81]

Україна виступає переважно як країна, що приймає транснаціональні корпорації і певною мірою випробовує на собі переваги і недоліки їх діяльності. Транснаціоналізація національної економіки може спричинити поступову втрату державного суверенітету, права на національне багатство, перетворення країни на

джерело дешевих ресурсів та робочої сили, тому необхідно звернути увагу на вплив, який спричиняє діяльність ТНК на економіку України (табл. 3.2).

Сукупність визначених ефектів впливу ТНК на національну економіку, зокрема наслідки діяльності ТНК особливо стають актуальними в період земельної реформи, яка тісно пов'язана з розвитком ринку землі в умовах глобалізації мінімізації негативного впливу транснаціоналізації на економіку України. Вважаємо, що наразі це питання є одним з найбільш стратегічно важливих оскільки зі зняттям мораторію на землю та запуском ринку землі пов'язано питання соціально-економічного розвитку сільського населення України, яке становить 31,1% всього населення країни [81-84].

Таблиця 3.2 – Позитивні та негативні риси транснаціоналізації в розвитку сучасної національної економічної системи України

Позитивні риси	Негативні риси
Міжнародна спеціалізація на базі взаємопроникнення капіталу	Посилення конкуренції на внутрішньому ринку, занепад вітчизняного виробника
Формування міжнародних галузевих та господарських територіальних одиниць (кластерів)	Поступова руйнація національного економічного державного суверенітету - поява наднаціональних економічних утворень - ТНК
Вирівнювання національних відтворювальних виробничих структур	Різне зростання транскордонного злиття і поглинання вітчизняних компаній
Свобода пересування факторів виробництва, товарів	Розташування на території держави трудомістких, енергоємних та матеріаломістких, екологічно небезпечних виробництв
Доступ до більш якісних і дешевих ресурсів	Відтік капіталу, перерахунок прибутку в промислово розвинуті країни
Розвиток науково-технічної сфери	Уникнення оподаткування прибутку
Розширення інноваційної діяльності	Розподіл фінансових ресурсів країни між крупними ТНК з обмеженим фінансуванням середнього бізнесу
Якісний розвиток виробництва країни	Занепад галузей економіки, які не є привабливими для ТНК
Посилення ролі держави (країни - базування ТНК) в міжнародному просторі	Вплив ТНК на економічну владу країни

Джерело: [81]

Загальновідомо, що сільськогосподарське виробництво відіграє ключову роль у світовій економіці. Такі фактори, як клімат, рілля, доступ до технологій та кількість людської праці впливають на виробництво сільського господарства в

різних куточках світу. На рис. 3.1 показано частку сільського господарства у структурі ВВП [85].

Рисунок 3.1 – Роль сільського господарства в країнах світу у 2018 році

Джерело: [85]

У візуалізації, наведеній вище, країни на карті затінені на основі відсотка ВВП, який сільське господарство становить у кожній країні. Більш світлі відтінки означають меншу частку ВВП, а темніші - більшу частку ВВП. Станом на 2018 рік сільське господарство становить лише 3% світового ВВП, що знизилося від 4% у 2010 році. Незважаючи на те, що сільське господарство становить незначну частку світового економічного виробництва, у цій галузі працює майже 30% усіх робітників. Країни, що розвиваються, швидше, ніж розвинені, покладаються на сільське господарство як більший відсоток ВВП. Загалом сільське господарство як частка загального ВВП є найвищим у країнах Африки та Південної Азії. Як бачимо, Україна належить до країн, які також покладаються на розвиток сільського господарства як однієї із сфер економічного зростання.

Тому вагомий вплив на розвиток українського аграрного сектора економіки мають світові глобалізаційні процеси, і з цим необхідно рахуватися. Потрібно не очікувати, а рухатись назустріч глобалізації, бути активним її учасником, зокрема й у контексті інтеграції вітчизняного агропромислового комплексу. Подальша інституційна трансформація українського аграрного сектора, особливо в контексті

земельних відносин, має сприяти його стабілізації, підвищити рівень захищеності щодо впливу екзогенних факторів. Водночас глобалізаційні виклики повинні враховуватися під час формування стратегії трансформації національного аграрного сектора економіки для більш раціонального використання земельних ресурсів. Земельна політика в умовах глобалізації має першочергове значення для забезпечення стійкого розвитку, раціонального управління, добробуту населення та економічних можливостей сільських і міських жителів, а також – для подолання бідності. Дослідження у сфері земельної політики та аналіз конкретних заходів з вирішення проблем, пов'язаних із землею, є завжди актуальними й викликають інтерес суспільства, особливо якщо це питання розглядається в умовах глобалізації.

У цьому контексті зауважимо, що ринок земель сільськогосподарського призначення вже тривалий час має глобальний характер, і відповідно до звичайного економічного розрахунку попит на родючі українські чорноземи є природною реакцією економічних суб'єктів. У такому аспекті В. Є. Данкевич акцентує увагу на тому, що «серед інвесторів аграрного сектора економіки за останні 10 років домінують великі транснаціональні компанії (ТНК) з розвинених країн світу. Великомасштабні інвестиції у придбання землі здійснюють арабські країни (Саудівська Аравія, Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати тощо), Китай, Республіка Корея [86]. Водночас домінування ТНК в інвестиціях в аграрний сектор економіки в умовах глобалізації несе певні загрози для країни-реципієнта. Йдеться про високу вірогідність виникнення цілої низки проблем щодо продовольчої безпеки цієї країни, зростання внутрішніх цін на продовольчі товари, а отже, й загострення соціальних суперечностей, нерівності конкуренції між національними та іноземними інвесторами, екологічних наслідків тощо. Зазначені тенденції мають суттєвий вплив на світове продовольче забезпечення населення та потребують всебічного дослідження [87, с. 117].

В умовах глобалізації землі сільськогосподарського призначення скуповують країни-імпортери продовольства з обмеженими земельними та водними ресурсами, але з великими фінансовими можливостями, такі як держави Перської затоки. Крім цього, земельні активи за кордоном бажають придбати країни з великою кількістю

населення, які мають проблему продовольчої безпеки. Із цією метою вони вибирають країни, де можна придбати землю за низькими цінами в Ефіопії, Гані, Малі, на Мадагаскарі, у Мозамбіку, Судані і Танзанії [87].

На підтвердження застережень зазначимо, що згідно з даними інфографіки Land Matrix [87], іноземні компанії контролювали близько 2,6 млн га землі в Україні (6,3 % від загальної площі сільськогосподарських угідь країни). Серед них – компанії із такими країнами реєстрації: Данія, Естонія, Швеція, Австрія, Франція, Німеччина Люксембург, Нідерланди, Швейцарія, США, Китай, Сінгапур, Кіпр, Саудівська Аравія. Загалом це 14 країн, якими укладено 104 угоди щодо оренди сільськогосподарських угідь, при чому 77 угод укладено компаніями з країн Західної Європи. Відповідно до цього, середній розмір угоди складає 25,5 тис. га, з них середня площа угод країн західної Європи – 18,2 тис. га. Таким чином, за аналізованим показником у рейтингу країн світу Україна займає шосту позицію після Конго, Папуа Нової Гвінеї, Індонезії, Бразилії та Південного Судану. Поряд із тим зауважимо, що українські економічні суб'єкти також мають доступ до глобального ринку землі, про що, зокрема, свідчить повідомлення інформаційного агентства УНІАН [89]. Воно, посилаючись на Міністерство внутрішніх справ Польщі, зазначає, що у 2017 році українці придбали близько 23 га землі в цій країні. Окрім цього, в базі Глобальної незалежної моніторингової ініціативи Land Matrix [88] зафіксована як мінімум одна угода, згідно з якою один із найбільших агрохолдингів України Група компаній Ukrlandfarming PLC отримала право на оренду понад 360 тис. га землі в Ростовській області Російської Федерації.

Одержані результати дозволяють зробити припущення щодо вагомого впливу глобалізаційних процесів на землекористування в Україні, який спостерігається попри дію мораторію на продаж сільськогосподарських угідь. Безумовно, необхідне переформатування моделі земельних відносин з можливістю власників розпоряджатися своїми ділянками. Однак, в умовах війни та хиткої економічної ситуації відкриття ринку землі повинно бути виважене. Особливе занепокоєння викликають положення запропонованої урядом ініціативи [90].

Сьогодні питання скасування мораторію на продаж землі, по суті, вже вирішене. Також уряд анонсував механізми його впровадження. Проте малі та середні фермери вважають, що цей механізм містить багато суперечливих аспектів, через які постраждають і власники паїв, і економіка країни в цілому [91].

Відповідно до проекту відкриття «ринку землі» один власник зможе зосередити в своїх руках до 15% території області та до 200 тис. га в межах країни. Цей пункт сприятиме повзучій монополізації аграрного сектора [92]. Чималу тривогу викликає загроза скуповування українських земель іноземцями. Попри категоричні заяви президента України В. Зеленського буцімто придбання сільськогосподарських ділянок стане прерогативою українців, насправді проект уряду надає таку можливість й іноземцям. По-перше, іноземні компанії, що орендують землю в нашій державі більше трьох років, автоматично матимуть право її купити. Зауважимо, що на українському ринку тривалий час працює ціла плеяда транснаціональних корпорацій (Kernel, Louis Dreyfus, Glencore, Cofco та Cargill). Означені підприємства отримують колосальні дивіденди від псевдореформи влади. По-друге, іноземці зможуть одержати доступ до української землі як кінцеві бенефіціари зареєстрованих у нашій державі компаній.

Аналіз Законопроекту № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» дає змогу стверджувати, що проект є недосконалим, оскільки [93-94]:

1. Не передбачає обмеження землекористування. А це означає, що всі переваги матиме лише великий аграрний капітал, який цікавиться головним чином експортною виручкою. Аграрна галузь тоді ефективна, коли там квітне та підтримується середній товаровиробник. Власне це довготривала політика ЄС. Так, в Угорщині, Польщі, Франції максимальний наділ землі 300 гектар, в Німеччині - 400-500, в штаті Вашингтон США - 260, з орендою - 360 гектар. У новій редакції проекту закону, написано, що приватизувати в одні руки можна не більше 0,5 відсотки земель в Україні. Це від 41 млн. орних земель, більше 200 тисяч гектар в одні руки - фактично та сама латифундія.

2. Не виключає з кола покупців юридичних осіб, натомість покупець повинен бути персоніфікований і прив'язаний до землі, тільки тоді він має відповідальність. В Європейському законодавстві право на купівлю землі і оренду землі, має лише фізична особа, яка проживає по місцю розташування земельної ділянки, яка працює в сільському господарстві, яка має професійну підготовку або/і стаж роботи, який підтверджується документально. Натомість, у пропонованому законопроекті написано, що право на купівлю, продаж мають усі громадяни, усі юридичні особи. Юридичні особи в жодній розвинутій країні не допускаються до купівлі та оренди землі. В законі Угорщини, наприклад, написано: до купівлі-продажу допускаються лише фізичні особи, які можуть її придбати або користуватися на засадах оренди 300 гектарами землі.

3. Закон не передбачає створення структур, які займаються регулюванням продажу землі. У Франції така структура є, це - земельна агенція Сафер, чия компетенція - управління земельними ресурсами та сільськими територіями. У Польщі це агентство сільськогосподарської нерухомості. В Угорщині це земельний комітет. Україна ж планує зняти мораторій, не маючи інституції, яка буде здійснювати найменший контроль за обігом земель.

4. Закон не передбачає створення фінансової установи, яка буде забезпечувати довгострокове пільгове кредитування для середніх аграріїв купівлі землі. В Америці створено агентство фермерського обслуговування для підтримки земель малими та середніми фермерами. Свого часу рішенням Конгресу створено мережу корпоративних банків, які обслуговують селян з програмами лояльності. Купівля забезпечувалася і державними установами, і корпоративними некомерційними банками.

5. Закон не містить жодного запобіжника проти концентрації землі. У законі про фермерське господарство було передбачено для фермера право на викуп землі протягом 20 років, а тут скоротили строк викупу до 5. Не містить нинішній законопроект жодного запобіжника проти концентрації землі.

Отже, форсоване впровадження «ринку землі» в запропонованому форматі загрожує катастрофічними наслідками. Транснаціональні корпорації зможуть

заволодіти стратегічним ресурсом України за вкрай низькими цінами. В перспективі такий сценарій загрожує цілою низкою гострих проблем: від нищівної експлуатації ґрунтів і знищення середнього класу фермерів до негараздів із продовольством чи навіть відвертого агроколоніалізму. Яскравими прикладами слугують наслідки подібних експериментів у країнах Латинської Америки. Можливо, як перехідний етап поступове зняття мораторію, це припустимо. Але без чого точно не обійтися: без аграрного банку (можна назвати структуру по-різному) та регулятора (у нього безліч надважливих функцій, опис яких потребує окремого матеріалу).

В умовах глобалізації країни-реципієнти потребують реалізації на державному рівні системи запобіжних заходів для запобігання можливим негативним наслідкам діяльності ТНК на ринку сільськогосподарських земель. Серед таких заходів можна назвати узгодження національних інтересів у раціональному і продуктивному використанні трудових та земельних ресурсів з інтересами ТНК, що інвестують у сільськогосподарське виробництво, за рахунок розвитку сільських територій, створення чіткої законодавчої бази, визначення умов експлуатації земельних ділянок.

3.2 Шляхи модернізації національної економіки в контексті європейської регіоналізації

Одними з проблем, наявних в ЄС, які прямо впливають на інтеграцію України, є певні кризові явища, наприклад боргова криза у Греції, падіння євро, висока терористична загроза, а також міграційна криза ЄС, Brexit Британії. До того ж референдум, проведений 6 квітня 2016 р. в Нідерландах (з питання підтримки Угоди про асоціацію України та ЄС), підтвердив наявність негативних тенденцій, які й досі загрожують цілісності ЄС. За словами Дж. Сороса,

«Європейський союз... рухається до хаотичної дезінтеграції, і це може залишити Європу в гіршому стані, ніж якби Євросоюз взагалі не був створений» [95].

Вважаємо, що інтеграція України є вигідною для країн-членів Євросоюзу, адже вони прагнуть підвищити свій вплив та використовувати ресурси нашої держави у власних інтересах та інтересах ЄС. Проте в українського населення існує занепокоєність щодо конкурентоспроможності українських товарів на європейському ринку та еміграції робочої сили. Так, 24% експертів вважають, що внаслідок співпраці з ЄС Україні можуть загрожувати конкуренція на ринку продовольчих і промислових товарів, що залишить українську продукцію без шансів, та призведе до виїзду більшої частини кваліфікованих кадрів за кордон [61].

Правосуддя, корупція та організована злочинність, і вимоги щодо ліквідації цих проблем буде важко виконати Україні через те, що велика кількість українських чиновників є виконавцями, а не людьми, які прийшли щоб здійснити конкретні реформи.

Ще однією з проблем, які уповільнюють процедуру вступу до ЄС, називають адаптацію законодавства. У найбільшому обсязі її гальмують народні депутати, що відстоюють інтереси різноманітних бізнес-груп, а тому виникає наступна проблема - відсутність політичного якоря, що зможе об'єднати усі групи інтересів разом та надати чітку інструкцію роботи, яку необхідно виконувати в першу чергу. Не можна не зазначити, що наріжним каменем для євроінтеграції є економічна та політична нестабільність України, а також воєнні дії на східній території.

Торговельні питання між Україною та ЄС також стали однією з вагомих проблем. Наприклад, заборона експорту лісу стала помилкою України не в сенсі самої позиції, а у відстоюванні своєї точки зору на це питання.

Наша держава постійно надає дорожні карти виконання Угоди. Проте варто розуміти, що для ЄС вони є односторонніми планами України. Спільна реалізація цілей Угоди Україною та Євросоюзом перетворилася на наше одностороннє звітування про виконання наших власних бюрократичних планів [96].

На подальшу співпрацю України та ЄС прямий вплив має майбутня трансформація Євросоюзу. З цього питання існує трирівнева стратегічна концепція. Вона складається з таких елементів:

1. Авангард.
2. Ядро ЄС.
3. Ширша Європа.

Авангард буду включати в себе країни, що хочуть більш глибокої інтеграції і готові до неї, а також розглядає у перспективі необхідність обмеження членства у Шенгенській системі, щоб вона краще відповідала пріоритетам у сфері політики імміграції та надання притулку.

Ядром є усі компетенції ЄС, окрім тих, що стосуються Авангарду. Воно складається з інституцій, корпусу європейського права, що застосовується до всіх держав-членів, європейських політичних цінностей та єдиного ринку.

Ширшу Європу можна розглядати як третій рівень європейського майбутнього. Ширша Європа об'єднала б усі європейські держави, що не входять до ЄС, але які серйозно зацікавлені в поглибленні інтеграції з ЄС з або без членства.

Саме Ширша Європа й цікавить Україну на даному етапі, тому що можна сказати напевно, що цей елемент не означає згрупування чинних Угод про асоціацію в один великий новий договір, що було б надзвичайно важким, політично нездійсненним та непотрібним завданням. Основною метою таких дій мало б стати підняття загальної економічної інтеграції на дуже високий рівень і зміцнення політичної ідентичності регіону перед зовнішніми стратегічними викликами, що мало б позитивні наслідки для України [95].

Розглядаючи перспективи України у складі ЄС, необхідно зазначити Brexit Британії. Адже Євросоюз фактично втрачає розвиненого економічно партнера. Тоді для України вихід Британії матиме неоднозначні наслідки. Але в першу чергу вони позитивні, адже враховуючи багатство нашої країни на ресурси, та прагнення до розвитку, ЄС покладає великі надії на Україну.

Для того, щоб не губитися у діях, держава навіть склала Дорожню карту на наступні роки, яка складається з 57 законопроектів. Наприклад, зараз існує 16 сфер,

виконання вимог щодо яких залежить від волі народних депутатів. Це приклад втілення у життя шляху вирішення проблеми відсутності планування виконання вимог Угоди про асоціацію Україною.

Слід зазначити, що метою Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018-2021 рр. в Україні вважається підвищення рівня поінформованості широких верств населення про можливості та перспективи, які надає нашій державі Угода про асоціацію. Шляхом досягнення цієї цілі є надання доступної інформації про європейські стандарти та цінності щодо верховенства права та захист прав людини, подолання дискримінації (особливо через ЗМІ у наш час).

Проаналізувавши шляхи вирішення питання енергетичної безпеки України, стає зрозуміло, що європейський інтеграційний процес надасть змогу отримати доступ до енергетичних ресурсів по прийнятним для України європейським цінам. Питання енергетичної безпеки, на думку 43% пересічних громадян, вирішиться саме завдяки інтеграції України в ЄС.

Реально досяжні перспективи політологи та економісти розподіляють на три основних напрями: політичні, економічні та соціальні. Проте слід пам'ятати, що поруч з позитивними перспективами існують й загрози. Для нашої країни дуже важливим є розмежування прогнозів на позитивні та негативні, адже розуміння ризиків сприяє розробці можливих шляхів їх подолання у майбутньому (табл. 3.1).

Якщо говорити про проведення економічних реформ в Україні в контексті євроінтеграції, то найбільш гостро постає питання втілення таких:

1. Земельна реформа. На кінець 2019 р., з приходом нової влади, земельна реформа стала дискусійним питанням. Політики гальмують початок продажу землі сільськогосподарського призначення через побоювання того, що великі інвестори зможуть легко скупити усі землі. До того ж ті гроші, які отримають власники землі, дуже швидко розійдуться та постане нова перешкода – неконтрольованість розвитку ринку землі України.

Таблиця 3.3– Перспективи та загрози євроінтеграції України

Напрями	Перспективи	Загрози
Політичні	<ul style="list-style-type: none"> - встановлення стабільної політичної системи; - сприйняття України як важливого суб'єкта політичних відносин; - активізація співробітництва у боротьбі з організованою корупцією, злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом. 	<ul style="list-style-type: none"> - небезпека втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманськими країнами.
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток малого та середнього бізнесу; - упровадження стандартів ЄС у виробництві; - уніфікація цін на енергоносії; - транспортні перевезення в рамках країн-учасниць; - вихід на ринок ЄС; - підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника; - підвищення кваліфікації робочої сили; - надання пріоритетів інтелектуальним інвестиціям у високі технології; - використання фондів регіонального розвитку ЄС для прискореного виходу на вищий рівень економічного розвитку. 	<ul style="list-style-type: none"> - переміщення до України шкідливих виробництв; - використання дешевої ресурсно-сировинної бази України; - скорочення обсягів традиційного українського експорту до ЄС; - використання дешевої робочої сили України; - витіснення національних товаровиробників із внутрішнього ринку; - високі європейські ціни.
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - формування середнього класу; - права на вільне працевлаштування; - адекватна оплата та безпека праці; - реформування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту; - соціальне партнерство між урядом, бізнесом та робітниками. 	<ul style="list-style-type: none"> - поглиблення демографічного спаду; - незаконна міграція населення та відплив кадрів; - зростання безробіття.

Джерело: складено автором на основі [61]

Перспектива зняття мораторію на продаж землі допоможе створити ще більш міцні зв'язки з ЄС, адже більшість транснаціональних та крупних європейських компаній бажають купити українську землю для своїх потреб. Щоб усунути загрози для економічної цілісності держави, реформа має проводитись за ступенем готовності законодавчої бази та суспільства. Вважаємо, що спочатку необхідно зняти мораторій на продаж землі саме для українських фермерів. Це призведе до

пришвидшення обороту грошей в межах держави. Вже згодом можна поступово розширювати межі продажу землі для європейських країн.

2. Подолання корупції. Ця реформа, окрім ефективної діяльності створених органів антикорупційного бюро, полягає у знищенні бюрократії та відокремленні бізнесу від влади.

3. Реформа державних підприємств. Вона полягає у приватизації підприємств державної форми власності. Закон про приватизацію державного майна на 2019 р. чинний, він полегшує класифікацію об'єктів приватизації для малої і великої приватизації, визначає конкретні вимоги до покупців та обмеження для них.

Отже, дослідивши існуючі проблеми на шляху євроінтеграції України, ми бачимо як тісно вони пов'язані з позитивними перспективами та загрозами. Україна ще повинна виконати багато завдань, подолати багато перешкод, щоб стати повноправним членом ЄС. На мою думку, в першу чергу, нашій державі необхідно провести ряд внутрішніх реформ, забезпечити політичну та економічну стабільність, а згодом акцентувати увагу на зовнішніх реформах. А для постійного руху у напрямку до завершення євроінтеграції, Україна повинна розробляти довгострокові та короткострокові стратегії з чіткими спланованими діями, які б не суперечили одна одній та надавали позитивний результат для розвитку держави.

Доцільно звернутися до методів прогнозування щодо виявлення напрямків подальшого співробітництва. Найбільшого поширення набуло угруповання методів прогнозування за ступенем формалізації, відповідно до якого всі методи можна поділити на інтуїтивні (методи експертних оцінок) і формалізовані. В основу такої класифікації покладено принцип дії і спосіб отримання інформації, тобто принцип дії припускає той або інший ступінь формалізації економічного явища [97].

Інтуїтивні методи прогнозування як науковий інструмент вирішення складних неформалізованих проблем дають змогу отримати прогнозну оцінку стану розвитку об'єкта в майбутньому незалежно від інформаційної забезпеченості. Їхня сутність полягає в побудові раціональної процедури

інтуїтивно-логічного мислення людини в поєднанні з кількісними методами оцінки й обробки отриманих результатів. При цьому узагальнена думка експертів приймається як вирішення проблеми.

Інтуїтивні методи прогнозування застосовуються в таких випадках: 1) об'єкт, економічне явище не піддаються математичному опису, формалізації; 2) статистична вибірка нерепрезентативна; 3) немає необхідних засобів та ресурсів для проведення формалізованих досліджень (обчислювальної техніки, програмного забезпечення, кваліфікованих кадрів); 4) виникли екстремальні ситуації, коли потрібне прийняття швидких рішень.

За допомогою застосування методів експертних оцінок доволіно вирішувати такі типові задачі: складання переліку можливих подій у різних галузях за певний проміжок часу; визначення найбільш імовірних інтервалів часу здійснення багатьох подій; визначення цілей і завдань управління з упорядкуванням їх за ступенем важливості; розробка альтернативних варіантів вирішення завдання з оцінкою їхньої переваги; альтернативний розподіл ресурсів для вирішення завдань з ранжируванням їхньої черговості; альтернативні варіанти прийняття рішень у певній ситуації з оцінкою їхньої переваги.

Вони можуть бути індивідуальні та колективні. До колективних методів експертних оцінок включають методи колективної експертної комісії, колективної генерації ідей, Дельфі, матричний. Матричний метод передбачає опитування експертів, спеціальну обробку інформації та складання експертної матриці – таблиці, в якій містяться запитання для експертів, номери експертів та їх відповіді (табл. 3.4) [98].

На основі інтуїтивних методів прогнозування можна сформулювати три інтуїтивні прогнози подальшого розвитку співробітництва України і країн ЄС до 2025 року на основі експертних оцінок. Вибір інтуїтивного методу прогнозування обумовлений тим, що неможливо врахувати вплив багатьох факторів через значну складність об'єкта прогнозування.

При прогнозуванні врахуємо тенденції динаміки та розвитку співробітництва України та ЄС, які були викладені у попередніх пунктах роботи.

Таблиця 3.4 – Експертна матриця

Запитання для експертів	Експерти					
	1	2	3	4	...	<i>n</i>
1.	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	...	E_{1n}
2.	E_{21}	E_{22}	E_{23}	E_{24}	...	E_{2n}
3.	E_{31}	E_{32}	E_{33}	E_{34}	...	E_{3n}
⋮
<i>m</i>	E_{m1}	E_{m2}	E_{m3}	E_{m4}		E_{mn}

Джерело: [98]

Згідно першого песимістичного варіанту зроблено припущення, що зміни у розвитку співробітництва відбуваються протягом прогностичного періоду за рахунок здебільшого інституційного співробітництва з ЄС, а спектр економічних важелів буде залишатися на попередньому рівні.

За найбільш імовірним сценарієм у прогностичних розрахунках передбачимо, що органи влади будуть здійснювати євроорієнтовану зовнішньоекономічну стратегію.

Згідно оптимістичного сценарію у прогностичних розрахунках припускається, що органи влади матимуть активний характер і здійснюватимуть стимулювання співробітництва суб'єктів підприємницької діяльності України з країнами ЄС на основі широкого спектру організаційно-економічних, адміністративно-правових інструментів.

Інтуїтивні прогнози розвитку співробітництва України і країн ЄС подано в табл. 3.5.

Оскільки інтуїтивні методи проводяться на основі збору інформації від окремих спеціалістів, наведені сценарії було представлено експертній групі, яка складалася з представників бізнесу, освіти та інституцій (Торгово-промислова палата) з метою визначення імовірності реалізації кожного сценарію. Результати експертного опитування представлені у табл. 3.6. Песимістичний сценарій має імовірність 0,4; найбільш імовірний – 0,5; оптимістичний – 0,1.

Таблиця 3.5 – Інтуїтивні прогнози розвитку співробітництва України і країн ЄС до 2025 року*

Назва прогнозу	Умови
Песимістичний	незначне підвищення частки експорту до країн ЄС в структурі загального експорту; повільне вдосконалення товарної структури експорту; помірні темпи зростання імпорту високотехнологічних товарів з країн ЄС; незначні темпи іноземного інвестування.
Найбільш імовірний	активізація інвестиційної діяльності; диверсифікація експорту високотехнологічних послуг та агропромислових товарів до країн ЄС; значне підвищення частки експорту до країн ЄС в структурі загального експорту; значні зростання темпи імпорту високотехнологічних товарів з країн ЄС.
Оптимістичний	масштабне залучення інвестиційних ресурсів у з країн ЄС; диверсифікація експорту у напрямі інноваційних продуктів; значне збільшення частки експорту до країн ЄС в структурі загального експорту; значні темпи зростання імпорту високотехнологічних товарів з країн ЄС.

Джерело: авторська розробка

Таблиця 3.6 – Результати експертного оцінювання імовірності реалізації сценаріїв розвитку співробітництва України і країн ЄС*

Експерт	Оцінка експертів		
	Песимістичний сценарій	Найбільш імовірний сценарій	Оптимістичний сценарій
Експерт 1	2	3	1
Експерт 2	2	3	1
Експерт 3	2	3	1
Експерт 4	3	2	1
Експерт 5	2	3	1
Експерт 6	3	2	1
Експерт 7	1	3	2
Експерт 8	2	3	1
Експерт 9	2	3	1
Експерт 10	2	3	1
Середня оцінка всіх експертів ¹	2,1	2,8	1,1
Імовірність сценарію 2	0,350	0,467	0,183

Умовні позначення: 1, 2, 3 – рейтинг імовірності реалізації сценарію розвитку (3 – високий, 2 – середній, 1 – низький).

Джерело: розраховано та складено автором

¹ Середня оцінка = сума всіх оцінок для показника/кількість експертів

² Імовірність сценарію = середня оцінка показника/суму середніх оцінок всіх показників

Таким чином, найбільшу вірогідність має сценарій «найбільш імовірний» за умови реалізації євроорієнтованої зовнішньоекономічної стратегії. Відповідно, на основі інтуїтивного підходу до прогнозування розвитку співробітництва України і країн ЄС визначено три сценарії. Використання даного підходу сприятиме коригуванню цільових орієнтирів регіональної зовнішньоекономічної політики України.

3.3 Перспектива диверсифікації напрямів регіональної інтеграції

Розташування України на межі двох великих цивілізаційних просторів – європейського й азійського – було і є одним із визначальних факторів її політичного та економічного розвитку. Зазначене вище потрібно враховувати під час формування національної системи бірегіональних (Європа – Азія) пріоритетів, реалізації національних інтересів та у пошуку шляхів подолання труднощів становлення України як європейської держави. Своєю чергою, їх чітке визначення, консолідація базових національних інтересів є найважливішими передумовами сталого економічного розвитку України. У більшості випадків геополітичні пріоритети ґрунтуються на базових цінностях суспільства, таких як економічний добробут, розвиток, а також таких параметрах, як міжнародне середовище, зокрема, геополітичне, історичний досвід тощо. Розроблення довготермінової програми співробітництва України з країнами Південно-Східної Азії з визначенням пріоритетів співробітництва та конкретних заходів сприяло б збалансуванню торговельно-економічного співробітництва між ними та значному підвищенню обсягів торгівлі [99].

Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР), як геополітичний та гео економічний простір, тривалий історичний період залишався на узбіччі магістральних напрямів світового розвитку. Однак у 90-ті роки ХХ – початку ХХІ ст. АТР активно заявив про себе як новий центр міжнародного економічного співробітництва і як арена міждержавних та міжцивілізаційних суперечностей [100].

У XXI столітті Східна Азія та Азійсько-Тихоокеанський регіон (АТР) претендують на визначення як мегарегіону доби глобалізації, перетворились на взаємопов'язані центри світової інтеграції, у яких на відміну від інших інтеграційний процес набув високого ступеня ефективності, інституціональної багатоманітності та економічної асиметричності. За своїми інституціональними та функціональними параметрами інтеграційні процеси в АТР першої декади XXI ст. якісно відрізняються від аналогічних показників 90-х рр., коли були створені необхідні економічні та політичні умови для інтенсивної та різноманітної взаємодії країн-учасниць азійсько-тихоокеанського регіоналізму [101]. Проте нинішня ситуація в АТР свідчить не стільки про перетворення його на динамічну регіональну спільноту, скільки на зону економічної конкуренції та геополітичного суперництва ключових тихоокеанських держав.

Розроблення довготермінової програми співробітництва України з країнами Південно-Східної Азії з визначенням пріоритетів співробітництва та конкретних заходів сприяло б збалансуванню торговельно-економічного співробітництва між ними та значному підвищенню обсягів торгівлі. Для розуміння необхідного типу зовнішньої політики, потрібна для умов України, варто передусім звернутися до сучасних тенденцій геополітики, які переживають глибокі трансформації – ці зміни стосуються світового порядку і є своєрідною реакцією на внутрішньополітичні процеси в багатьох, насамперед провідних, державах.

Сьогодні практично всі країни втягнуті в процес формування ефективної моделі майбутньої архітектури світу, пов'язаної зі становленням нового багатопольярного світового порядку. Йдеться про актуальне завдання зі створення такої системи міжнародних відносин, яка здатна підвищити керованість процесами світового розвитку загалом й одночасно гарантувати надійну безпеку кожному члену міжнародної спільноти. Тому немає іншого вибору, крім як змінити геополітичну структуру світу, щоб охопити цими змінами більшу кількість сучасних демократичних держав і, цим самим, відкрити шляхи для широкого міжнародного співробітництва. Очевидно, що зовнішньополітичний курс України необхідно максимально адаптувати до нового багатопольярного світу, а отже,

відмовитися від застарілого уявлення про єдиний центр сили, на який потрібно було б орієнтуватися. Зауважимо, що в умовах зміни міжнародних відносин від одно- до багатопольярного формату нового наповнення набуває концепція багатовекторності. Її характерна особливість – чіткіше сприйняття різноманіття сучасного світу, в якому уряди так званих нових демократій наполягають на ширшому представництві власних інтересів на світовій арені і, з огляду на це, будують свої зовнішню політику.

Водночас, було б не зовсім правильно вважати, що лише вигідне геополітичне розташування України автоматично принесе їй необхідні стратегічні, економічні та політичні дивіденди. Переваги потрібно вміти ефективно використовувати для ведення активної зовнішньої політики, щоб внаслідок стати визнаним партнером у новій системі міжнародних відносин. Незважаючи на ставлення громадян України до цієї проблеми, потенціал країни містить необхідні передумови для досягнення зазначеної мети. Європейський статус України утруднює її можливості безпосереднього користування перевагами азійської регіональної інтеграції – пільговим інвестиційним, митним і торговим режимом, що поширюється на країни Південно-Східної Азії відповідно до угоди про вільну торгівлю АСЕАН.

Як зазначалося, місце країни в сучасному глобалізованому світі дедалі більше визначатиметься залученістю до інтеграційних процесів. Висока економічна динаміка Китаю останніх десятиріччів вимагає постійного вдосконалення комунікаційної інфраструктури, а розширення інтеграційних можливостей розглядається як продовження зовнішньоекономічної політики Китаю. Звичайно, китайськими глобальними проектами не вичерпуються інтеграційні можливості для висхідних країн світу. Між тим, Україна має шанси долучитись до одного з трансконтинентальних проєктів, що зможе сприяти стійкому довгостроковому розвитку [46].

Поглиблюючи торговельні зв'язки з країнами Європи, Китай очікує отримати вагомі потенційні вигоди, оскільки ЄС є одним з його найбільших торговельних партнерів. Із загальносвітового експорту Китаю, обсягом 2,21 трлн. дол. США,

експорт до ЄС – перевищує 370 млрд. дол. США. А весь імпорт Китаю складає 1,95 трлн. дол. США, при цьому імпорт з ЄС сягає майже 200 млрд. дол. США. Тому вдосконаленню шляхів доставки товарів за маршрутом Китай-ЄС-Китай надається особлива увага. До останнього часу лівова частка китайських експортних товарів на ринки ЄС транспортувалися морським шляхом. При цьому товари, які вироблялися у західних регіонах КНР, спершу залізницею доставляли на східне узбережжя, а вже потім морськими шляхами до країн світу, в т.ч. Європи. Загалом морські перевезення є відносно дешевшими і звільняють від необхідності проходження митних процедур на кордонах країн, територією яких відбувається транзит.

Для держав-членів ЄС морські доставки потребують митного контролю лише в країні ЄС, яка має вихід до морських шляхів¹²³. Між тим, глобальні виклики сучасності актуалізують пошук альтернативних шляхів доставки товарів, у т.ч. з врахуванням нових геополітичних і геостратегічних трансформацій. Так, загострення конкуренції висуває потреби у швидкому транспортуванні великих обсягів сировини та виробів. А посилення політичної та військової напруженості в окремих регіонах спонукає до формування нових трансконтинентальних проєктів, можливо дорожчих порівняно з «традиційними», проте таких, де ризики видаються меншими.

Напрями пошуку інтеграційних партнерів. Як зазначалося, серед найактуальніших завдань для України в середньо- та довгостроковій перспективі виокремлюється формування нових економічних інтеграційних зв'язків. Розрив економічних відносин з Росією (який і надалі поглиблюватиметься) привносить високі ризики погіршення торгівельних та економічних відносин з іншими членами Митного союзу – Білоруссю і Казахстаном. Втрата російських ринків для України є руйнівною не сама по собі. Набагато більше коротко- та середньострокових ускладнень для українських підприємств виникає внаслідок жорстких прив'язок до російських виробників і ринків, які «закріплювались» упродовж десятиріч, а також (в багатьох випадках) небажанням вітчизняного бізнесу зламати застарілі

«схеми». Тобто, сьогодні Україна потребує нових стратегічних партнерів, нових інвестиційних проектів, нового рівня інтеграції.

В умовах глобалізації торгівельних потоків Україна повинна не втратити свій шанс стати транзитною державою в напрямку «Схід-Захід». В даному контексті Україна має реальні перспективи у відношенні посилення своєї ролі як транзитної держави. Цьому сприяють об'єктивні фактори – геополітичне положення та наявність потужного транспортного комплексу. Завдяки своєму географічному положенню Україна є своєрідним мостом між Європою та Азією, між Північчю та Півднем. Крім цього вона вкрита густою сіттю транспортних доріг та має розвинутий сучасний рухомий склад усіх видів транспорту. За даними англійського інституту «Randel», за коефіцієнтом транзитності (тобто за розвиненістю усіх видів транспортних зв'язків і відповідної їм інфраструктури) Україна посідає перше місце в Європі – 3,11 (на другому місці Польща – 2,72). Однак, слід зауважити, що лише завдяки грамотному використанню свого територіального розташування, Польща від транзиту отримує близько 4 млрд. доларів щорічно і вдало нарощує свою транспортну привабливість. Україна ж, в той самий час, із широкою мережею залізничних та автомобільних шляхів, морських і річкових портів утримує старі і майже не залучає нові вантажопотоки.

Розглянемо євразійські аспекти реалізації транзитного та економічного потенціалу України в контексті дивесифікації напрямів співробітництва з Китаєм.

Великий шовковий шлях, що з'єднував на початку нашої ери Китай та Європу, знову може з'явитися на карті світу. Для відродження легенди Китай запропонував світовій спільноті безпрецедентну по масштабності та амбітності ініціативу, яка об'єднує у світі понад 60 держав з населенням майже 4,4 млрд.чол. і сумарним ВВП 29% від світового [102]. Щодо тенденцій розбудови логістичного коридору між КНР і Євросоюзом через Казахстан, Росію та Україну. У рамках візиту до Казахстану (6-8 вересня 2013 р.) Голова КНР Сі Цзіньпін оприлюднив нову ініціативу КНР по формуванню «Економічного поясу Великого Шовкового шляху».

Розмови про відродження найзнаменитішого із стародавніх торгових каналів планети велися давно, однак стратегія «Економічного пояса Великого Шовкового шляху» і «Морського Шовкового шляху 21-го століття» (далі – ВШШ, Економічний пояс) під загальною назвою «Один пояс-один шлях» була оприлюднена керівництвом Китаю відносно недавно. 16 вересня 2013, виступаючи в Астані, Голова КНР Сі Цзіньпін висловив ідею створення «Економічного пояса Шовкового шляху» як нової форми поглиблення співробітництва Китаю, держав Центральної Азії, Росії та Європи, а у листопаді 2014-го року було оголошено про створення інвестиційного фонду у розмірі 40 млрд. доларів, кошти якого мають бути інвестовані в проекти розвитку наземного і морського «шовкових шляхів» (рис. 3.2).

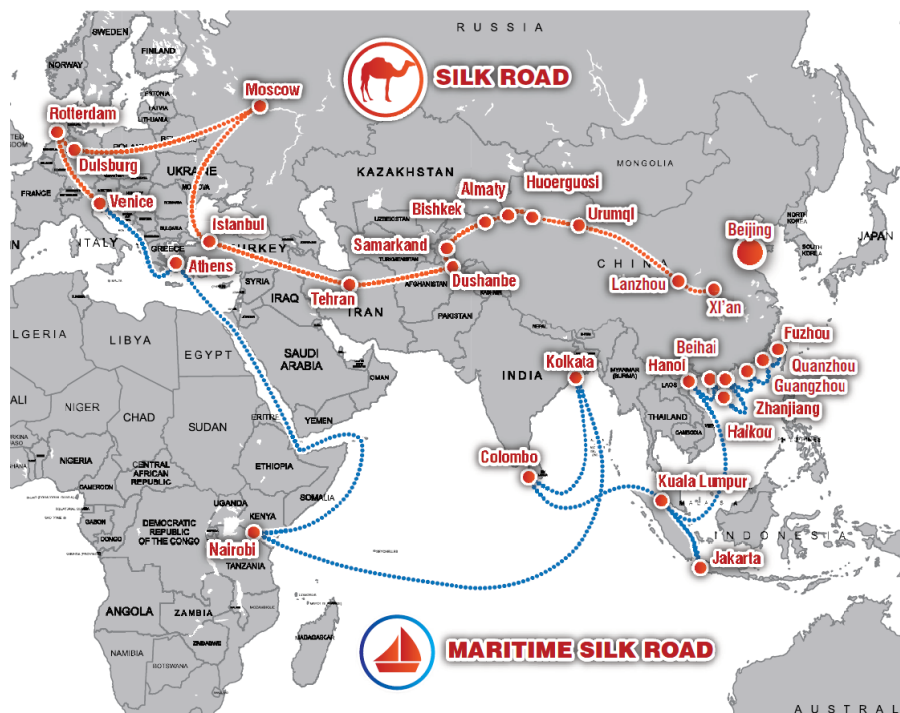

Рисунок 3.2 – Економічний пояс Великого Шовкового шляху

Джерело: [103]

Україна має унікальний шанс приєднатися до цієї ініціативи та зробити внесок у створення нового економічного порядку в Європі, Азії та Африці. Зволікання з визначенням національних пріоритетів на даному напрямі може

призвести до усунення її від прийняття стратегічних рішень щодо розбудови взаємовигідних регіональних відносин.

На сході ВШШ пов'язаний з Азіатсько-Тихоокеанським економічним кільцем, і у планах є включити його в орбіту цього регіону; на заході – з Європейським економічним кільцем, серед планів – поєднання зусиль з ринками європейських держав. Таким чином, «економічний пояс» покриває весь Євразійський материк, і за оцінками китайських фахівців «об'єм і потенціал ринку є унікальним».

ВШШ – це геополітичний і геоекономічний план побудови багатопольярного світу на основі відкритого процесу співробітництва. Перевагою проекту є потужні економічні можливості Китаю і його готовність інвестувати чималі фінансові ресурси в економічні проекти вздовж ВШШ, які сприятимуть посиленню торговельних зв'язків між КНР і країнами регіону та відкриють китайським товарам торговельні шляхи в Південну Азію, на Близький Схід і країни Європи.

Співпраця в рамках ШОС для Китаю – це інструмент розширення своїх економічних позицій у Євразії шляхом реалізації низки регіональних проектів, які у перспективі матимуть вплив і на глобальні процеси (створення до 2020 р. Зони вільної торгівлі ШОС). Китай вже став найбільшим торговельним партнером Російської Федерації, Казахстану і Туркменістану, другим торговельним партнером Узбекистану і Киргизстану, третім торговельним партнером для Таджикистану.

Паралельно КНР активно створює транспортно-логістичні коридори, орієнтовані на євразійський регіон, започаткувавши низку інтегрованих транспортних маршрутів, які зміцнюють зв'язки західних регіонів із східними і центральними регіонами країни, проробляє нові розгалуження майбутньої мережі з виходом на нові ринки, підвищує конкурентоспроможність на глобальному ринку, створює умови для власного сталого розвитку.

Таким чином, ВШШ – це не просто транзитно-транспортний проект, це комплексний план економічного розвитку цілого ряду держав, що включає в себе численні проекти розвитку інфраструктури, промисловості, торгівлі та сфери

послуг, який дозволить створити стабільне і безпечне середовище для розвитку не тільки західних районів Китаю, а й усього центру Євразії, повною мірою розкривши його потенціал.

З метою просування ВШП в Європі Китай прагне ефективно використовувати багатосторонні та двосторонні зв'язки з європейськими країнами. Регіональні платформи співробітництва дозволяють підвищувати рівень політичної довіри та економічної інтеграції у рамках цього проекту. Важливу роль у цьому контексті відіграють його відносини з країнами Центральної та Східної Європи у форматі «16+1».

Серйозні перспективи відкриває взаємодія України і КНР у такій структурно утворювальній сфері, як прокладання транспортних коридорів та постачання азійських товарів до країн Європи. Не тільки Китай, а й більшість країн Азії зацікавлені у скороченні вартості та часу перевезень товарів від країн виробників до країн з місткими ринками споживання, зокрема до Європейського Союзу.

На даний час національна транспортна система України залишається не інтегрованою з транс'європейською транспортною системою, участь а у забезпеченні єдиного перевізного процесу. Внаслідок цих обставин, Україна поступається іншим країнам на ринку пропозицій транспортних послуг.

Крім цього, зберігається стала тенденція до втрати транзитних вантажопотоків на маршруті Європа – Азія. Темпи і масштаби розбудови транспортної інфраструктури України суттєво відстають у порівнянні з відповідними процесами у азійських країнах, а також сусідніх державах України - Росії, Білорусі, які, подібно до ЄС, активно розбудовують свої транспортні мережі.

У результаті активної розбудови транспортної інфраструктури сусідніми державами посилюється конкуренція у сфері надання транспортних послуг та обслуговування основних трансконтинентальних і транснаціональних вантажопотоків і, насамперед, на ємному напрямку «Європа - Азія».

За оцінками фахівців, транспортний коридор «Європа - Азія»: Євро-Азійська інтегральна система (Західна Європа – Білорусь – Росія – Казахстан – Китай) вважається найбільш привабливим, оскільки враховує фактори часу, фінансові

витрати та безпеку доставки вантажів. За цим напрямом на маршруті Європа - Азія необхідно перетнути територію лише трьох країн - Білорусі, Росії і Казахстану, які нині активно працюють над уніфікацією своїх процедур і тарифів.

Проте гнучка природа ВШШ та зацікавленість Китаю в диверсифікації шляхів відкриває для України привабливі можливості до участі у Проекті.

Проблематика участі України в євразійських трансконтинентальних транспортних проектах була включена до порядку денного міжнародних переговорів на найвищому рівні. Зокрема, у жовтні 2015 р. лідери України та Казахстану приділили окрему увагу питанню розширення транспортної інфраструктури для перевезення вантажів з Азії до Європи через Казахстан та Україну у контексті ініціативи ВШШ. Питання участі нашої країни у створенні трансконтинентального транспортного коридору обговорювалося також у рамках переговорів президентів України та Туркменістану (жовтень 2015 р.). Участь керівництва Міністерства інфраструктури України у ASEM Symposium on Eurasia Transport and Logistics Network (вересень 2015 р., Південна Корея) та Tbilisi Silk Road Forum (жовтень 2015 р., Грузія) дозволила не тільки представити його учасникам транспортний та експортний потенціал України, але й обговорити з представниками окремих країн важливість та обґрунтованість включення України до транс-євразійського транспортного коридору [103].

Новий коридор починається в Китаї, потім проходить через Казахстан, Азербайджан, Грузію. Саме ці країни і стали ініціаторами створення торік Координаційної ради з розвитку ТМТМ. У кінці 2014 року до них приєдналася Туреччина. Зараз в Україні є всі шанси також стати повноправним учасником коридору з потенціалом 10 млн тонн вантажів на рік. ТМТМ є мультимодальним коридором, оскільки він припускає використання не тільки залізниці, але і поромів. Ця особливість може зіграти Україні, як у плюс, так і в мінус. Позитивний ефект можуть викликати кілька факторів. По-перше, це зона вільної торгівлі з ЄС, яка повинна запрацювати з 1 січня 2016 року. По-друге, Україна має кілька стикувань на кордоні з Євросоюзом, найбільшою з яких раніше залишається Чопська ж / д горловина. По-третє, в Україні є необхідні пороми, які можуть перевозити вантажі,

ж / д склади, а також морські порти. Важливим аспектом є вартість послуг транспортування, яка є поки доволі високою. Зокрема, перевезення одного контейнера за існуючим маршрутом (через Росію і Білорусь) становить 4 110 дол. США, а за ТМТМ – 7927 дол. США. Це питання учасники проекту наразі вже вирішують. Так, Казахстан знизив на 24% ставки на перевезення вантажів контейнерним поїздом за маршрутом Достик - Актау, а Україна - на 60% ставки на вантажоперевезень від Іллічівська до кордону з країнами ЄС.

За підсумками 2014-2017 років китайські компанії уклали угод злиття та поглинання у країнах-учасницях ініціативи на суму понад 137 млрд. дол. США. А контрактів на будівництво нових виробничих, енергетичних, інфраструктурних, логістичних об'єктів – на суму майже \$285 млрд. Вже у 1 кв. 2018 року китайські компанії здійснили нефінансові прямі іноземні інвестиції на суму 3,61 млрд. дол. США (зросли на 22,4% р/р) у 52 країни уздовж Ініціативи. Переважно до Сінгапуру, Малайзії, Індонезії, В'єтнаму, Лаосу, Пакистану, М'янми та Таїланду. За цей же період китайськими інвесторами укладено 680 контрактів на будівництво, загальною вартістю 20,63 млрд. дол. США. Ключовими галузями інвестування китайських компаній в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» є енергетика, транспортна інфраструктура, логістика, нерухомість.

Рисунок 3.3 – Китайські інвестиції в межах ініціативи «Один пояс, один шлях», 2014-2017 рр.

Джерело: [104]

Впродовж останніх 4 років спостерігається активізація торговельно-економічної співпраці Китаю та України. На сьогодні Китай – один із головних торговельних партнерів України. Загальний товарообіг за перші 4 міс. 2018 року становить 2,6 млрд. дол. США (8,4%). Частка українського імпорту в КНР – лише 0,08%, а китайського в Україні – понад 12% товарній структурі, Україна експортує переважно сировину – кукурудзу та руди. Натомість, імпорт з КНР – високо- та середньотехнологічний (мобільні телефони та пристрої, діоди та комп'ютери).

У 2017 році, частка китайських інвестицій в економіці України становить лише 0,08%, у т.ч. 18 млн. дол. США – ПІ у акціонерний капітал, 20 млн. дол. США – у боргові інструменти. У той же час, на ринку угод злиття і поглинання ситуація оптимістичніша. За 10 років китайські інвестори придбали компаній на суму 7,5 млрд. дол. США.

В рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» китайські інвестори придбали підприємства енергетичного сектору (180 млн. дол. США) та уклали контракт у транспортному секторі (100 млн. дол. США). Також на завершальній стадії перебувають дві угоди у фінансовому та банківському секторах – купівля Українського банку реконструкції та розвитку, а також 25% акцій української фондової біржі ПФТС.

Найпривабливішими галузями для китайських інвесторів є сільське господарство, енергетика, транспортна інфраструктура та ІТ-сектор. Це можна пояснити суттєвим потенціалом України у цих галузях та стратегічними пріоритетами китайського уряду. Відповідно до оцінок FAO, Україна може забезпечити продовольством понад 600 млн. осіб [104].

Україна посідає друге місце за потужністю газотранспортної системи (178,5 млрд. куб.м/рік), сьоме місце – за встановленою потужністю АЕС. В енергетичному секторі для китайських інвесторів пріоритетом є альтернативна енергетика. Однак, враховуючі значні доведені запаси природного газу, Україна може збільшити видобування у 5 разів за умови інвестування 2 млрд. дол. США.

Ключовим завданням для українського Уряду має стати прискорення темпів реформування економіки, яке забезпечить чіткі та прозорі правила гри для всіх зацікавлених учасників і істотно поліпшить інвестиційний клімат в Україні.

Однак є нюанси, які заважають Україні масштабно увійти в «Економічний пояс» [105].

По-перше, Україна не член ЄС, значить проходити кордон товарів складніше – додатково ще одна митниця. Болгарія і Румунія в цьому плані набагато привабливіші.

По-друге, в Україні непрозоро і довго оформляють митні вантажі, економічний фон для торгівлі з Китаєм довгий час зберігається непривабливим.

По-третє, прикордонні області України з ЄС навряд чи можуть похвалитися розвинутою інфраструктурою, з залізничним транспортом справи йдуть ще гірше, великих транспортних аеропортів у нас немає, а їх будівництво - дуже ризиковане рішення, адже для окупності вже в перші роки повинен бути величезний товарообіг.

Якщо ж вирішити ці проблеми, то співпрацювати з Китаєм в рамках «Нового шовкового шляху» було б реальним. Уявіть Україну базою, в яку звозяться товари і сировина з Китаю, тут перетворюються на готові продукти і відправляються в Євросоюз.

Економічну вигоду від участі в проекті ми отримали б не тільки від торгівлі: сам факт присутності у «Новому шовковому шляху» – потужний поштовх до розвитку інфраструктури.

Тривогу викликає низький рівень техніко-технологічних і економічних параметрів більшості видів вітчизняних транспортних засобів, який не відповідає міжнародним стандартам, що призводить до неминучого їх програшу у світовій конкуренції на ринку транзитних послуг. Тому відбувається експансія іноземних транспортних та експедиційних компаній на український ринок перевезень. Особливо гостро зазначена ситуація відчувається на морському та повітряному транспорті, які майже повністю працюють на ринку міжнародних перевезень і

неспроможні витримати конкуренцію світового ринку. Важливим чинником у такій політиці є надання державної підтримки вітчизняним перевізникам.

Стратегічним напрямом співпраці в транспортній сфері є спільні дії на міжнародному просторі для реалізації транзитних переваг, насамперед у таких питаннях:

- посилення координації діяльності митниць в організації спільного огляду вантажів, спрощення процедур митного та інших видів контролю;
- розширення транспортного та митного співробітництва в розбудові транспортних коридорів для прискорення доставки вантажів та ефективнішого використання транспортної інфраструктури України російськими вантажовласниками;
- подовження транспортних коридорів територіями до основних регіонів, де формуються експортні та транзитні вантажопотоки.

Для залучення додаткових транзитних потоків необхідно запровадити стандарти якості, сервісу та часу транзитних перевезень, провести інвентаризацію транзитних маршрутів, розробити їхні паспорти та визначити «вузькі місця», ранжувати проекти розбудови міжнародних транспортних коридорів за ступенем їх готовності.

За умов ефективного управління на транспорті транзитні можливості нашої держави можуть забезпечити як економічний, так і соціальний її розвиток, так як транспортний комплекс України – це потужний потенціал, який має використовуватися в повному обсязі для добробуту нашого народу.

На даний час транспортна система України не в повній мірі готова до забезпечення перевезень у необхідних обсягах. Внаслідок недостатнього розвитку нормативно-правової бази і низького інвестиційного потенціалу ТДК збільшується зношення технічних засобів, погіршується їх структура, не забезпечується належна безпека руху, зростає негативний вплив діяльності транспорту на навколишнє природне середовище та здоров'я людини. Все це в умовах світової фінансової кризи та жорсткої конкуренції призводить до витіснення українських перевізників з міжнародних ринків транспортних послуг, знижує якість обслуговування

вітчизняних підприємств і населення, створює реальну загрозу економічній безпеці держави.

Таким чином, у підсумку можна сформулювати наступні стратегічні цілі, на які необхідно орієнтуватися:

- повне та якісне забезпечення потреб економіки країни, зниження частки транспортних витрат у ціні товару;
- розвиток транзитного потенціалу України, інтеграція вітчизняного транспорту у європейську та азійську транспортну систему;
- підвищення рівня безпеки та забезпечення стійкого розвитку транспортної системи.

З цього випливають головні завдання розвитку:

- технічна та технологічна модернізація і оновлення основних засобів.;
- поліпшення інвестиційного клімату;
- розвиток мережі міжнародних транспортних коридорів;
- вдосконалення та покращання структури та системи управління транспортом, посилення контролю за фінансово-економічним станом підприємств галузі, підвищення відповідальності за результатами виробничої та економічної діяльності;
- закріплення позитивних тенденцій в збереженні експортного потенціалу;
- забезпечення проведення гнучкої тарифної політики для створення привабливих умов для вантажовласників, в першу чергу, транзитних;
- розповсюдження прозорого державного регулювання тарифів, зборів та плат по переробці вантажів на підприємствах усіх форм власності та підпорядкування;
- забезпечення посилення безпеки, росту ефективності та конкурентоздатності транспортної галузі України;
- суттєве поліпшення експлуатаційного стану автодоріг та штучних споруд, будівництво нових автомагістралей;
- розвиток ринкових відношень на транспорті;

- завершення інституціональних перетворень на транспорті;
- впровадження прогресивних технологій;
- розвиток інтермодальних перевезень.

Реалізація проекту ВШШ створює для України чималі економічні можливості, в першу чергу в контексті прокладання транспортних коридорів та постачання азіатських товарів до країн Європи. Цьому сприяють гео економічне розташування нашої країни, розвинена транспортна інфраструктура, активні торговельно-економічні зв'язки з сусідніми країнами та КНР, широкі споживчі можливості внутрішнього українського ринку. Також сприяє розгалужена залізнична мережа разом із наявністю незамерзаючих чорноморських портів та системи автомобільних доріг. Все це створює необхідні передумови для збільшення транзитних перевезень вантажів і подальшої інтеграції України до транспортної системи «Європа - Азія».

На сьогодні, Україна та КНР є стратегічними партнерами, що закріплено в офіційних документах: Договорі про дружбу і співробітництво між Україною і КНР; Спільній декларації України і Китайської Народної Республіки про подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства; Програмі розвитку відносин стратегічного партнерства між Україною та КНР на 2014-2018 рр. Також Україна долучилася до Ініціативи «Один пояс, один шлях» у 2017 році, підписавши план дій в межах «Економічного поясу Шовкового шляху» та «Морського Шовкового шляху у XXI ст.». Однак показники обсягів інвестицій та торговельного обігу між Україною та КНР свідчать, що стратегічне партнерство задеклароване лише в офіційних документах. На практиці, ми лише робимо перші кроки на шляху цієї великої стратегічної співпраці.

Тому, з економічної точки зору, необхідно вжити низку заходів:

По-перше, вступити до Азіатського банку інфраструктурних проєктів. Ця міжнародна фінансова організація є основним інвестором в інфраструктурні проєкти «Одного поясу, одного шляху». Без членства у ній ми не можемо розраховувати на зростання інвестицій в інфраструктурні проєкти в Україні.

По-друге, сформувані чіткі інвестиційні пропозиції, розробити портфоліо інвестиційних проектів, які будуть вигідні для обох сторін.

Наведені аргументи свідчать, що економічне співробітництво України з Китаєм потребує розширення. Для цього Україні необхідно досягти внутрішньої політичної та економічної стабільності, просувати у регіоні позитивний імідж надійного партнера, розвивати політичний діалог.

Висновки до розділу 3

«Провали» глобалізації посилюють «провали» ринку, що пояснює необхідність активізації державного регулювання. Аналізуючи роль держави в умовах глобальної економіки можна стверджувати, що:

- а) глобалізація – це трансформація функцій і ролі держави;
- б) глобалізація – це стирання межі між внутрішньою і зовнішньою політикою держав;
- в) глобалізація – це перевага транснаціональних корпорацій над деякими державами;
- г) глобалізація – це збереження державою центральних позицій у забезпеченні порядку і обороноздатності, наданні соціальних послуг, регулюванні ринку, розвитку транспортної інфраструктури, контролф над видобутком та використанні природних ресурсів, регулюванні міграції, вирішенні внутрішніх етнічних проблем;
- д) глобалізація – формування державою сприятливих умов інтеграції національної економіки в світову економіку;
- е) глобалізація – це високі вимоги до компетенцій представників державного управління;
- є) глобалізація – це зростаюча відповідальність держави за демократичні цінності та інститути;

ж) глобалізація – це здійснення економічної політики через підвищення науково-технічного потенціалу, інтелектуального і професійного рівня робочої сили, стимулювання розвитку інноваційної структури.

Оскільки, глобалізація – це збереження державою центральних позицій щодо видобутку та використання природних ресурсів, то перед українською державою постає стратегічне питання щодо мінімізації негативного впливу транснаціоналізації на економіку України в період впровадження ринку землі. Зняття мораторію на землю та запуск ринку землі впливає на соціально-економічний розвиток сільського населення України, яке становить 31,1% всього населення країни.

Ринок земель сільськогосподарського призначення має глобальний характер, і відповідно, зняття мораторію на землю стимулюватиме попит ТНК на родючі українські чорноземи, що може мати певні загрози для України. Аналіз Законопроекту № 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» дає змогу стверджувати, що він є недосконалим.

Проведення економічних реформ в Україні в контексті євроінтеграції потребує втілення: 1) земельної реформи; 2) подолання корупції; 3) реформи державних підприємств. Використовуючи інтуїтивні методи прогнозування нами сформовано три інтуїтивні прогнози подальшого розвитку співробітництва України і країн ЄС до 2025 року на основі експертних оцінок. Песимістичний сценарій має імовірність 0,4; найбільш імовірний – 0,5; оптимістичний – 0,1. Найбільшу вірогідність має сценарій «найбільш імовірний» за умови реалізації євроорієнтованої зовнішньоекономічної стратегії.

В роботі запропоновано диверсифікувати напрями регіонального співробітництва. У XXI столітті Східна Азія та Азійсько-Тихоокеанський регіон є мегарегіоном, центром світової інтеграції. Розробка програми співробітництва України з країнами Південно-Східної Азії сприятиме розвитку торговельно-економічного співробітництва.

Великий шовковий шлях та зацікавленість Китаю в диверсифікації шляхів відкриває для України привабливі можливості до участі у Проекті. На наш погляд, для перспективного розвитку регіонального співробітництва України з Китаєм з економічної точки зору, необхідно вжити низку заходів:

1) вступити до Азіатського банку інфраструктурних проектів, оскільки ця міжнародна фінансова організація є основним інвестором в інфраструктурні проекти «Одного поясу, одного шляху». Без набуття членства в Азіатському банку інфраструктурних проектів Україна не зможе розраховувати на зростання інвестицій в інфраструктурні проекти;

2) сформулювати чіткі інвестиційні пропозиції, розробити портфоліо інвестиційних проектів, які будуть вигідні для китайської та української сторін.

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі магістра досліджено вплив процесів глобалізації та регіоналізації на національну економіку та обґрунтовано національні пріоритети міжнародної економічної діяльності. Основними результатами роботи є:

Висвітлено сутність етапи та передумови розвитку глобалізації. Виокремлюють три підходи до визначення глобалізації: 1) явище або феномен; 2) новий етап інтеграції, інтернаціоналізації, модернізації; 3) процес. Тенденції глобалізації економіки визначаються чинниками науково-інформаційного, економічного, інституційного, політичного, соціального, культурного характеру та навколишнього середовища.

Розкрито понятійно-категоріальний апарат та основні риси регіоналізації. Регіоналізація – це:

- 1) зміцнення економічних, соціальних, науково-технічних та інших зв'язків між територіями, державами;
- 2) виникнення регіональних об'єднань держав.

Регіоналізація здійснюється шляхом: виокремлення адміністративних регіонів всередині країни (регіоналізація зверху); організації самокерованої громади або поява нового регіону (регіоналізація знизу); формування транскордонних регіонів і блоків країн або асоціацій регіонів (горизонтальна регіоналізація). Проблема регіоналізації – це проблема виявлення загальних тенденцій в процесах утворення регіонів в умовах багатofакторної глобалізації.

Виявлено взаємозв'язок процесів глобалізації та регіоналізації економіки. Регіоналізацію можна визначити як:

- 1) відповідь на глобалізацію (зростання регіональних інтересів);
- 2) проміжну сходинку до повної глобалізації (створення регіональних блоків).

Розширення регіонального співробітництва в значній мірі стало відповіддю на процеси глобалізації, тому країни розглядають інтеграційні союзи як можливість

уникнення негативних наслідків глобалізації та спосіб підвищення конкурентоспроможності. Основне протиріччя між процесами глобалізації та регіоналізації пов'язано саме з метою створення та розвитку регіональних блоків.

Здійснено оцінку впливу сучасних глобалізаційних процесів на економіку України шляхом визначення місця України в світовому господарстві, її рівня глобалізації, транснаціоналізації та залученості у міжнародну торгівлю. За показником частки країни у світовому ВВП Україна у період 2011-2016 рр. втрачала свою «вагомість» у глобальній економіці. Проте у 2018 році частка структури світового ВВП досягла рівня 2008 року (0,29%). За Індексом глобалізації КОФ Україна у 2017 році посіла 45 місце в рейтингу серед 193 країн, а за Індексом глобальної конкурентоспроможності у 2017-2018 рр. – 81 місце серед 137 країн світу.

Проблемними факторами України є «інституції», «інфраструктура», «технологічна готовність», «відповідність бізнесу сучасним вимогам», «інновації». Індекс транснаціоналізації України становить 10% і є більшим, аніж у США (7,1%), Японії (4,2%), Італії (6,3%). Це пояснюється високим рівнем експортоорієнтованості національного економічного розвитку, імпортозалежності базових галузей економіки та механізмом офшорного інвестування. Згідно з глобальним Індексом залучення країн світу до міжнародної торгівлі (останні дані 2016 року) Україна посідає 95 позицію серед 136 оцінених країн.

Вплив глобалізації на національну економіку проаналізовано на основі результатів оцінки впливу змін на глобальному ринку сировинних товарів (сировинні товари, продовольчі товари, мінерали, руди і метали) на обсяги українського експорту. Квартальна експортна виручка України як функція кумулятивного індексу світових цін на сировинні товари залежить від світових цін у такому вигляді: зростання світових цін на сировинні товари на 1% має своїм наслідком збільшення квартального обсягу експортної виручки України приблизно на 65 млн доларів. Результати аналізу підкреслюють, що Україна не може розраховувати на високі експортні доходи від сировинної спеціалізації.

Проаналізовано вплив європейської регіоналізації на національну економіку. В роботі проаналізовано вплив європейського вибору України на національну економіку за період 2013-2019 рр., зокрема в таких аспектах: 1) інституційний вплив; 2) потік інвестицій в Україну з ЄС; 3) зміни у зовнішній торгівлі України та її регіонів; 4) вплив на малий та середній бізнес; 5) вплив розвитку економіки ЄС на обсяги вітчизняного експорту до ЄС.

Розкрито вплив європейської регіоналізації на основі аналізу залежності експортної виручки України, генерованої з країн ЄС, від динаміки економічної активності та промислового виробництва у ЄС. Між темпами зростання українського експорту до ЄС і темпами зростання промислового виробництва країн ЄС у 2005–2015 рр. існує доволі тісний взаємозв'язок (коефіцієнт парної кореляції 0,71). Зниження темпів зростання промислового виробництва у країнах ЄС на 1% викликає зменшення темпів приросту експорту товарів з України до ЄС на 2,7%. Такий вплив відбувається внаслідок зміни попиту європейських споживачів на товари, експортовані з України, при зміні рівня промислового виробництва в ЄС.

Виявлено суперечності державного впливу на економіку в умовах глобалізації. Для України глобалізація та регіоналізація є, з одного боку, серйозним викликом, а, з іншого – ці обидва процеси надають шанс підвищити конкурентоспроможність національної економіки. В обох випадках Україна повинна адаптуватися до цих процесів і зайняти власне місце в глобальному економічному середовищі. В інтересах України має бути формування багатополусної зовнішньоекономічної політики, участь у регіональних блоках з реалізацією власних національних інтересів, власними центрами та сферами впливу. В умовах експансії глобалізаційних процесів, посилення міжкраїнової регіоналізації держава вимушена стати активним суб'єктом світових господарських відносин. Особливо важливу роль у трансформації місця та ролі національної держави належить впливу транснаціональних корпорацій.

Обґрунтовано стратегічні напрями реформування економіки України під впливом глобалізації та транснаціоналізації. Глобалізація – це збереження

національною державою центральних позицій щодо контролю над використанням природних ресурсів, зокрема земельних. Тому наслідки діяльності ТНК особливо стають актуальними в період земельної реформи України. На наше переконання, це питання є одним з найбільш стратегічно важливих, оскільки зі зняттям мораторію на землю та запуском ринку землі, пов'язані питання соціально-економічного розвитку сільського населення України.

Розкрито шляхи модернізації національної економіки в контексті європейської регіоналізації. Проведення економічних реформ в Україні в контексті євроінтеграції потребує втілення: 1) земельної реформи, проте реформа має проводитись за ступенем готовності законодавчої бази та суспільства; 2) подолання корупції; 3) реформа державних підприємств.

На основі інтуїтивних методів прогнозування та експертних оцінок сформовано три прогнози розвитку співробітництва України і країн ЄС до 2025 року. Розроблені сценарії було представлено експертній групі (представники бізнесу, освіти та Торгово-промислової палати) з метою визначення імовірності реалізації кожного сценарію. Песимістичний сценарій має імовірність 0,4; найбільш імовірний – 0,5; оптимістичний – 0,1. Найбільшу вірогідність має сценарій «найбільш імовірний» за умови реалізації євроорієнтованої зовнішньоекономічної стратегії.

Обґрунтовано перспективи диверсифікації напрямів регіональної інтеграції. В умовах глобалізації торгівлі Україна повинна не втратити свій шанс стати транзитною державою в напрямку «Схід-Захід». В даному контексті Україна має реальні перспективи у відношенні посилення своєї ролі як транзитної держави. Цьому сприяють об'єктивні фактори – геополітичне положення та наявність потужного транспортного комплексу. Великий шовковий шлях та зацікавленість Китаю в диверсифікації шляхів відкриває для України привабливі можливості до участі у Проекті. Однак, Україні задля масштабного входження в «Економічний пояс» та перспективного розвитку регіонального співробітництва з Китаєм необхідно вжити низку заходів:

1) вступити до Азіатського банку інфраструктурних проєктів. Ця міжнародна фінансова організація є основним інвестором в інфраструктурні проєкти «Одного поясу, одного шляху»;

2) сформулювати чіткі інвестиційні пропозиції, розробити портфоліо інвестиційних проєктів, які будуть вигідні для обох сторін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія; кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
2. Структурні зміни у світовій торгівлі як чинник розвитку внутрішнього ринку України : колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук, чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України».Київ, 2019. 350 с.
3. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості : наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця та чл.-кор. НААН України Т.О.Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2016. 184 с.
4. Економіка України в глобальному і внутрішньому вимірі: монографія; за ред. В.Г. Федоренка, І.М. Грищенка, Т.Є. Воронкової. Київ: ТОВ «ДКС центр», 2017. 344 с.
5. Євтушенко О. Н. , Андріяш В. І. Регіоналізація та глобалізація в процесі формування геополітичного і гео економічного простору. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2013/26.pdf (Дата звернення: 20.11.2019)
6. Михасюк І. Р. Глобалізація і регіоналізація: місце України. *Регіональна економіка*. 2011. № 4. С. 7-13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2011_4_3
7. Мирна Н. В. Сучасні тенденції регіоналізації та їх роль в європейських інтеграційних процесах. *Державне будівництво*. 2013. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-1/doc/5/05.pdf> (Дата звернення: 20.11.2019)
8. Прокоф'єва Г.С. Вплив глобалізації та регіоналізації на розвиток провідних галузей національної економіки. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/20639/1/81-83.pdf> (Дата звернення: 20.11.2019)

9. Сардак С., Радзієвська С. Перспективи України в процесах регіоналізації та глобалізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 5(200). С. 41-50.
10. Шейко І. А. Оцінка поточного стану та перспектив розвитку глобалізаційних процесів в Україні. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/30.pdf (Дата звернення: 20.11.2019)
11. Майбуров І. Глобалізація сфери вищої освіти. *Міжнародна економіка і міжнародні відносини*. 2005. № 3. С. 10-17.
12. Шевченко Ю.О. Сутність глобалізації та її особливості в посткризовий період. *Економічний вісник ЗНУ*. 2012. №3(15). С. 131-140.
13. Gronroos, C. *Service Management and Marketing: A Customer Relationship Management Approach*. C. Gronroos. 2nd ed. West Sussex, England : John Wiley & Sons, 2000. 404 p.
14. Бурменко Т. Д. Сфера услуг: экономика : учеб. пособие. М. : КНОРУС, 2007. 328 с.
15. Старостіна А. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик»). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 128. С. 5-10.
16. Соколов В. Контури майбутнього світу: нації, регіони, транснаціональні спільності. *Міжнародна економіка і міжнародні відносини*. 2001. № 3. С. 3-14.
17. Косолапов Н. Глобалізація: сутність і міжнародно-політичні аспекти. *Міжнародна економіка і міжнародні відносини*. 2001. № 3. С. 69-73.
18. Черковець О. Глобалізація: співпраця або конкуренція? *Економіст*. 2002. № 10. С. 3-16.
19. Scholte J.A. *Globalization. introduction*. London: Palgrave, 2000. 361 p.
20. Кочетов Э.Г. Глобалістика як геоэкономика, як реальність, як світобудову: новий ренесанс - витоки і принципи його побудови, фундаментальні опори, теоретичний і методологічний каркас. Москва: видавнича група

«ПРОГРЕС», 2001. 704с.

21. Небезпечні зв'язки: взаємодія глобалізації і демократії: Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів; за ред. І.Ф. Кононова, В.П. Бородачова, Д.М. Топольскова. Луганськ: Альма матер-Знання, 2002. 664 с.

22. Мовсесян А., Огнивцев С. Транснаціональний капітал і національні держави. *Міжнародна економіка і міжнародні відносини*. 2016. № 6. С. 55-63.

23. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1020 с.

24. Щедрова Г. П. Особливості формування регіональної політики на сучасному етапі. Регіональна політика в Україні: стан та перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Х., 2016. С. 159-160.

25. Тульчинський, Р. В. Категоріально-понятійний апарат становлення нового регіоналізму. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 4. С. 111-117.

26. Бэк, У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бэк. Пер. с нем. Москва: Прогресс-Традиция, 2001. 304 с.

27. Бутко М. П. Архітектоніка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: АМУ, 2016. 452 с.

28. Ворона П. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2012. 342 с.

29. Экономика и право: словарь-справочник; під ред. Л. П. Кураков, В. Л. Кураков, А. Л. Кураков. Москва: Вуз и школа, 2004. 1288 с.

30. Сидоров В. И. Влияние глобализации на синхронность протекания экономических процессов в рамках мировой экономики. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 16 – 20.

31. Дугієнко Н.О., Бондаревська О.А. Взаємозв'язок глобалізації та регіоналізації. Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного

управління: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 6 листопада 2019 р.) Одеса: Видавництво «ОНПУ», 2019. С. 150-152.

32. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів : монографія. Донецьк : ДонНУ, 2012. 386 с.

33. Сідоров В. І. Торгово-економічна складова регіональних економічних процесів в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 31 – 37.

34. Бабурина О. Н. Регионализация и глобализация: к проблеме взаимосвязи URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2161> (Дата звернення: 20.11.2019)

35. Економічна регіоналізація в контексті глобалізації світогосподарських зв'язків: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. Київ, 2005. 17 с.

36. Осадчая И.М. Глобализация и государство: новое в регулировании экономики развитых стран. *Мировая экономика и международные отношения*. 2002. №11. С.3.

37. Мосей Г. Процессы глобализации и регионализации в мировой экономике. *Экономист*. 2002. №9. С.28.

38. Реутов В. Є. Глобальна регіоналізація як сучасний вектор розвитку глобальних економічних трансформацій. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=910> (Дата звернення: 20.11.2019)

39. Грибова С. Н. Глобализация и регионализация – детерминанты мирового экономического развития. *Экономический журнал*. 2015. № 5 (41). С. 9 – 23.

40. Луцишин З., Кравчук Н. Системні детермінанти сучасних гравітаційних процесів у геоekonomічному просторі. *Міжнародна економічна політика*. 2015. № 2. С. 29 – 49.

41. Червінський А., Шутиш М. Глобалізація: Україна залишається напіввідкритою і напівпрозорою. *Україна Business*. 2014. № 16. С. 4–5.

42. Frankel J. *The Environment and Globalization*. Cambridge: MA, 2013. URL: <http://dx.doi.org/10.33886/w10095> (Дата звернення: 30.11.2019)

43. Sokolova L., Veriasova G., Sokolov O. Scientific and Methodical Support for Enterprise's Competitiveness Increase under Conditions of Marketing Orientation. *Slovak international scientific journal*. 2018. № 16. Vol. 1. P. 15–17.
44. Хелд Д., Макгрю Е. Глобальные трансформации. URL: www.politizdat.ru/fragment/16/ (Дата звернення: 30.11.2019)
45. World Economic Outlook Reports (різні випуски). <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=29>. (Дата звернення: 30.11.2019)
46. Перспективи виходу України на ринки висхідних країн. Український центр економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ : Заповіт, 2015. 116 с.
47. Менше тільки Ізраїль: як виглядає частка України в економіці світу. URL: <https://ukranews.com/ua/news/657118-vvp-ukrayiny-v-ekonomitsi-svitu-za-rik-2018> (Дата звернення: 30.11.2019)
48. Стройко Т.В. Удовіченко О.Р. Розвиток української економіки в умовах глобалізації: уроки ірландського досвіду. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/19_ukr/35.pdf (Дата звернення: 30.11.2019)
49. Кірієнко О., Кобзар Н., Андрейчикова А. Вплив глобальних світових тенденцій на розвиток економіки України. URL: <http://www.google.com.ua> (Дата звернення: 30.11.2019)
50. KOF Index of Globalization. URL: <http://globalization.kof.ethz.ch>. (Дата звернення: 30.11.2019)
51. Окара Д. В. Дослідження розвитку України на підставі індексу глобальної конкурентоспроможності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 84-90.
52. The Global Competitiveness Report 2017–2018 / World Economic Forum. 2017. URL: <http://www.weforum.org>
53. Who is More Powerful – Countries or Companies? URL: <https://howmuch.net/articles/putting-companies-power-into-perspective> (Дата звернення: 5.12.2019)

54. Келару І. О. Транснаціоналізація і конкурентоспроможний розвиток економіки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана».Київ, 2014. 21 с.
55. Ukraine. Enabling Trade Index 2016. URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/economy-profiles/#economy=UKR>
56. Україна в рейтингу за індексом залучення країн світу до міжнародної торгівлі 2016. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-za-indeksom-zaluchennya-krayin-svitu-do-mizhnarodnoyi-torgivli-2016> (Дата звернення: 5.12.2019).
57. Богдан Т. Чи є ризики від вільної торгівлі України з ЄС. URL: https://lb.ua/economics/2015/10/08/318058_chi_ie_riziki_vid_vilnoi_torgivli.html (Дата звернення: 5.12.2019).
58. Віннік В.В. Участь України в європейських інтеграційних процесах: тенденції та перспективи. *Ефективна економіка*. 2012. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1164> (Дата звернення: 5.12.2019).
59. Отношения Украины и Европейского Союза. URL: https://ruхpert.ru/Отношения_Украины_и_Европейского_Союза (Дата звернення: 5.12.2019).
60. Майстренко М.С. Удосконалення стратегії економічного розвитку України в умовах євроінтеграції: маг. дис. 23.05.2018. Київ, 2018. 107 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/23157/1/Maistrenko_magistr.pdf (Дата звернення: 5.12.2019).
61. Кваша О. С., Синякова А. В. Україна та ЄС: проблеми та перспективи інтеграції в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 23(1). URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_1_2019ua/25.pdf (Дата звернення: 5.12.2019).
62. Якименко Ю., Пашков М. Україна на шляху до ЄС: оцінки, думки і сподівання громадян. Центр Разумкова URL:<http://razumkov.org.ua/statti/ukraina-na-shliakhu-do-yes-otsinky-dumky-i-spodivannia-hromadian> (Дата звернення: 10.12.2019).

63. Кошеленко В. Мясникова К. ЄС: мета, склад, структура та механізм наднаціонального регулювання. URL: <https://works.doklad.ru/view/Zr-WUgjPink/2.html> (Дата звернення: 10.12.2019).
64. Перспективы развития мировой экономики. Спад в оброблюючій промисловості, ріст торгових бар'єрів. 2019. URL: <https://www.imf.org/ru/Publications/WEO/Issues/2019/10/01/world-economic-outlook-october-2019> (Дата звернення: 10.12.2019).
65. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/AA_report-UA.pdf (Дата звернення: 10.12.2019).
66. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 12.12.2019).
67. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами у 2018 році. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/ztt/ztt_u/ztt1218_u.htm (дата звернення: 18.12.2019).
68. Панченко Ю. Зовнішня торгівля регіонів: кілька тривожних сигналів для України. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/09/9/7054154/> (дата звернення: 12.12.2019).
69. Індекс євроінтеграційного економічного поступу регіонів України. URL: <http://pfirs.org/periodichni-doslidzhennya/indeks-evrointegratsijnogo-ekonomichnogo-postupu-regioniv-ukrajini/indeks-evrointegratsijnogo-ekonomichnogo-postupu-regioniv-ukrajini-2014.html> (дата звернення: 12.12.2019).
70. Індекс Євроінтеграційного Економічного Поступу в Україні 2014 – 2016: три роки на шляху до єдиного європейського економічного простору / упоряд. М. Корявець. Чернігів: Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, 2017-2018. 49 с. URL: http://fmd.kh.ua/wp-content/uploads/2018/02/IEEP-REPORT-2018_final.pdf (дата звернення: 12.12.2019).
71. Офіційний сайт «EasyBusiness». URL: <http://www.easybusiness.in.ua/uk/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%>

D0%BD%D0%B0 (дата звернення: 13.12.2019)

72. Місія досяжна: як Україні збільшити рівень інтернаціоналізації бізнесу. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/10/26/642014/> (дата звернення: 13.12.2019)

73. Зовнішня політика України 2016: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети. Щорічник під ред. Г.М. Перепелиці. URL: http://www.fpri.kiev.ua/?page_id=29 (дата звернення: 13.12.2019).

74. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): монографія / [за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева]. Київ: Вид-во НАДУ, 2007. 680 с.

75. Глобализация мирового хозяйства: учеб. Пособие. [под ред. д-ра экон. наук, проф. М.Н. Осьмовой, канд. экон. наук, доц. А.В. Бойченко]. Москва: ИНФРА-М, 2006. 376 с.

76. Кузнецов В. Что такое глобализация? Мировая экономика и международные отношения. 2018. № 2. С. 17.

77. Бочан І.О. Глобальна економіка. К.: Знання, 2007. 403 с.

78. Малий І.Й. Цивілізаційні зміни та диверсифікація інституційної ролі держави. *Научные труды ДОННТУ. Серия: экономическая*. Выпуск 40-3. URL: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/23887> (Дата звернення: 13.12.2019)

79. Стиглиц Дж. Ю. Глобализация: тревожные тенденции. Москва: Мысль, 2003. 163 с.

80. Перегудов С. Антиглобалистские движения - начало великой смуты XXI века? Неолиберальная глобализация: есть ли альтернатива? *Мировая экономика и международные отношения*. 2002. № 4. С. 22- 28.

81. Редька О.З. Основні загрози транснаціоналізації економічній безпеці національної машинобудівної галузі. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/3_ukr/14.pdf (Дата звернення: 13.12.2019)

82. Щеглюк С. Д. Транснаціоналізація ділової активності у великих містах

України. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20185\(133\)/sep20185\(133\)_083_ShchelyukSD.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20185(133)/sep20185(133)_083_ShchelyukSD.pdf) (Дата звернення: 13.12.2019)

83. Загарій В.К. Транснаціоналізація та її вплив на економіку України. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2017/2017_3/2.pdf (Дата звернення: 13.12.2019)

84. Немировська О. В. Аналіз та оцінка економічної діяльності ТНК в Україні. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3643> (Дата звернення: 13.12.2019)

85. Visualizing the Importance of Agriculture in the World's Economy. URL: <https://howmuch.net/articles/role-agriculture-around-the-world> (Дата звернення: 23.12.2019)

86. Бінчаровська Т. А. Напрями адаптації аналітичного апарату сільськогосподарських підприємств до вимог земельного ринку. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. Том 28. № 1. С. 294-302.

87. Данкевич В. Є. Вплив глобалізації на ринок земель сільськогосподарського призначення. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва*. Сер. : Економічні науки. 2014. № 4. С. 117-123.

88. Report on the observance of Standards and Codes (ROSC). Indonesia. Accounting and auditing. 2010. P. 21.

89. Турченко, Д. К. Формирование энергосырьевой безопасности Украины. НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 2007. 348 с.

90. Дугієнко Н.О., Бондаревська О.А. Роль держави у формуванні ринку землі в умовах глобалізації економіки України. *Науковий економічний журнал «Інтелект XXI»*. 2019. Випуск 6.

91. У питанні відкриття ринку землі ми повинні йти цивілізованим європейським шляхом. URL: <https://landlord.ua/news/u-pytanni-vidkryttia-rynku->

zemli-my-povynni-ity-tsyvilizovanym-ievropeiskym-shliakhom-iryna-palamar/ (Дата звернення: 02.01.2020).

92. Впровадження «ринку землі» – капітуляція України? URL: <https://nationalcorps.org/vprovadzhenja-34rinku-zeml34-kaptuljacija-ukrani/> (Дата звернення: 02.01.2020).

93. Земельна реформа: чи домовляться влада і аграрний бізнес? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2803162-zemelna-reforma-ci-domovlatsa-vlada-i-agrarnij-biznes.html> (Дата звернення: 02.01.2020).

94. Законопроект 2178-10 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/II00604A.html (Дата звернення: 02.01.2020).

95. Мармазов В., Піляєв І. Україна на перехресті європейської та євразійської інтеграції: SOS чи шанс? Український вибір: виклики та перспективи. 2010. URL: <https://zounb.zp.ua/node/2155> (Дата звернення: 02.01.2020).

96. Міністерство фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (Дата звернення: 02.01.2020).

97. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті. URL: https://pidruchniki.com/1281112140770/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/metodi_prognozuvannya (Дата звернення: 02.01.2020).

98. Методи економічного прогнозування. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-5951.html>.

99. Корінець Г.Б. Флейчук М.І. Значення українсько-азійської співпраці в умовах посилення глобалізаційних процесів URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_9/367_Kor.pdf(Дата звернення: 02.01.2020)

100. Шергін С. Рушійні сили Азійсько-Тихоокеанського регіоналізму. *Зовнішні справи*. 2009. № 2. С. 36-39.

101. Шергін С.О. Дилема Азійсько-Тихоокеанського регіоналізму. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2015. Вип. 22(2). С. 36-49.

102. Поворозник В. Проект «один пояс - один шлях» можливості для України». URL: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/china_project_s.pdf. (Дата звернення: 02.01.2020).

103. Кошовий С. А. Економічний пояс великого шовкового шляху: транспортний вимір. *Китаєзнавчі дослідження*. 2014. № 1-2. С. 51-60.

104. «Новий шовковий шлях»: переваги бізнес-партнерства України та КНР. URL: <https://www.uifuture.org/publications/news/24267-nowyi/shovkovyi/shlakh> (Дата звернення: 02.01.2020).

105. Лисенко В. Новий шовковий шлях: Яке місце України? 2019. URL: https://zik.ua/news/2019/09/25/novyuy_shovkovyuy_shlyah_chy_mogla_b_ukraina_pryie_dnatysya_do_nogo_1653943 (Дата звернення: 02.01.2020).

ДЕКЛАРАЦІЯ
АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗНУ

Я, Бондаревська Олександра Антонівна, студентка 2 курсу, форми навчання денної, факультету економічного, спеціальності міжнародна економіка, адреса електронної пошти aleksandra.bond@ukr.net,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Суперечливий вплив глобалізації та регіоналізації на економіку України» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям *академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою* Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

студентка Бондаревська О.А.

Дата _____

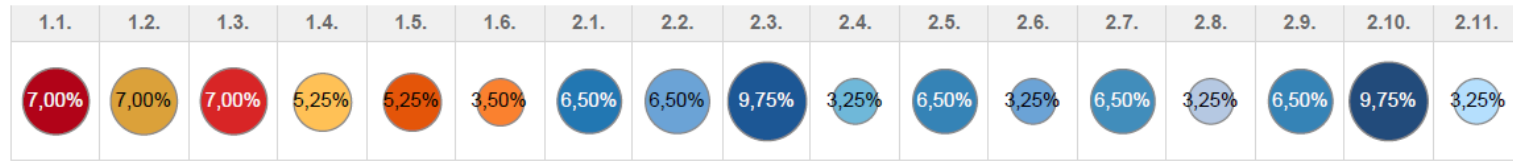
Підпис _____

науковий керівник Дугієнко Н.О.

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура Індексу (внесок блоків в загальний результат відповідно до методики)

Зважені показники блоків реформ в розрізі регіонів
(індекс блоку* вага блоку* вага напрямку реформ)

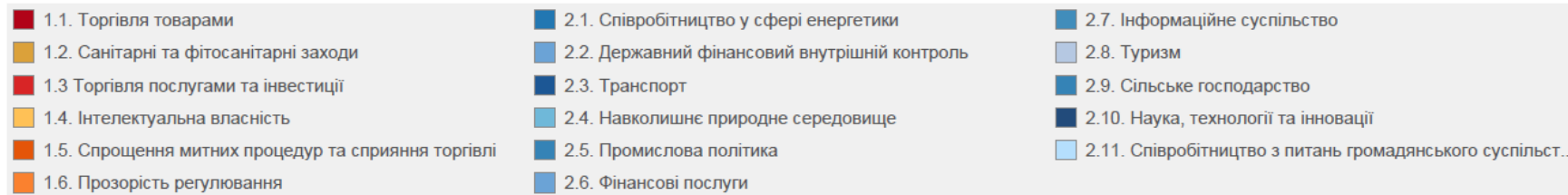
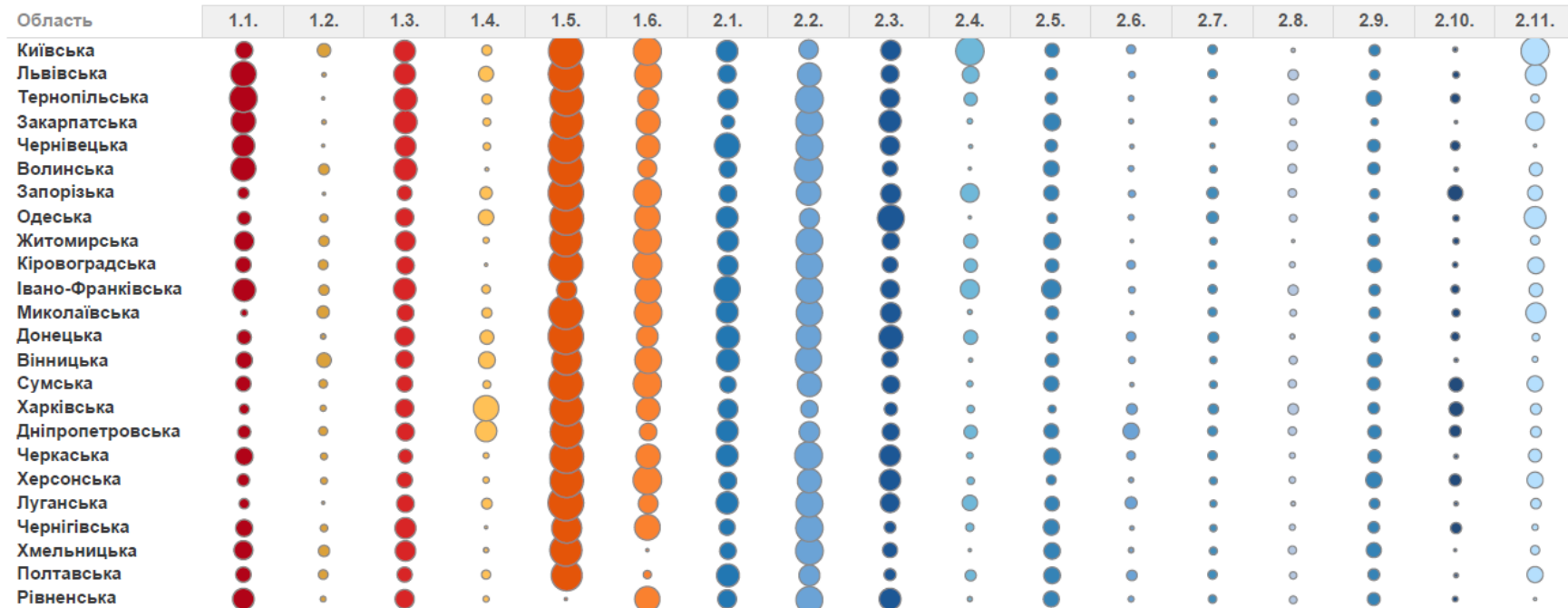

Рисунок А.1 – Внесок кожних показників у загальний індекс євроінтеграційного поступу

Джерело: [69]

Зведена таблиця (рейтинги областей за блоками реформ)																			
		I. Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею						II. Економічне та галузеве співробітництво											
		1.1. Торгівля товарами	1.2. Санітарні та фітосанітарні	1.3. Торгівля послугами та ін..	1.4. Інтеграція на власність	1.5. Спрощення митних процедур..	1.6. Прозорість регулювання	2.1. Співробітництво у сфері..	2.2. Державний фінансовий вн..	2.3. Спорт	2.4. Навколишнє середовище	2.5. Промислова політика	2.6. Фінансові послуги	2.7. Інформаційне суспільство	2.8. Туризм	2.9. Сільське господарство	2.10. Наука, технології та ін..	2.11. Співробітництво з партнерами..	
Київська	1	11	2	6	9	7	4	11	23	9	1	14	6	6	23	18	17	1	
Львівська	2	2	20	5	5	6	8	17	19	14	4	20	10	9	3	20	12	3	
Тернопільська	3	1	22	2	11	13	19	14	3	12	10	19	16	23	2	2	7	19	
Закарпатська	4	4	19	1	14	16	15	24	6	3	17	2	19	19	15	24	23	5	
Чернівецька	5	6	22	8	16	5	17	2	7	10	21	18	20	24	5	10	8	23	
Волинська	6	3	5	3	22	4	21	20	1	20	22	9	15	17	6	11	20	12	
Запорізька	7	21	21	23	7	3	5	19	16	8	3	11	9	2	7	22	1	10	
Одеська	8	18	12	14	4	11	12	10	22	1	23	22	13	1	12	23	13	2	
Житомирська	9	8	6	10	18	18	6	12	10	17	6	3	24	18	24	12	14	17	
Кіровоградська	10	14	8	17	24	10	1	13	12	19	8	16	8	13	20	5	16	6	
Івано-Франківська	11	5	7	4	13	23	10	1	11	13	2	1	12	10	4	17	9	11	
Миколаївська	12	24	3	19	10	9	7	7	13	7	19	17	23	11	16	16	11	4	
Донецька	13	17	18	11	6	2	18	3	15	2	7	21	5	3	21	21	10	20	
Вінницька	14	13	1	15	3	21	9	4	14	18	20	15	11	20	11	4	22	22	
Сумська	15	16	11	20	15	8	3	22	17	15	16	10	22	16	9	8	2	9	
Харківська	16	23	16	13	1	14	16	15	24	22	13	24	3	4	1	14	3	14	
Дніпропетровська	17	19	10	16	2	17	22	8	21	16	9	12	1	5	8	6	5	15	
Черкаська	18	10	14	24	20	12	14	9	2	6	15	5	7	8	19	7	18	13	
Херсонська	19	20	15	21	17	15	2	18	18	5	14	23	18	15	17	1	4	7	
Луганська	20	22	22	18	8	1	20	6	8	11	5	13	2	22	22	19	21	16	
Чернігівська	21	12	13	7	23	22	11	23	5	24	12	7	21	21	18	15	6	21	
Хмельницька	22	9	4	9	21	19	24	21	4	21	24	6	17	14	10	3	24	18	
Полтавська	23	15	9	22	12	20	23	5	20	23	11	4	4	7	14	13	19	8	
Рівненська	24	7	17	12	19	24	13	16	9	4	18	8	14	12	13	9	15	24	

За результатами проекту Асоціації регіональних аналітичних центрів

Рейтинг по блоку реформ

Рисунок А.2 – Рейтинг областей України за індексом напрямів економічних реформ, що визначені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС

Джерело: [69]

